

PRAVNA HRONIKA

Pravna hronika | Broj 10 | Godina 5 | Novembar 2019. godine

IZLAZI DVA PUTA GODIŠNJE

Teme broja:

Praksa Evropskog suda za ljudska prava

Pravo na suđenje u razumnom roku

Paneli za ujednačavanje sudske prakse

PRAVNA HRONIKA

IMPRESUM:

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA

Aida Trožić

UREDNIŠTVO

Biljana Braithwaite, Milan Tegeltija,
Aida Trožić, Marija Jovanović, Vera Bjelogrić

SARADNICI

Edin Čengić, Tomislav Čavić,
Ermina Dumanjić, Catharina Harby,
Emira Hodžić, Šeila Imamović-Brković,
Zlatan Kavazović, Tanja Miletić, Nuala Mole,
Eldan Mujanović, Sevima Sali-Terzić,
Almir Tabaković, Elma Veledar-Arifagić

DIZAJN

Kliker Dizajn - Marko Milićević

LEKTURA I KOREKTURA

Maja Andrić

IZDAVAČI

Visoko sudsko i tužilačko vijeće
Bosne i Hercegovine
The AIRE Centre

Izdavanje ovog časopisa finansira Vlada
Ujedinjenog Kraljevstva. Međutim, u njemu
izneseni stavovi ne odražavaju nužno politiku
Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.

Poštovani čitaoci,

Veoma smo sretni što smo u prethodnih pet godina na našem putu informisanja javnosti o razvoju sudske prakse u Bosni i Hercegovini, praksi evropskih sudova i evropskih standarda o zaštiti ljudskih prava naišli na veliku podršku pravosudne zajednice i interes čitalaca. Pred vama se nalazi deseti i jubilarni broj *Pravne hronike*. Časopis *Pravna hronika* se izdaje od maja 2015. godine, a nastao je u okviru projekta kojeg sprovodi AIRE Centar i finansira Ministarstvo spoljnih poslova Ujedinjenog Kraljevstva, s ciljem unapređenja kvaliteta pravosuđa i jačanja vladavine prava u procesu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj Uniji. Od decembra 2015. godine u izdavaštvu *Pravne hronike* uključuje se i Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, čime se dodatno promoviše rad pravosuđa u segmentu praćenja i analize sudske prakse.

Članci o razvoju prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine postali su standardni u svakom broju časopisa.

U ovom broju *Pravne hronike* dajemo i osvrt na rad panela za ujednačavanje sudske prakse iz krivične oblasti. Pored toga Centar za sudsku dokumentaciju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine je uveo određene novosti na svojoj internet stranici o čemu možete više pročitati u ovom broju *Pravne hronike*.

U pogledu prakse evropskih sudova u ovom broju *Pravne hronike* su članci posvećeni praksi Suda Evropske unije (Luksemburg) i Evropskog suda za ljudska prava (Strazbur). Članci o praksi Evropskog suda za ljudska prava se bave zanimljivim i relevantnim predmetima za regiju jugoistočne Evrope iz prve polovine 2019. godine. Predmeti se tiču člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) o zabrani mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, člana 5 EKLJP-a i prava na slobodu i bezbjednost ličnosti, člana 6 EKLJP-a koji se odnosi na pravo na pravično suđenje, i člana 8 EKLJP-a kojim se jemči pravo na poštovanje doma i porodičnog života. Poseban članak se bavi predmetima Evropskog suda za ljudska prava, koji se odnose na BiH. Dužina trajanja sudskih postupaka rezultirala je u Bosni i Hercegovini iznimno velikim brojem apelacija Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine i aplikacija Evropskom sudu za ljudska prava. Iz tog razloga je u okviru Pravosudnog foruma za Bosnu i Hercegovinu održana treća godišnja konferencija najviših sudova u Bosni i Hercegovini na temu „Pravo na suđenje u razumnom roku“ na Jahorini, 14. i 15. novembra 2019. godine, a zaključke konferencije možete pročitati u ovom broju.

Posebno interesovanje čitalaca *Pravne hronike* vlada za mogućnostima za obukom i usavršavanjem pravnika, te radom Centara za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. U ovom broju časopisa možete se informisati o načinu kreiranja programa stručnog usavršavanja i početne obuke sudija za 2020. godinu Centara za edukaciju, te o tome koje nove teme i programi očekuju nosioce pravosudnih funkcija u narednom periodu.

Na kraju ovoga broja dajemo prikaz priručnog pedagoškog izdanja pod naslovom „Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima“, koji je od ljeta 2019. godine dostupan stručnoj i široj javnosti.

Nadamo da će vam jubilarni broj *Pravne hronike* biti zanimljiv i koristan.

Želimo vam ugodno čitanje.

Redakcija *Pravne hronike*

Koncept

Časopis *Pravna hronika* je osmišljen u cilju podizanja svijesti o razvoju sudske prakse i ljudskim pravima, a namijenjen je sudijama, tužiocima, advokatima i ostalim pravnim stručnjacima širom zemlje. Pravnici u BiH se putem ovog časopisa mogu upoznati s novinama u zakonodavstvu i relevantnoj praksi domaćih sudova, kako na državnom, tako i na nivou entiteta.

Pravna hronika, pored toga, sadrži pregled ključnih novina u praksi ESLJP-a i Suda Evropske unije relevantnih za BiH. Časopis se usredsređuje na kretanja u zakonodavstvu i na praksu domaćih sudova i ESLJP-a, kao i na praksu Suda EU relevantnu za BiH, te nastoji čitaoce upoznati s najnovijim i najznačajnijim novinama u ovoj oblasti.

Izdavanje ovog časopisa ima za cilj i unapređenje primjene EKLJP-a u BiH, te doprinos rješavanju konkretnih problema utvrđenih u dijelovima Izvještaja o napretku u kojima se Evropska komisija bavi reformama pravosuđa i vladavinom prava.

Časopis također služi kao produžetak redovne obuke koju provode nadležne institucije. *Pravna hronika* je osmišljena kao pravni informativni časopis koji uređuju pravni eksperti Bosne i Hercegovine. Eksperti Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH i AIRE Centra pružaju aktivnu podršku razvoju ovog časopisa.

U cilju osiguravanja samoodrživosti časopisa autori članaka su pravni savjetnici Ustavnog suda BiH, Suda BiH, Vrhovnog suda Federacije BiH, Vrhovnog suda Republike Srpske, te Apelacionog suda Brčko distrikta BiH. Povremeni saradnici časopisa su i drugi pravni stručnjaci i profesori prava. Angažman domaćih stručnjaka je od presudnog značaja za samoodrživost ovog časopisa jer on prije svega ima za cilj da bude u službi potrebe za kontinuiranom edukacijom pravnika iz Bosne i Hercegovine.

Pravna hronika se objavljuje dva puta godišnje.

Sadržaj

Predgovor.....	3
Koncept	4
Novine u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava s osvrtom na regiju Zapadnog Balkana	6
Pregled sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu u prvoj polovini 2019. godini	19
Novine u jurisprudenciji Ustavnog suda Bosne i Hercegovine	23
Novine u jurisprudenciji Suda Bosne i Hercegovine.....	30
Novine u jurisprudenciji Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine.....	36
Novine u jurisprudenciji Vrhovnog suda Republike Srpske	44
Novine u jurisprudenciji Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine	50
Pregled aktualnih odluka Suda Evropske unije za prvu polovicu 2019.....	56
Rad panela za ujednačavanje sudske prakse	65
Novine na internet stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV-a - Objavljivanje sedmičnih pregleda sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava	69
Kreiranje programa stručnog usavršavanja i početne obuke sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj za 2020. godinu	71
Edukacija sudija i tužilaca u Federaciji BiH u 2020. godini.....	75
Treća godišnja konferencija najviših sudova u Bosni i Hercegovini na temu „Pravo na suđenje u razumnom roku“	79
Prikaz priručnog pedagoškog izdanja pod naslovom "Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima"	81
Lista korištenih skraćenica	85

Novine u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava s osvrtom na regiju Zapadnog Balkana

Pripremio: AIRE Centar

Uvod

Ovaj prilog sadrži neke od najznačajnijih odluka koje je Evropski sud za ljudska prava (Sud ili ESLJP) donio u prvoj polovini 2019. godine. Podnosioci predstavki protiv država u regionu se i dalje uglavnom žale na povrede člana 3 o zabrani mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, člana 5, kojim se jemči pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti, člana 6, kojim se jemči pravo na pravično suđenje, i člana 8, kojim se jemči pravo na poštovanje doma i porodičnog života.

U ovom odeljku ćemo podrobnije razmotriti sedam odabranih presuda Suda. Sljedeće predstavke u ovim predmetima podnijete su protiv zemalja u regionu i od značaja su za praksu sudova BiH: *A i B. protiv Hrvatske, Sh.D. i drugi protiv Grčke, Austrije, Hrvatske, Mađarske, Sjeverne Makedonije, Srbije i Slovenije, Prizreni protiv Albanije, Bigović protiv Crne Gore, X protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Gjini protiv Srbije i Šimunić protiv Hrvatske*. U tekstu koji sledi je dat prikaz činjenica i odluka Suda, kao i stručni komentari svakog predmeta.

PRESUDA U PREDMETU A I B PROTIV HRVATSKE

(Predstavka br. 7144/15)

Izrečena 20. juna 2019. godine

Činjenice i odluka

Predstavku su podnijele dvije hrvatske državljanke, A (prva podnositeljka predstavke) i njena kći B (druga podnositeljka predstavke) koja je rođena 2009. godine. Do 2014. godine su živjele su zajedno sa C, ocem B. Po tvrdnjama A, kada je B bila četiri i po godine stara, pomenula je da je otac seksualno zlostavlja. A je juna 2014. pozvala SOS telefon za zaštitu djece i incident prijavila policiji. I A i članovi porodice i stručnjaci su izrazili zabrinutost zbog seksualnog ponašanja B, koje nije bilo primjereno njenom uzrastu. B su posmatrali razni medicinski stručnjaci, kao i socijalni radnik, koji su konstatovali da B ne pokazuje očigledne znake seksualnog zlostavljanja i da određeni elementi ukazuju na to da njena mati vrši pritisak na nju, te da se ne može isključiti mogućnost da je mati podstiče i opasnost od emocionalnog zlostavljanja. Stručnjaci su preporučili odgovarajuću podršku djetetu i savjetovanje za oba roditelja. C je porekao da je seksualno zlostavljao djeteta i tvrdio je da je A fizički kažnjava.

Jula 2014. godine su i C i A zatražili starateljstvo nad djetetom a općinski sud je odredio privremenu mjeru kojom A odobrava vršenje punih roditeljskih prava nad B. Nakon brojnih stručnih procjena i razgovora sa punoljetnim licima bliskim porodici, državni odvjetnik je predmet zatvorio u decembru 2014. godine, zaključivši da, iako B ispoljava erotično ponašanje koje nije primjereno njenom uzrastu, ne postoje jasni pokazatelji da je uzrok tom ponašanju seksualno zlostavljanje od strane njenog oca. A je podnijela zahtjev za ponovno otvaranje istrage, ali je istražni sudija taj zahtjev odbio a njegova je odluka potvrđena u postupku po žalbi. Centar za socijalnu skrb je odredio zaštitne mjere i pružanje stručne pomoći i podrške djetetu i porodici, uključujući nadzor nad roditeljskim staranjem

za oba roditelja. Općinski sud je starateljstvo nad djetetom dodijelio A i naložio nadzor nad kontaktima između B i C. Jedan drugi općinski sud je 2018. godine starateljstvo nad djetetom dodijelio C, smatrajući da je u najboljem interesu djeteta da živi sa svojim ocem.

U postupku pred Sudom, A, koja je nastupala u sopstveno ime i u ime B, se žalila na kršenje članova 3 i 8 Konvencije jer domaći organi nisu valjano reagovali na tvrdnje o seksualnom zlostavljanju, kao i na povredu člana 13 jer njih dvije nisu imale pristup djelotvornom pravnom lijeku. Sud je odlučio da razmotri samo pritužbe o povredi članova 3 i 8. Sud je također odlučio da su samo pritužbe o povredama prava B prihvatljive budući da A nema status žrtve. Na zahtjev Suda je djetetu imenovan poseban pravni zastupnik, koji je potom u ime B podnio napomene o nedjelotvornosti krivično-pravnih odredbi u Hrvatskoj i propustu organa da valjano istraže navode o seksualnom zlostavljanju od strane njenog oca ili nekog drugog i o emocionalnom zlostavljanju od strane njene majke. Proučivši hrvatsko krivično pravo, Sud je zaključio da postoji odgovarajući pravi i regulatorni okvir budući da je u krivičnom pravu seksualno zlostavljanje djeteta inkriminisano kao kvalifikovano krivično djelo i da je njime propisano gonjenje i djelotvorno kažnjavanje učinilaca. U Zakonu o kaznenom postupku se također pružaju posebna prava djeci koja su žrtve krivičnog djela a uspostavljeni su i dodatni mehanizmi koji od svih nadležnih organa iziskuju koordinaciju postupanja u ovakvim predmetima.

Sud se uvjerio da su domaći organi učinili sve što se razumno od njih moglo očekivati kako bi postupali u najboljem interesu B i kako bi zaštitili njena prava kao moguće maloljetne žrtve seksualnog zlostavljanja, te da su ispunili svoje procesne obaveze. Sud je zaključio da nije došlo do povrede procesnog aspekta članova 3 i 8.

Sud je također primijetio da su socijalna služba i organi zaduženi za zaštitu djece preduzimali mjere radi unapređenja roditeljskog staranja koje pružaju A i C, koje su podrazumijevale ostvarivanje kontakata pod valjanom nadzorom i stručnu pomoć kako medicinskih stručnjaka tako i socijalnih radnika. Sud je stoga utvrdio da ova pritužba ne ukazuje na povredu člana 8 te ju je odbacio kao očigledno neosnovanu.

Komentar

Sud je zaključak da nije došlo do povrede članova 3 i 8 zasnovao na procjeni činjenica i koraka koje su hrvatski organi preduzeli u reakciju na njih. Ovaj je predmet, međutim, mnogo zanimljiviji zbog onoga što je rečeno u saglasnim i izdvojenim mišljenjima.

U saglasnim i izdvojenim mišljenjima se ukazuje pažnja na činjenicu da Sud u predmetima vezanim za roditeljske sporove obično uzima u obzir samo stavove tužene države i roditelja koji je podnio predstavku (kao i činjenice koje je taj roditelj iznio i one na koje se odnose odluke domaćih organa). Evropski sud za ljudska prava nije sud "četvrte instance" koji ponovo saslušava različite strane u sporu koje su već saslušane pred nacionalnim sudovima, ali bi komentari drugog roditelja mogli biti od značaja i Sudu pomogli da valjano proceni činjenice i tvrdnje o povredama Konvencije. Članom 36, st. 2 Konvencije je predsjedniku Suda već dozvoljeno da pozove svako lice o kome se u predmetu radi da podnese komentare u interesu valjanog sprovođenja pravde (što u praksi također znači da udovolji njegovom zahtjevu). Na primjer, u predmetu *V protiv Ujedinjenog Kraljevstva*^[1], roditelji djeteta žrtve koje je podnosilac predstavke ubio bili su u mogućnosti da intervenišu i pisanim i usmenim putem.

[1] *V protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda izrečena 16. decembra 1999., predstavka br. 24888/94, prikaz dat u izdanju Biltena od januara 2000.

U saglasnim i izdvojenim mišljenjima je otvoreno i pitanje zastupanja djece pred Sudom. Djecu obično zastupa njihov roditelj. Sud je stao na stanovište da i roditelji kojima je sud oboma oduzeo roditeljska prava, a koji su u sporu sa starateljem kog je imenovala država takođe imaju prava da podnesu predstavku u ime svog djeteta. Međutim, ako su sudski organi države starateljstvo dodijelili jednom roditelju, drugi roditelj nema pravo da podnese predstavku u ime djece čak i u vezi sa vršenjem preostalih prava na posjete i ostvarivanje kontakata. U ovom je predmetu A imala starateljstvo nad djetetom u vreme kada je predstavka podnijeta Sudu, te je ona imala pravo da podnese predstavku ali je starateljstvo dodijeljeno C (ocu) prije no što je Sud izrekao presudu te A ne bi imala pravo na podnošenje predstavke da se to pitanje tada otvorilo. Ovo je pitanje, međutim, rešeno primjenom drugačijeg mehanizma. Uvidjevši sukob interesa između A i B, Sud je zatražio imenovanje sopstvenog, nezavisnog pravnog zastupnika B. Potrebno je napomenuti da ova presuda još nije pravosnažna i da je shodno članu 43 podnjet zahtjev za ustupanje predmeta Velikom vijeću.

PRESUDA U PREDMETU SH.D. I DRUGI PROTIV GRČKE, AUSTRIJE, HRVATSKE, MAĐARSKJE, SJEVERNE MAKEDONIJE, SRBIJE I SLOVENIJE

(Predstavka br. 14165/16)

Izrečena 13. juna 2019. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnijelo pet avganistanskih državljana hazarskog etničkog porekla (Sh.D., A.A., S.M., M.M. i A.B.M.) koji su bili maloljetnici bez pratnje 2016. kada su nezakonito ušli u Grčku. Podnosioci predstavke su u vreme događaja bili između 14 i 17 godina stari. Tvrđili su da su iz Avganistana pobjegli jer strahuju za svoj život zato što je nekoliko članova njihovih porodica ubijeno u napadima Talibana. Po ulasku u Grčku februara 2016. godine ih je na raznim lokacijama uhapsila policija. Izdata su rešenja o protjerivanju nekih od njih u kojima im je određen rok od mjesec dana da napuste grčku teritoriju. Grčka policija je uhapsila Sh.D. na granici Grčke i Sjeverne Makedonije i određen mu je zaštitni pritvor u trajanju od 24 dana u jednoj stanici policije. A.A., S.M., M.M. i A.B.M su uhapšeni na ostrvu Hios i izdata su rešenja o njihovom protjerivanju. Otišli su u Idomeni, gradić na grčkoj granici sa Sjevernom Makedonijom, gdje su otprilike mjesec dana proveli u improvizovanom kampu u kojem su sanitarni uslovi bili loši. Podnosioci predstavke su nakon toga živjeli u raznim skloništim. Policija je M.M. lišila slobode dok je pokušavao da otputuje u Italiju i određen mu je „zaštitni pritvor“ u stanici policije u luci u Igumenici, a potom u stanici policije u mjestu Filiata u trajanju od osam dana.

Podnosioci predstavke su tvrdili da su im prekršena prava iz članova 3 i 5 Konvencije zbog uslova života u raznim stanicama policije u kojima su držani u „zaštitnom pritvoru“ kao i u kampu u Idomeniju. Sud je prvo razmotrio uslove pritvora u stanicama policije i ponovio da stanice policije nisu adekvatne za duži pritvor, a naročito kada je riječ o maloljetnicima bez pratnje. Stoga je zaključio da je njihov pritvor predstavljao ponižavajuće postupanje te da je došlo do povrede člana 3. Kada je riječ o uslovima života u kampu u Idomeniju, iako je Sud priznao činjenicu da se kamp ne nalazi pod kontrolom državnih organa, takođe je konstatovao da su države potpisnice Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (KPD) i EKLJP u obavezi da štite maloljetne migrante bez pratnje. Pored toga je primijetio da je u domaćem pravu propisana obaveza nadležnih organa da, između ostalog, preduzimaju odgovarajuće mjere kako bi obezbjedili njihovu momentalnu zaštitu i obavještavanje nadležnog tužioca u svojstvu njihovog privremenog staratelja kako bi on preduzeo nužne korake u cilju imenovanja njihovog staratelja. Stoga je Sud utvrdio povredu člana 3 zbog uslova života u kampu. Sud je potom zaključio da je smještanje podnosilaca predstavke u razne stanice policije predstavljalo lišenje slobode. Premda je domaćim pravom propisan „zaštitni pritvor“,

ovi propisi nisu namijenjeni maloljetnim migrantima jer se u njima ne određuju nikakvi rokovi, što dovodi do situacija u kojima lišenje slobode maloljetnika bez pratnje može dugo da traje. Ovo je još problematičnije kada oni bivaju lišeni slobode u stanicama policije, u kojima ne postoje odgovarajući uslovi za dugotrajan pritvor.

Komentar

Ova presuda predstavlja važan korak naprijed ka jačanju zaštite maloljetnih tražilaca azila bez pratnje u Evropi od strane Suda. Ona je u skladu sa njegovom prethodnom praksom premda ne predstavlja revolucionarni pravni iskorak u tom pravcu. Najznačajniji doprinos ove presude zaštiti maloljetnih tražilaca azila leži u konsolidaciji stava Suda u kojem kombinuje koncept ugroženosti i načelo najboljih interesa djeteta.

Presuda u predmetu Sh.D. rasvjetljava stav Suda koje se već dugo razvija: načelo najboljih interesa djeteta proklamovano u članu 3 KPD se u kombinaciji sa konceptom ugroženosti primjenjuje kako bi se obezbijedio komplementarni nivo zaštite u predmetima koji se odnose na maloljetne migrante bez pratnje. Sud je u ranijim predmetima o lišenju slobode maloljetnih migranata bez pratnje koristio izuzetnu ugroženost podnosilaca predstavki kao odlučujući faktor u skladu sa najboljim interesima djeteta, kako bi otvorio pitanje bilo prihvatljivosti mjere pritvora kada su u pitanju maloljetnici bilo prihvatljivosti uslova u kojima su oni pritvoreni.

Sud u predmetu Sh.D primjenjuje još osobitiji pristup. Taj je pristup uveo u svojoj ranijoj praksi, u kojoj je konstatovao povrede člana 3 u svjetlu ugroženosti podnosilaca predstavke, pri čemu je povreda člana 5, st. 1 bila delimično zasnovana na činjenici da organi nisu uzeli u obzir najbolje interese maloljetnog migranta. Sud je u presudi u predmetu Sh.D ponovio da užasni uslovi pritvora, koji inače ne bi dosegli prag surovosti iz člana 3, mogu da predstavljaju povredu tog člana s obzirom na ugroženost podnosilaca predstavke. Kada je riječ o saglasnosti pritvora sa članom 5, Sud je utvrdio povredu te odredbe konstatujući da je automatsko upućivanje maloljetnih migranata bez pratnje u zaštitni pritvor u policijskim objektima, bez uzimanja u obzir drugih vrsta alternativnog privremenog smještaja, suprotno najboljim interesima djeteta.

Ovom primjenom koncepta ugroženosti u presudi se širi pozitivna obaveza država da preduzimaju zadovoljavajuće mjere u skladu sa zahtjevima koje proističu iz člana 3. Odnosi se kako na materijalni tako i na procesni aspekt obaveza države vezanih za povredu člana 3 u pogledu uslova u kampu u Idomeniju. S tačke gledišta materijalnog aspekta, država nije zaštitila podnosioc predstavlke a, kao što je Sud naglasio, nije postupila ni u skladu sa svojom konkretnom obavezom propisanom članom 20 KPD jer nije preduzela mjere kako bi poboljšala uslove u tom kampu, uprkos činjenici da taj kamp, koji su izgradile izbjeglice, nije bio pod kontrolom države i da su podnosioci predstavke odlučili da odu u njega. S tačke gledišta procesnog aspekta, država nije ispunila obavezu da zaštiti podnosioc predstavlke jer njeni organi nisu preduzeli odgovarajuće i zakonom propisane mjere, kao što je obavještanje nadležnog tužioca koji je postupao u svojstvu privremenog staratelja, uslijed čega su maloljetnici morali da trpe uslove u kampu. Strane koje su intervenisale u ovom predmetu su istakle da „država koja ne imenuje staratelja djetetu bez pratnje ne poštuje procesni aspekt najboljeg interesa djeteta“.

Dakle, presuda u predmetu Sh.D označava evoluciju u primjeni koncepta ugroženosti u kombinaciji sa načelom najboljih interesa djeteta. Ova je evolucija sada konkretnija u relevantnoj praksi Suda u vezi sa članovima 3 i 5. Presuda u predmetu Sh.D predstavlja savršen primjer kako ova konsolidacija značajno utiče na opseg pozitivnih obaveza države prema maloljetnim tražiocima azila bez pratnje.

PRESUDA U PREDMETU PRIZRENI PROTIV ALBANIJE

(Predstavka br. 29309/16)

Izrečena 11. juna 2019. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnio albanski državljanin g. Fatos Prizreni i brat g. Sh.P. Gospodin Sh.P. je februara 2011. hitno prebačen u Zatvorsku bolnicu u Tirani iz pritvorskog objekta u Ležeu, gdje je bio lišen slobode po optužbama za ubistvo. U njegovom bolničkom kartonu je navedeno da je Sh. P. utvrđena dijagnoza elefantijaze, morbidne gojaznosti i insuficijencije više organa i da mu je propisana terapija. Sh.P. je preminuo u bolnici 22. februara 2011. Istog dana su na licu mjesta istragu smrti g. Sh.P. sprovedli pripadnik sudske policije, stručnjak za kriminalistiku i forenzički istražitelj, koji su ispitali bolničke doktore. Saslušali su oba ljekara koji su liječili Sh.P. nakon što je prebačen iz pritvorskog centra i obojica su izjavili da je Sh.P. utvrđena dijagnoza insuficijencije više organa i morbidne gojaznosti i da je liječen kao i svi ostali pacijenti i u skladu sa pravilima. Podnosilac predstavke je istražiteljima rekao da je tokom jedne ranije posjete brata našao u nesvijesti i čaršavima vezanog za krevet.

Tijelo Sh.P. su 30. marta pregledali forenzički stručnjaci, koji su konstatovali masnice na podlakticama izazvane tupim predmetom i da u njegovoj krvi nema tragova lijekova. Oni su u svom izvještaju prepustili drugoj forenzičkoj medicinskoj komisiji da nakon što pribavi kompletne spise o istrazi odgovori na pitanje da li je Sh.P. bio žrtva nesavjesnog liječenja. Tužilaštvo u Tirani je 13. aprila odlučilo da ne pokrene krivični postupak u vezi sa smrću Sh.P. jer, kako je navelo, nema dokaza ili pokazatelja da je možda izvršeno krivično djelo. Podnosilac predstavke je podnio pritužbu Sudu jer je njegov predmet odbijen na svim instancama, uključujući od strane Vrhovnog suda i Ustavnog suda, zato što po zakonu nema pravo da pokrene postupak.

Podnosilac predstavke se Sudu žalio na povredu članova 2, 3 i 13 jer organi vlasti nisu sprovedli djelotvornu istragu o smrti njegovog brata, jer je njegov brat bio podvrgnut postupanju suprotnom članu 3 tokom lišenja slobode i zato što u domaćem pravnom sistemu ne postoje djelotvorni pravni lijekovi za njegove pritužbe. Sud je konstatovala da domaći organi nisu sprovedli djelotvornu istragu o smrti Sh.P. te da je država prekršila svoju procesnu obavezu iz člana 2. Iako je istraga blagovremeno pokrenuta i obuhvatala niz mjera, uključujući forenzički pregled, Sud je utvrdio niz propusta u njoj, poput nedosljednosti između podataka u zdravstvenom kartonu Sh.P. i onih pribavljenih forenzičkim pregledom. Sud je potom stao na stanovište da organi vlasti nisu sprovedli djelotvornu istragu o tome da li je Sh.P. bio izložen postupanju suprotnom članu 3 te je zaključio da je prekršen procesni aspekt člana 3. Sud je prilikom odlučivanja konstatovala da su iskazi podnosioca predstavke policiji, zajedno sa modricama, predstavljali dokazivu tvrdnju da je prema Sh.P. postupano protivno članu 3 što je dovelo do nastanka obaveze da se to pitanje istraži. Sud je konstatovala da, s obzirom na njegove zaključke o povredama članova 2 i 3, nema potrebe da razmotri pritužbu podnosioca predstavke o kršenju člana 13 u vezi sa članovima 2 i 3.

Komentar

Kada je riječ o meritumu pritužbi o povredi člana 2 i 3 Konvencije, ovo nije prva presuda u kojoj je Sud utvrdio odgovornost Albanije u vezi sa smrću u policijskom pritvoru. U ovom je predmetu Sud utvrdio povrede procesnih aspekata članova 2 i 3.

Ova se presuda, međutim, može kritikovati zbog analize materijalnih aspekata i člana 2 i člana 3. Podnosilac predstavke samo žalio na propust države da sprovede istragu o smrti njegovog brata. Otvara se, međutim, pitanje da li je Sud trebalo da analizira i materijalni aspekt člana 2, eventual-

nim prekvalifikovanjem pritužbe podnosioca predstavke. Sud je u brojnim navratima ponovio da, s obzirom na značaj zaštite koja se pruža shodno članu 2, on mora da podvrgne lišenje slobode najpažljivijem ispitivanju i da pri tom uzima u obzir ne samo postupanje državnih službenika već i sve ostale okolnosti. Kada je neko lice bilo zdravo u trenutku zadržavanja u policijskom pritvoru a potom se po puštanju na slobodu utvrdi da ima povrede, država mora da pruži uvjerljivo objašnjenje za nastale povrede. To opravdava činjenica da se lica lišena slobode nalaze u ranjivom položaju i da su organi vlasti dužni da ih štite. Postoje snažne činjenične pretpostavke u pogledu povreda nastalih tokom takvog lišenja slobode. Tada je teret dokazivanja na Državi, koja treba da pruži zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje tako što će predočiti dokaze kojima se utvrđuju činjenice koje izazivaju sumnju u verziju događaja koju je iznijela žrtva. U odsustvu takvog objašnjenja, Sud može da izvede zaključke koji nisu u korist Države. Obaveza organa u vezi sa postupanjem prema licu lišenom slobode posebno je stroga u slučaju njegove smrti. To važi i u okolnostima kad je smrt lica vezana za njegovo zdravstveno stanje, kao u ovom predmetu, dok god se ono nalazilo pod kontrolom organa a organi bili svjesni njegovog zdravstvenog stanja. U ovom predmetu su postojali snažni elementi koji su iziskivali da Sud analizira materijalni aspekt člana 2 kako bi procijenio da li su organi poštovali svoje pozitivne obaveze.

Položaj lica lišenih slobode sa posebnim zdravstvenim tegobama je ranije razmatrao Sud a analizirao ga je i Komitet za sprečavanje mučenja Savjeta Evrope (CPT). Upadljivo je to što je Sud u ovom predmetu u vezi sa materijalnim aspektom člana 3 primijenio isti pristup kao i u vezi sa članom 2, jer gore razmotreno načelo važi i u pogledu člana 3. Sud je utvrdio da domaći organi nisu preduzeli dovoljne istražne mjere kako bi utvrdili van razumne sumnje da li su modrice na tijelu brata podnosioca predstavke bile izazvane postupanjem protivnim članu 3 i nije bio u mogućnosti da utvrdi da li je došlo do povrede materijalnog aspekta tog člana. Ovim se pristupom teret dokazivanja prebacuje na podnosioca predstavke dok se njegov brat nalazio pod kontrolom organa vlasti. U vezi sa ovim pitanjem je sudija Bonello u djelomično izdvojenom mišljenju 2010. godine izjavio sljedeće: *„Očekivanje da će oni koji tvrde da su žrtve mučenja dokazati svoje tvrdnje 'van razumne' sumnje stavlja na njih teret koji oni ne mogu da snose jer je takav zahtjev nepravičan. Po mojim saznanjima, nezavisne posmatračice obično ne pozivaju da svjedoče mučenju; niti se na kraju svake sesije mučenja predaje transkript postupka u triplikatu; žrtve same drhte u nenasnoj i bolnoj samoći, dok tim istražitelja na raspolaganju ima skoro neograničena sredstva da poriče odvijanje ove strašne svetkovine ili svoje učešće u njoj. Pritužba usamljene žrtve se uvijek suočava sa poricanjem koje mnogi 'potkrepljuju'. Očekivanje Suda da žrtve mučenja iznesu bilo kakve 'čvrste' dokaze osim elokvencije svojih povreda značilo bi nagrađivanje i podsticanje 'neravnopravnosti oružja' svojstvene većini scenarija mučenja.“* Zaključak Suda da je u ovom predmetu država prekršila procesne aspekte člana 3 jer nije objasnila uzrok povreda i njihov potencijalni uticaj na smrt Sh.P. trebalo je da dovede i do zaključka o povredi materijalnog aspekta člana 3.

PRESUDA U PREDMETU BIGOVIĆ PROTIV CRNE GORE

(Predstavka br. 48343/16)

Izrečena 19. marta 2019. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnio crnogorski državljanin g. Ljubo Bigović, koji je služio kaznu zatvora u trajanju od 30 godina zbog teškog ubistva visokog policijskog inspektora. Pritvor podnosioca predstavke je više puta produžavan tokom perioda dužeg od tri godine prije no što je osuđen. Godine 2015. je podnio ustavnu žalbu zbog neodgovarajućih uslova pritvora, nezakonitosti pritvora, kao i dužine i neopravdanosti pritvora. Ustavni sud je odbacio žalbu podnosioca predstavke.

Podnosilac predstavke se Sudu žalio na povredu člana 3 zbog loših uslova u pritvoru i neodgovarajuće zdravstvene njege. Sud je potvrdio da uslovi lišenja slobode moraju da budu u skladu sa načelom poštovanja ljudskog dostojanstva i da lica lišena slobode ne treba da budu izložena patnji ili tegobama većim od onih svojstvenih lišenju slobode. Sud je konstatovao da je nivo prenaseljenosti pritvorskog objekta u kojem je podnosilac predstavke bio lišen slobode bio alarmantan, da su toaleti u ćelijama bili samo djelimično odvojeni pregradom, da zatvorenicima nije bilo dozvoljeno da upražnjavaju ni minimum fizičkih aktivnosti propisanih zakonom i da su u ćelijama provodili po 23 časa dnevno. Sud je zaključio da su uslovi pritvora podnosioca predstavke bili protivni članu 3.

Sud je takođe naglasio da države moraju da štite zdravlje i dobrobit lica lišenih slobode i da im obezbjede blagovremeno utvrđivanje dijagnoze i liječenje. Iako podnosilac predstavke u zatvoru u kojem se nalazio nije odbijao hranu u skladu sa preporučenim režimom ishrane, njegovoj porodici je bilo dozvoljeno da mu jednom nedjeljno donosi odgovarajuću hranu. Pored toga, njegovi zdravstveni problemi su liječeni u zatvoru i državnim bolnicama, davano mu je više lijekova od minimuma propisanog zakonom i nisu postojali nikakvi pokazatelji da podnosilac predstavke pati od teškog mentalnog poremećaja ili da mu je odsustvo psihijatrijskog pregleda izazvalo dodatnu patnju. Činjenica da su podnosioca predstavke na ljekarskim pregledima pratili zatvorski čuvari bila je opravdana bezbjednosnim rizikom njegovog izvođenja iz zatvora. Stoga nije došlo do povrede prava podnosioca predstavke iz člana 3 kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti.

Podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 5 jer osnovi njegovog pritvora nisu redovno preispitivani. Sud je potvrdio da uslovi za lišenje slobode moraju jasno da budu definisani u domaćem pravu i da primjena tog prava mora biti predvidljiva kako bi se obezbjedila pravna izvjesnost. Sudovi koji su postupali u ovom predmetu bili su u obavezi da ispituju osnove pritvora svakih 30 dana prije stupanja optužnice na pravnu snagu a potom svaka dva mjeseca. Budući da sudovi nikada nisu bili dužni da navedu koliko će tačno pritvor biti produžen, bilo je naročito važno da postupaju u skladu sa ovim rokovima kako bi obezbjedili predvidljivost. Međutim, ti su rokovi u nekoliko navrata prekoračeni. Stoga je došlo do povrede prava podnosioca predstavke iz člana 5, st. 1.

Podnosilac predstavke je takođe tvrdio da je njegovo lišenje slobode bilo nezakonito i da su odluke o produžavanju pritvora bile nedovoljno obrazložene. Sud je ponovio da je lišenje slobode opravdano samo ako zahtjev vezan za stvarni javni interes preteže nad načelom poštovanja slobode pojedinca. Stoga, mora da postoji razumna sumnja da je podnosilac predstavke izvršio neko krivično djelo, kao i relevantni i dovoljni razlozi za lišenje slobode u kontekstu konkretnih okolnosti predmeta. Domaći organi su kao razlog za pritvor podnosioca predstavke navodili opasnost od bjekstva i da bi njegovo puštanje na slobodu remetilo javni red i mir. Država je, međutim, propustila da pruži konkretne razloge za njegov pritvor a Sud je konstatovao da težina krivičnog djela koje mu se stavljalo na teret ne može da bude jedino opravdanje za dugo trajanje pritvora, kao i da opasnost od njegovog bjekstva ne može da se opravda isključivo težinom kazne koja mu prijete. Domaći sudovi nisu razmotrili konkretne okolnosti podnosioca predstavke kao ni nijednu drugu mjeru koja bi bila alternativa pritvoru a nisu ni procijenili srazmjernost mjera pritvora s obzirom na njegovo zdravstveno stanje. Sud je stoga zaključio da je prekršen član 5, st. 3. Podnosiocu predstavke je u skladu sa članom 41 dosudio 7.500 eura na ime nematerijalne štete.

Komentar

Ovo je tek jedna od brojnih presuda Evropskog suda za ljudska prava u kojoj je on utvrdio povredu člana 3 u kontekstu uslova pritvora podnosioca predstavke.

Kalashnikov protiv Rusije^[2] bio je jedan od prvih predmeta u kojima je Sud razmatrao uslove pritvora. Sud je u presudi u tom predmetu istakao da je Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog postupanja ili kažnjavanja (CPT) postavio standard poželjne površine od 7 kvadratnih metara po licu lišenom slobode, dok je u tom konkretnom predmetu svako lice lišeno slobode na raspolaganju imalo između 0,9 i 1,9 m². *Dougoz protiv Grčke*^[3] još je jedan predmet koji je Sud na početku razmatrao a u presudi je zaključio da uslovi u kojima je podnosilac predstavke bio lišen slobode, naročito velika prenaseljenost i nepostojanje mogućnosti za odmor, zajedno sa predugim trajanjem lišenja slobode u takvim uslovima, predstavljaju ponižavajuće postupanje iz člana 3. Sud je u ovom predmetu priznao da je opšte uzev došlo do unapređenja uslova lišenja slobode u zatvorima i drugim objektima u Crnoj Gori, što je potvrdio i CPT u svojim izvještajima iz 2008. i 2013. godine. Sud je, međutim, u pogledu konkretnih činjenica ovog predmeta utvrdio povredu člana 3.

Kada je riječ o članu 5, st. 1, t. (c) Konvencije, Sud je reafirmisao stav koji je zauzeo u presudi u predmetu *Mugoša protiv Crne Gore*^[4] u kojoj je ustanovio da su zakoni dovoljno jasno formulisani ali da nisu dovoljno predvidljivi u praksi s obzirom na nedovoljnu preciznost rešenja o pritvoru u smislu trajanja i produžavanja pritvora, kao i nedosljednost u vezi sa pitanjem obaveznosti uslova za pritvor propisanih zakonom. Prilikom razmatranja povrede člana 5, st. 3, Sud se usredsredio na obrazloženja koje su nacionalni sudovi naveli u svojim rešenjima o određivanju ili produžavanju pritvora. Kao što je Sud naglasio, kada su razmatrali osnove pritvora, nacionalni sudovi nisu u obzir uzeli dodatne okolnosti koje bi mogle biti od značaja za njihovo odlučivanje, već su često koristili opšte formulacije i nisu svoje odluke obrazlagali. Sud je s tim u vezi utvrdio da se obrazloženja koja su nacionalni sudovi davali za produžavanje pritvora podnosioca predstavke ne mogu smatrati „dovoljnim“. Pravo na obrazloženu odluku zajemčeno je članom 6 Evropske konvencije. Međutim, zahtjev vezan za predočavanje relevantnih i dovoljnih razloga deo je i člana 5, kako bi domaći sudovi obezbijedili poštovanje vladavine prava kada određuju i produžavaju pritvor. Ovo je primjer veze između različitih odredbi Konvencije.

PRESUDA U PREDMETU X PROTIV BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE

(Predstavka br. 29683/16)

Izrečena 17. januara 2019. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnio X koji je rođen 1987. godine i živio u Skoplju. X je u matične knjige rođenih zaveden kao djevojčica i dobio je očigledno žensko ime ali je kasnije postao savjestan da je muško a ne žensko. Utvrđena mu je dijagnoza „transseksualnosti“ i otpočeo je hormonsku terapiju koju su mu preporučili ljekari kako bi povećao nivo testosterona. Podnosiocu predstavke je izdata nova lična karta sa njegovim novim muškim imenom ali je na njoj i dalje bilo navedeno da je ženskog pola. X je podnio zahtjev za ispravljanje ove greške, uz koji je kao dokaz priložio dokumentaciju o dijagnozi ali je njegov zahtjev odbijen uz obrazloženje da nema dokaza da je promijenio pol. Upravni sud je prvo odbio a potom usvojio žalbu podnosioca predstavke, ustvrdivši da je upravni organ trebalo da u prvobitnoj odluci konkretno navede dokaze koje je podnosilac predstavke trebalo da podnese radi izmjene podataka u relevantnim ispravama i da mu nije dalo odgovarajuće obrazloženje. Međutim, potonji zahtjev podnosioca predstavke za priznavanje njegovog pola na ličnoj karti ponovo je odbijen zbog nedostatka dokaza.

[2] *Kalashnikov protiv Rusije*, predstavka br. 47095/99, presuda izrečena 15. jula 2002.

[3] *Dougoz protiv Grčke*, predstavka br. 40907/98, presuda izrečena 6. marta 2001.

[4] *Mugoša protiv Crne Gore*, predstavka br. 76522/12, presuda izrečena 21. juna 2016.

Podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 8 zbog nepostojanja regulatornog okvira kojim se uređuje zakonsko priznavanje njegovog rodnog identiteta, kao i na to da je uslov da se podvrgne operaciji promjene pola kako bi njegov muški identitet bio priznat u suprotnosti sa Konvencijom. Sud je potvrdio da su države u obavezi kako da se ne miješaju u prava zajamčena članom 8 tako i da ih obezbjede njihovo ostvarivanje. Sud je konstatovao da ova potonja pozitivna obaveza iziskuje uspostavljanje regulatornog okvira kojim se obezbjeđuju prava iz člana 8. U vreme izricanja presude Suda u relevantnom domaćem pravu nije bilo nijedne odredbe kojom se izričito dozvoljavala promjena pola/roda nekog lica u matičnim knjigama a nije postojalo ni telo koje je moglo da odlučuje o zahtjevima za te promjene.

Sud je konstatovao da Država nikada nije podnijela dokaze koji bi ukazivali na to da je postupanje po zahtjevu podnosioca predstavke za promjenu pola/roda u zvaničnim ispravama uređeno domaćim pravom ili ustaljenom sudskom praksom. Upravni sud nikada nije ni pokušao da odlučuje o meritumu predmeta podnosioca predstavke, a Uprava za vođenje matičnih knjiga je u konačnoj odluci navela da nije nadležna da odlučuje o zahtjevu podnosioca predstavke. Sud je utvrdio da ova situacija izaziva uznemiravajuću neizvjesnost kod podnosioca predstavke u vezi sa njegovim privatnim životom i priznavanjem njegovog identiteta, te da se dugotrajno razmatranje njegovog zahtjeva negativno održava na njegovo psihičko zdravlje. Sud je stoga zaključio da u pravnom okviru tužene Države ne postoje djelotvorni i pristupačni postupci za promjenu registrovanog pola/roda podnosioca predstavke koje član 8 iziskuje i da je došlo do povrede Konvencije. Sud je u skladu sa članom 41 državi naložio da podnosiocu predstavke isplati 9.000 eura na ime nematerijalne štete.

Komentar

Presuda u ovom predmetu predstavljala je odličnu priliku da Sud potvrdi i razjasni svoj stav, kao i da povisi standarde zaštite transrodnih osoba te tako spriječi bilo kakvu diskriminaciju i stigmatizaciju koje i dalje postoje u brojnim državama članicama Savjeta Evrope. Sud je prilikom utvrđivanja nepostojanja regulatornog okvira za priznavanje roda/pola potvrdio pozitivnu obavezu država članica iz člana 8 da uspostave „brze, transparentne i pristupačne“ postupke u tom pogledu. Sud se, međutim, nije pozabavio obavezom podvrgavanja operaciji promjene pola kao posebnim pitanjem, što je moglo dovesti do zaključka o dodatnoj povredi Konvencije. Ipak, potrebno je pozdraviti njegovu izričitu izjavu da pravo na poštovanje porodičnog i privatnog života zajemčenog Konvencijom obuhvata i rodni identitet kao sastavni deo ličnog identiteta i da se to odnosi na sve pojedince, uključujući transrodne osobe koje ne žele da se podvrgnu takvoj operaciji.

Ova presuda nastavak je prakse Suda uspostavljene presudom u predmetu *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*^[5], koja je predstavljala revolucionarni korak u jurisprudenciji Suda u ovoj oblasti, kao i presudom u predmetu *A.P., Garçon i Nicot protiv Francuske*^[6], kojom je zabranjena sterilizacija kao uslov za priznavanje roda. Obe su presude dovele do povećanja broja država članica koje dozvoljavaju priznavanje roda. Međutim, uz presudu u predmetu X je priloženo i izdvojeno mišljenje koja ukazuje na značajna razmimoilaženja među sudijama po pitanju da li priznavanje roda transrodnih osoba koje se nisu podvrgle operaciji promjene pola treba da potpada pod polje slobodne procjene države. Sud u ovoj presudi uzima u obzir da u Evropi po ovom pitanju postoji konsenzus samo u pogledu transseksualnih osoba koje su se podvrgle operaciji, ali da se tek nazire sve veći trend priznanja roda na osnovu samoodređivanja svih drugih osoba koje se nisu podvrgle operaciji promjene pola. U tom su kontekstu dvojica sudija koji su izdvojili mišljenje čak okarakterisali stav većine sudija da dejstvo člana 8 treba da obuhvata i potonju kategoriju kao neprimjereni „sudijski

[5] *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 28957/95, presuda izrečena 11. jula 2002. godine.

[6] *A.P., Garçon i Nicot protiv Francuske*, predstavke br. 79885/12, 52471/13 i 52596/13, presuda izrečena 6. aprila 2017. godine.

aktivizam“ koji bi mogao da ugrozi sudijski dijalog sa nacionalnim sudovima o osjetljivim moralnim ili etičkim pitanjima. Sledi da je ova presuda ponovo ukazala na ogromno ustezanje nekih sudija da prihvate novine u društvenim i pravnim porecima u Evropi i da doprinesu zaštiti transrodnih osoba, koje čine značajnu manjinsku grupu ugroženih i marginalizovanih pojedinaca.

PRESUDA U PREDMETU GJINI PROTIV SRBIJE

(Predstavka br. 1128/16)

Izrečena 15. januara 2019. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnio g. Fabian Gjini, hrvatski državljanin albanskog porekla. Njega je srpska policija uhapsila 22. avgusta 2008. pod sumnjom da je na graničnom prelazu Tovarnik pokušao da plati putarinu krivotvorenom novčanicom od 10 eura. Podnosilac je proveo 31 dan u pritvorskoj jedinici pri Kazneno-popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici u Srbiji, nakon čega je krivični postupak protiv njega obustavljen budući da je vještačenje ukazalo na to da je novčanica autentična. Podnosilac predstavke je tvrdio da su ga lica sa kojima je dijelio ćeliju zlostavljala dok je bio lišen slobode. Tvrdio je da su ga drugi pritvorenici primoravali da stalno briše pod ćelije, da mu nisu dopuštali da podigne glavu, da su ga povremeno šamarali i šutirali i da su na njega izlili kantu vode sa deterdžentom kako bi ga primorali da nastavi sa čišćenjem. Podnosilac predstavke se takođe žalio na to da su ga drugi pritvorenici silovali, jer se sjeća da je izgubio svest pošto je popio čašu vode koju su mu oni dali i da se sljedeće jutro probudio sa bolom u anusu i krvi u stolici. Podnosilac predstavke je tvrdio da su zatvorski čuvari bili svjesni ovih događaja, koji su se uglavnom odvijali dok je dežurao jedan čuvar koji je poznao pritvorenika u njegovoj ćeliji. Podnosilac predstavke je na kraju na zahtjev njegovog zastupnika premješten u drugu ćeliju, kada je potom primijetio promjene u njegovom ponašanju i tada je zlostavljanje prestalo. Podnosilac predstavke je 2014. izjavio ustavnu žalbu koju je Ustavni sud odbacio 2015. godine. Podnosilac predstavke se u njoj žalio na kršenje ustavnih odredbi koje odgovaraju članovima 3, 6, 13 i 14 Konvencije.

Podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 3 zbog zlostavljanja kojem su ga podvrgavali pritvorenici sa kojima je dijelio ćeliju i zbog propusta države da ga zaštiti. Sud je smatrao da naknada koju su dosudili domaći organi bila znatno niža od one koju bi Sud dosudio, te je odbacio argument Države da podnosilac predstavke nema više status žrtve. Sud je odbacio i tvrdnju Države da podnosilac predstavke nije iscrpio domaće pravne lijekove te je predstavku proglasio prihvatljivom. Sud je prvo primio k znanju odluku domaćeg suda kojom se utvrđuje da je podnosilac predstavke bio zlostavljan, te je utvrdio da je pretrpio zlostavljanje koje doseže prag iz člana 3 iako mu nije podnjeta nikakva medicinska dokumentacija. Sud je potom utvrdio povredu člana 3 jer zatvorski organi nisu spriječili opasnost od nasilja u zatvoru, nisu primijetili ili reagovali ni na kakve znake nasilja i nisu podnosiocu predstavke pružili bezbjedno okruženje. Sud je potom ponovio da je članom 3 propisana procesna obaveza država da usvoje krivičnopravne odredbe koje domaćim organima omogućavaju da djelotvorno istražuju navode o zlostavljanju. Zvanična istraga se mora sprovesti čak i u odsustvu pritužbe, pod uslovom da postoje dovoljno jasne naznake da je došlo do zlostavljanja. Iako podnosilac predstavke nikad nije podnio krivičnu prijavu, prebačen je u drugu ćeliju kad se njegov pravni zastupnik požalio, a podnosilac predstavke se žalio u parničnom postupku i raznim domaćim organima. Sud je utvrdio da su organi znali ili je trebalo da znaju za zlostavljanje podnosioca predstavke i da domaće pravo nije sprečavalo nadležne organe da pokrenu krivičnu istragu. Zapravo u njemu je propisana obaveza svih javnih organa da prijavljuju krivična djela koja podliježu gonjenju po službenoj dužnosti o kojima su obavješteni ili za koja saznaju na neki drugi način. Sud je stoga utvrdio i povredu procesnog aspekta člana 3, zaključivši da domaći organi nisu bili spriječeni da javnog tužioca obavijeste o mogućem zlostavljanju kao i da ni javni tužilac nije bio spriječen da pokrene krivični

postupak zbog toga što podnosilac predstavke nije podnio krivičnu prijavu. Sud je Državi naložio da podnosiocu predstavke isplati 25.000 eura na ime nematerijalne štete i 2.000 eura na ime sudskih troškova i izdataka.

Komentar

Članom 3 se štiti jedna od najosnovnijih vrijednosti demokratskog društva. Pravo zajemčeno njime je jedno od apsolutnih prava garantovanih Evropskom konvencijom od kojeg države nikad ne smiju da odstupe, čak ni u vreme rata. Njime se državama nameće dužnost da zaštite sve osobe u svojoj nadležnosti od svih oblika zlostavljanja i da djelotvorno istraže sve navode o takvom postupanju – ta istraga mora biti u stanju da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih lica. Ta dužnost predstavlja deo pozitivnih obaveza države shodno Evropskoj konvenciji, odnosno, državni organi su u obavezi da preduzimaju korake ili mjere kako bi zaštitili prava pojedinaca zajemčena Evropskom konvencijom.

U ovom konkretnom predmetu su otvorena sljedeća dva pitanja u polju dejstva člana 3: prvo se tiče obaveze države da sprečava zlostavljanje ili ublaži štetu koju je ono prouzrokovalo a drugo se tiče propusta države da sprovede djelotvornu istragu. Kada je riječ o prvom pitanju, u presudi se ističe da činjenica da država nije neposredno bila odgovorna za akte nasilja koji su dosegli prag surovosti iz člana 3 je ne oslobađa obaveza propisanih članom 3.

Kada je riječ o drugom pitanju (istrazi), pored argumenata predstavljenih u ovom sažetku presude, Sud je naglasio da pravni okvir Srbije izričito nameće obavezu svim javnim organima da javnom tužilaštvu prijave krivična djela o kojima su obavješteni. Ova i druge slične presude služe da podsjetite Visoke strane ugovornice na njihove obaveze da preduzimaju korake ili mjere kako bi zaštitile prava pojedinaca iz Evropske konvencije. Osnov pozitivnih obaveza koje se državama nameću može se naći u članu 1 Evropske konvencije, u kojem je propisano da sve Visoke strane ugovornice jemče svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u njoj.

ODLUKA U PREDMETU ŠIMUNIĆ PROTIV HRVATSKE

(Predstavka br. 20373/17)

Izrečena 29. januara 2019. godine

Činjenice i odluke

Podnosioca predstavke, g. Josipa Šimunića, hrvatskog državljanina i profesionalnog fudbalera, je Prekršajni sud u Zagrebu proglasio krivim za upućivanje poruka gledaocima fudbalske utakmice kojima se podstiče mržnja po osnovu rase, nacionalnosti i vjeroispovesti. Događaj o kojem je riječ zbilo se na kraju fudbalske utakmice, kada se podnosilac predstavke preko mikrofona obratio publici pokličem „Za dom“ na koji su oni uzvratili sa „Spremni“ a podnosilac predstavke je potom još tri puta uzviknuo „Za dom“. Tokom prekršajnog postupka su predstavljeni dokazi a jedan stručnjak je objasnio da izraz „Za dom“ predstavlja stari hrvatski pozdrav koji se koristi u raznim situacijama i kontekstima koji nisu povezani ni sa kakvom agresivnošću, i da je njegovo korišćenje od strane totalitarnog režima bilo samo jedno od mnogih. Domaći sud je zaključio da je poklič „Za dom“ a potom odgovor „Spremni!“ bio službeni pozdrav totalitarnog režima Nezavisne Države Hrvatske, te da predstavlja simbol rasističke ideologije, prezira prema drugim narodima zbog njihove vjeroispovesti i etničkog porekla i trivijalizaciju žrtava zločina protiv čovječnosti. Visoki prekršajni sud je u postupku po žalbi potvrdio odluku o osudi podnosioca predstavke i povećao novčanu kaznu koja mu je određena. Ustavni sud je 8. novembra 2016. odbio ustavnu tužbu koju je podnosilac predstavke potom podnio. Podnosilac predstavke se žalio na povredu njegovog prava na slobodu izražavanja iz člana 10. Takođe se žalio na povrede članova 6, 7 i 13 Konvencije i člana 1 Protokola br. 12. Sud je ponovio da se sloboda izražavanja odnosi

kako na govor koji nailazi na odobravanje, tako i na onaj koji vrijeđa, šokira ili uznemiruje. Ostvarivanje ove slobode može biti ograničeno u skladu sa članom 10, st. 2, pod uslovom da je to ograničenje propisano zakonom, neophodno u demokratskom društvu i teži ostvarenju legitimnog cilja. Sud je također potvrdio značaj člana 17 u ovom kontekstu. Članom 17 je zabranjena zloupotreba prava, te pojedinci ne mogu da iskoriste Konvenciju kako bi izvršili akta usmjerena na poništavanje prava i načela koja se njome štite. Dakle, shodno članu 17, članom 10 se ne štiti govor koji nije kompatibilan sa vrijednostima proklamovanim u Konvenciji, kao što su izjave kojima se podstiče mržnja ili nasilje. Sud je utvrdio da je miješanje države u ovom predmetu težilo ostvarenju legitimnih ciljeva sprečavanja nereda i borbe protiv rasizma i diskriminacije na sportskim takmičenjima i da su domaći sudovi naveli relevantne i dovoljne razloge za osudu podnosioca predstavke. Sudovi su pažljivo analizirali sve aspekte ovog predmeta i upotrebu izraza kao zvaničnog pozdrava ustaškog pokreta, bez obzira na njegovo prvobitno značenje. Sud je naročitu pažnju posvetio činjenici da je podnosilac predstavke poznat fudbaler koji je sporni izraz uzvikivao pred velikom publikom, jer je trebalo da bude svjestan mogućih negativnih efekata na ponašanje gledalaca. Sud je prilikom procjene neophodnosti miješanja utvrdio da novčana kazna izrečena podnosiocu predstavke (od nekih 3.300 eura) nije bila nesrazmjerna legitimnom cilju čijem se ostvarenju težilo. Uzevši navedeno u obzir, Sud se uvjerio da su domaći sudovi ostvarili pravičnu ravnotežu između interesa podnosioca predstavke za slobodu govora i interesa društva i da su postupali u okviru svog polja slobodne procjene. Sud je odbacio pritužbu kao očigledno neosnovanu i proglasio je neprihvatljivom.

Sud je odbacio pritužbu podnosioca predstavke o povredi člana 6, st. 1 kao očigledno neosnovanu jer je u jednoj od dvije odluke na koje se pozivao tuženi bio oslobođen odgovornosti zbog pogrešne kvalifikacije dijela. Sud je također odbacio pritužbu podnosioca predstavke o povredi člana 7 jer nije iscrpio sve domaće pravne lijekove budući da se na taj član nije pozvao u pritužbama domaćim organima. Sud je kao očigledno neosnovane odbacio i njegove pritužbe o povredi člana 13 i člana 1 Protokola br. 12 jer one nisu ukazivale ni na kakve povrede Konvencije.

Komentar

Sud se u odluci bavio interakcijom slobode izražavanja i ostalih vrednosti zaštićenih Konvencijom. Jasno je istakao da članom 10 nije zaštićen samo govor koji nailazi na odobravanje već i onaj koji neke grupe u društvu mogu smatrati uvredljivim ili šokantnim, pod uslovom da taj govor doprinosi važnim raspravama u demokratskom pluralističkom društvu. Sloboda izražavanja ima krucijalnu ulogu u pružanju informacija koje služe kao osnov za političke debate i promovisanju tolerancije u raznolikim društvima, ali je Sud čvrsto uvjeren da je potrebno ograničiti sav govor kojim se promoviše sâmo poricanje tih vrijednosti. Sud u svojoj praksi o govoru mržnje primjenjuje dva različita pristupa. Ili smatra da se poriču osnovne vrijednosti Konvencije i takav govor shodno članu 17 izuzima iz zaštite Konvencije, ili, u slučaju da govor mržnje ne predstavlja poništenje vrijednosti iz Konvencije, smatra da on i dalje može biti ograničen u skladu sa članom 10, st. 2, na primjer, radi zaštite prava i sloboda drugih. Iako je u ovom predmetu Sud odlučio da se ne bavi članom 17, ipak je iskoristio priliku kako bi ponovio da pojedinci ne mogu na osnovu Konvencije izvesti pravo da izvrše ijedan akt usmjeren na poništenje prava i sloboda zajemčenih Konvencijom. Svaki govor protivan vrijednostima iz Konvencije ne uživa zaštitu propisanu članom 10. Sud ovu odredbu primjenjuje u slučajevima kada postoji „opšti i žestok napad“ na neku etničku, vjersku ili rasnu grupu za koji se utvrdi da je „u suprotnosti sa temeljnim vrijednostima Konvencije, konkretno sa tolerancijom, socijalnim mirom i nediskriminacijom“.^[7]

[7] *Pavel Ivanov protiv Rusije*, predstavka br. 35222/04, odluka usvojena 20. februara 2007; *Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 23131/03, odluka usvojena 16. novembra 2004; i *Glimmerveen i Hagenbeek protiv Holandije*, predstavke br. 8348/78 i 8406/78, odluka usvojena 11. oktobra 1979.

Iako se Sud uzdržao od komentarisanja da li izraz „*Za dom*“ predstavlja govor mržnje, potvrdio je da su domaći sudovi valjano i podrobno razmotrili ovaj predmet. Čini se da podnosilac predstavke nije izričito napao neku manjinu, ali je Sud naglasio pozivanje domaćih sudova na istorijski, društveni i kulturni kontekst ovog izraza a ne na njegovo književno i poetsko značenje. Upotreba izraza od strane podnosioca predstavke, barem u ovim uslovima, nije se mogla razdvojiti od njegovog značenja kao pozdrava ustaškog pokreta i totalitarnog režima Nezavisne Države Hrvatske. Sud je dodatno ukazao na značaj konteksta kada je u obzir uzeo da je podnosilac predstavke, inače poznati fudbaler, nekoliko puta uzviknuo sporni izraz tokom fudbalske utakmice pred velikom publikom. Budući da je profesionalni fudbaler i uzor svojim navijačima, trebalo je da bude svjestan negativnog efekta njegovog ponašanja i da se uzdrži od njega. Sud razmatra dimenziju potencijalnih posljedica govora mržnje u raznim slučajevima, naročito u pogledu komentara koji se postavljaju na internet ili izjava političara, o kojima se vjerovatno opsežno izvještava. Kako bi utvrdio efekt izjava suprotnih Konvenciji, Sud pridaje značaj tome da li je autor tih izjava znao ili je trebalo da zna kakav će rasprostranjeni efekt imati.

Pregled sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu u prvoj polovini 2019. godini

Pripremio: AIRE Centar

Uvod

U toku prve polovine 2019. godine Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: **ESLJP** ili **Sud**) je donio 13 presuda i 5 odluka o dopustivosti u odnosu na Bosnu i Hercegovinu.

Od ukupnog broja presuda jednu presudu je donijelo Vijeće^[8], a 12 presuda je donio *Komitet od tri sudije*.

U pogledu presuda, Sud je odlučivao u predmetima koja pretežno pokreću pitanja u vezi sa članom 6 (pravo na pravično suđenje) Evropske konvencije za ljudska prava za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: **EKLJP** ili **Konvencija**), što je i u dosadašnjoj sudskoj praksi u odnosu na Bosnu i Hercegovinu slučaj.

Presude

Povrede prava iz člana 6 Konvencije su presudama utvrđene s obzirom na neizvršavanje pravosnažnih presuda sudova u Bosni i Hercegovini^[9] te nerazumnu dužinu trajanja postupka pred domaćim sudovima^[10].

U presudama u kojima je utvrđena povreda iz razloga neizvršenja ili dugotrajnog odlaganja izvršenja presuda Sud je naložio izvršenje presuda u propisanom roku, uz isplatu simbolične naknade podnositeljima predstavke na ime nematerijalne štete. Isplata naknade nematerijalne štete je dosuđena i presudom u kojoj je utvrđena nerazumnost u trajanju postupka pred domaćim sudom.

Sljedeća presuda koju je u navedenom periodu ESLJP donio pokreće pitanja iz člana 5 Konvencije, koja će ukratko biti izložena u nastavku teksta:

Dana 25.06.2019. godine Sud je donio presudu u predmetu *Al Husin protiv Bosne i Hercegovine* (br. 2) u vezi s pritvorom državljanina treće zemlje nakon oduzimanja BH državljanstva.

[8] *Al Husin protiv BiH*, predstavka broj: 10112/16, presuda od dana 25. juna 2019. godine.

[9] *Šain i drugi protiv BiH*, predstavka br. 61620/15 i 53 druge, presuda od dana 17. januara 2019. godine; *Elčić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 34524/15 i 5 drugih, presuda od dana 17. januara 2019; *Avdić i ostali protiv BiH*, predstavka br. 47345/15 i 40 drugih, presuda od dana 7. februara 2019; *Dujak i ostali protiv BiH*, predstavka br. 17303/15 i 52 drugih, presuda od dana 7. februara 2019; *Hrnjić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 20954/13 i 57 drugih, presuda od dana 7. februara 2019; *Vučetić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 25698/15 i 7 drugih, presuda od dana 9. maja 2019; *Duranspahić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 47761/16 i 9 drugih, presuda od dana 9. maja 2019; *Golić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 51441/16 i 40 drugih, presuda od dana 16. maja 2019; *Katić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 50972/16, presuda od dana 27. juna 2019; *Balić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 44080/16, presuda od dana 27. juna 2019. *Hodžić i Sirčo protiv BiH*, predstavka br. 34526/15, 34530/15, presuda od dana 27. juna 2019. godine.

[10] *Škrbić i Vujičić protiv BiH*, predstavka br. 37444/17; 75271/17, presuda od dana 6. juna 2019.

Podnositelj predstavke, sirijski državljani, u nekadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji je boravio od 1983. godine kao student, nakon čega se naselio u Hrvatskoj gdje je zaključio brak i dobio djecu. Podnositelj predstavke je nepoznatog datuma dobio državljanstvo BiH. Tokom rata u BiH od 1992. - 1995. je djelovao kao vođa grupe stranih mudžahedina.

Godine 2007. BiH podnositelju predstavke je oduzeto državljanstvo, nakon čega je podnio zahtjev za azil. Godine 2008. nakon što je navedeni zahtjev odbijen, smješten je u imigracijski centar iz sigurnosnih razloga. Iste godine podnosilac predstavke je podnio svoju prvu predstavku Sudu (*Al Husin protiv BiH*, aplikacija br. 3727/08) po kojoj je Sud donio presudu i naložio da BiH ne smije protjerati podnositelja predstavke sve dok se vodi postupak pred Ustavnim sudom BiH. Godine 2012, po donošenju rješenja o protjerivanju, Sud je utvrdio da bi podnositelj predstavke, ukoliko bude protjeran, u Siriji bio izložen riziku postupanja protivno članu 3 Konvencije te da je njegov pritvor bio protivan pravima garantovanim članom 5 stav 1 Konvencije. U martu 2012. godine Služba za poslove sa strancima je izdala novo rješenje o protjerivanju, kojim je utvrđeno da će, u slučaju da dobrovoljno ne napusti zemlju, biti izdato dodatno rješenje o protjerivanju u treću zemlju. U vremenskom periodu od septembra 2012. do avgusta 2014. domaće vlasti BiH su kontaktirale više od četrdeset zemalja kako bi zatražile mogućnost prihvatanja podnositelja predstavke, međutim, trideset osam zemalja je odbilo, a ostale zemlje nisu odgovorile. Nakon više od osam godina pritvora, februara 2016. godine, podnositelj predstavke je pušten uz mjere nadzora iz razloga što je pritvor trajao duže nego je dozvoljeno novim Zakonom o strancima.

Podnositelj predstavke se žalio da je pritvor bio nezakonit i nespojiv s garancijama iz člana 5 stav 1 tačke (f) i člana 5 stav 4 Konvencije.

Sud je ponovio stav iz presude *Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* da država ima pravo na lišavanje slobode u kontekstu imigracijske kontrole. Međutim, istaknuto je da član 5 stav 1 tačka (f) ne podrazumijeva da se pritvor razumno gledajući smatra potrebnim, ali može biti opravdan samo dok je u toku postupak protjerivanja ili izručenja i ukoliko se postupak provodi sa dužnom pažnjom.

Presudom je također istaknuto da lišavanje slobode mora biti zakonito, odnosno, mora biti u skladu sa materijalnim i procesnim pravilima države o kojoj je riječ, ali da zakonitost neće biti dovoljna ukoliko se lišavanje slobode ne provodi na način da se u obzir uzme svrha zaštite pojedinca od proizvoljnosti. Iz tih razloga je ponovljeno da se pritvor mora provesti u dobroj vjeri te da mora biti usko povezan s osnovom na kojem se zasniva pritvor, kao i da mjesto i uslovi pritvora moraju biti primjereni, te da pritvor ne smije trajati duže od vremena koje je razumno potrebno u da bi se postigla svrha kojoj se teži. Konačno, Sud je ponovio da domaće vlasti moraju provjeriti da li se protjerivanje u stvarnosti zaista može provesti a kako bi se donijela konačna ocjena o tome da li je pritvor u cjelini i dalje opravdan.

Cijeneći osnovanost datog slučaja, Sud je zaključio da u konkretnom slučaju razlozi za pritvor podnositelja predstavke nisu bili valjani tokom trajanja pritvora, s obzirom da kontaktiranje više od četrdeset zemalja u svrhu protjerivanja ukazuje na nepostojanje realne mogućnosti protjerivanja. U tom smislu, Sud je utvrdio povredu člana 5 stav 1 (f) za period između avgusta 2014. i februara 2016. godine.

Pozivajući se na jednu raniju presudu, *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je podsjetio da garancije moraju biti primjerene lišavanju slobode pojedinca. U tom smislu, pravo podnositelja predstavke se mora razmatrati u odnosu na član 5 stav 4 Konvencije i mora biti u ravnoteži sa javnim interesom nacionalne sigurnosti. Stoga je Sud zaključio da je nakon žalbene odluke podnositelj predstavke imao mogućnost da efikasno ospori optužbe protiv njega te nije utvrđena povreda člana 5 stav 4 Konvencije.

Podnositelju predstavke je dosuđen novčani iznos od 9.000 eura na ime naknade nematerijalne štete na ime pretrpljenih duševnih bolova uslijed utvrđene povrede.

Odluke

U predmetu *M.I. protiv BiH*^[11] podnositelj predstavke se žalio prema članu 3 Konvencije, navodeći da bi u slučaju protjerivanja u Rusiju, bio pritvoren, mučen ili ubijen imajući i vidu optužbe protiv njega i prethodno zlostavljanje njega i članova njegove porodice. Pritužba se temeljila i na povredu člana 2 Konvencije, s obzirom na „naznake i pokušaje ponovnog uvođenja smrtne kazne, posebno u kontekstu osoba koje su optužene za terorizam“, kao i prema članu 13 Konvencije na način da sudovi u BiH nisu dovoljno procijenile njegove pritužbe na temelju člana 2 i 3 Konvencije da mu je uskraćen pristup postupku azila prilikom ulaska u BiH i tokom postupka protjerivanja, te da nije imao pristup pravnim lijekovima s automatskim suspenzivnim učinkom u odnosu na njegove pritužbe u vezi sa navedenim članovima Konvencije. Sud je u ovoj odluci podsjetio na opća načela koja se odnose na ocjenu zahtjeva za azil prema članu 2 i 3 Konvencije, a koja su detaljno izložena su u presudi *F.G. protiv Švedske*.

U pogledu člana 3 Konvencije Sud je naveo da se u datom slučaju trebaju sagledati kako opća situacija u državi koja je zatražila izručenje, tako i individualna situacija podnositelja predstavke, te da se u obzir treba da uzmu i garancije koje je dao Ured glavnog tužitelja Ruske Federacije (u daljem tekstu: *OPGRF*) u pogledu njegovog postupanja u slučaju izručenja podnositelja predstavke, za koje je Sud istako da podnositelj predstavke nije uspio dokazati da date garancije nisu valjane, te nije našao drugog osnova za sumnju u to da će uvjerenja koja je dao *OPGRF* biti poštovana. Sud je, doduše, istakao je u diskrecionoj moći vlasti BiH da iskoriste mogućnost koju imaju u provođenju diplomatskog nadzora nad poštivanjem uvjerenja koje su dale ruske vlasti. Konačno je Sud zaključio da nije utvrđeno da postoje značajni razlozi za vjerovanje da bi podnositelj predstavke bio izložen stvarnom riziku zlostavljanja u slučaju izručenja Rusiji, te da su njegove pritužbe očigledno neosnovane, u skladu s čim ih je odbacio prema članu 35 stav 3 (a) i 4 Konvencije.

U pogledu pritužbi prema članu 2 Sud je istakao da je Ustavni sud Ruske Federacije nametnuo neograničeni moratorij na smrtnu kaznu u Rusiji, a da se neosnovane tvrdnje podnositelja predstavke koje ukazuju na suprotno. S obzirom na pritužbu podnositelja predstavke na temelju člana 13, u vezi s članom 2 i 3 Konvencije, Sud je podsjetio da se član 13 ne može tumačiti tako da zahtijeva pravni lijek u domaćem zakonu u odnosu na svaku navodnu pritužbu koju bi pojedinac mogao istaći prema Konvenciji, te da svaka žalba mora biti sporna u smislu Konvencije. Iz prednjih razloga, Sud je zaključio da su svi materijalni prigovori podnositelja predstavke prema članu 2 i 3 očigledno neosnovani, te da podnositelj predstavke nije istakao nijednu spornu pritužbu u smislu Konvencije, a u vezi s čim ni član 13 nije primjenjiv. Kako je pritužba u cjelini nespojiva *ratione materiae* s odredbama Konvencije, jednoglasno je *Komitet od troje sudija* odlučio da predstavku odbaci kao nedopustivu u smislu člana 35 stav 3 i stav 4 Konvencije. U vezi sa primjenom privremene mjere prema kojoj je BiH postupila u skladu sa članom 39 Poslovnika Suda, Sud je naglasio da se prekida.

U sljedeće četiri odluke, Sud je odlučio da briše predstavke sa liste svojih predmeta u skladu sa članom 39 Poslovnika Suda iz sljedećih razloga:

U predmetu *Jasminka Mujkanović-Hrustanović protiv BiH*^[12] podnositeljica predstavke se žalila prema članu 6 stav 1 zbog prekomjerne dužine parničnog postupka. Kako je u konkretnom predme-

[11] *M.I. protiv BiH*, odluka od 29.01.2019. godine.

[12] *Jasminka Mujkanović-Hrustanović protiv BiH*, odluka od 31.01.2019. godine.

tu zaključena prijateljska nagodba, a je Sud uvjerenja da se nagodba temelji na poštivanju ljudskih prava definiranih Konvencijom i protokolima uz Konvenciju, te nisu postojali razlozi koji bi mogli opravdati nastavak ispitivanja predstavke, slučaj je brisan sa liste predmeta.

Podnositelj predstavke se u predmetu *MEFA-OIL d.o.o. protiv BiH*^[13] žalio zbog neizvršenja pravosnažne presude donesene u njegovu korist, i to prema članu 6 stav 1 i članu 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Kako je također zaključena prijateljska nagodba u datom predmetu, Sud je odlučio da predmet briše sa liste predmeta.

U pogledu pritužbe podnositeljice predstavke u predmetu *Aida Žiško protiv BiH*^[14] zbog neizvršenja pravosnažne presude donesene u njenu korist, i to prema članu 6 stav 1 i članu 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, Sud je također brisao predmet sa liste iz razloga što je podnositeljica predstavke obavijestila Sud o tome da je zaključena vansudska nagodba sa dužnikom.

Predstavka u predmetu *Sreten Stefanović protiv BiH*^[15] je pokrenula pitanja u vezi sa povredom člana 6 stav 1 i član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju u pogledu nemogućnosti podnosioca predstavke da naplati adekvatnu zakupninu za iznajmljivanje svog stana, uključujući i zakupninu u bilo kojem iznosu za period prije stupanja na snagu Zakona o zakupu stanova iz 2015. godine. Međutim, nakon smrti podnosioca predstavke njegov punomoćnik je obavijestio Sud da njegov unuk izražava želju da nastavi sa predstavkom, o čemu je priložio kopiju obrasca punomoći za zastupanje, koja punomoć nije sadržavala originalne potpise niti je bila tačno datirana. Kako Sud nije bio uvjeren da je dovoljno dokazano da bi bilo koji od nasljednika podnosioca predstavke ili članova uže porodice mogli imati legitiman interes da nastave postupak po predavci, s obzirom da se izjava punomoćnika bez bilo kakvih potkrjepljujućih dokumenata, ili propisno ovjerene punomoći, ne može smatrati dostatnim dokazom, Sud je u smislu člana 37 stava 1 (a) Konvencije odlučio da skine predmet sa liste slučajeva.

[13] *MEFA-OUL d.o.o. protiv BiH*, odluka od 31.01.2019. godine.

[14] *Aida Žiško protiv BiH*, odluka od 14.02.2019. godine.

[15] *Sreten Stefanović protiv BiH*, odluka od 16.05.2019. godine.

Novine u jurisprudenciji Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

Januar–juni 2019.

Pripremile: Sevima Sali-Terzić i Ermina Dumanjić, Ustavni sud BiH

Uvod

Za period januar–juni 2019. godine Ustavni sud je izabrao sedam odluka. Prva je odluka broj AP-1057/19 koja se tiče efikasnosti istrage, odnosno pozitivne obaveze države po članu 2 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija) zbog neadekvatnosti preduzetih istražnih radnji. Dvije odluke se tiču prava iz člana 5 Evropske konvencije. U predmetu broj AP-5509/18 Ustavni sud je razmatrao pitanje postojanja osnovnog uslova za određivanja pritvora – postojanja osnovane sumnje – i utvrdio kršenje zato što u osporenim odlukama nije jasno obrazloženo na osnovu čega je sud zaključio da postoji osnovana sumnja. U trećoj odluci, broj AP-898/19, Ustavni sud je ponovo razmatrao pitanje hitnog izvođenja osumnjičenog pred sudiju radi određivanja pritvora i to u situaciji kada je apelant bio u bjekstvu, pa je nakon što je lišen slobode izveden pred sudiju za prethodno saslušanje ali samo radi smještaja u pritvorsku jedinicu, a ne i zbog razmatranja uslova i razloga za određivanje pritvora.

Sljedeće dvije odluke se tiču prava na pravično suđenje. Odluka AP-523/19 se odnosi na utvrđivanje kršenja prava na suđenje u razumnom roku u predmetu u kojem istraga nije okončana tužilačkom odlukom ni tri godine nakon otvaranja, a tužilaštvo nije ponudilo opravdane razloge za ovako dugo trajanje istrage. Druga se tiče pitanja naknade troškova pravobranilaštva prema advokatskoj tarifi u kojem Ustavni sud nije utvrdio kršenje bez obzira na vrlo visoke dosuđene troškove postupka, budući da su troškovi obračunati na način kako to ZPP i advokatska tarifa propisuju.

Jedna izabrana odluka, AP-598/17, tiče se utvrđivanja diskriminacije u slučaju u kojem je utvrđeno da Zakon o radu nije usklađen sa Zakonom o PIO-u u odnosu na uslove za penzionisanje osoba koje su navršile 40 godina penzijskog staža prije navršavanja propisanih godina života.

Posljednja odluka izabrana za ovaj period, AP-2916/16, odnosi se na kršenje prava na imovinu u slučaju nedosuđivanja naknade po tržišnoj vrijednosti za tzv. „vojne stanove“, u kojoj je Ustavni sud zaključio da je do kršenja došlo zbog propusta sudova da direktno primijene Evropsku konvenciju i obavezujuće odluke Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

Član 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima

AP 1057/19 – djetotvornost istrage; pozitivna obaveza javne vlasti; kršenje

Činjenice i apelacioni navodi

Apelant se žalio na kršenje proceduralnog aspekta prava iz člana 2 Evropske konvencije – provođenje efikasne istrage povodom ubistva njegovog brata. U suštini, apelant je problematizovao neažurnost, neaktivnost i nesveobuhvatnost istrage nadležnog tužilaštva i CJB-a, ukazujući na veoma dug period provođenja istražnih radnji, njihovo ponavljanje i zanemarivanje neophodnih radnji koje, u konačnici, ni nakon 25 godina nisu rezultirale identifikacijom počinioca, već obustavom postupka.

Odluka

Ustavni sud je istakao da, u konkretnom predmetu, nadležno tužilaštvo nije postupalo u skladu s neophodnom marljivošću i sveobuhvatnošću u provođenju istrage. Argumenti tužilaštva – da su u konkretnom predmetu tokom istrage preduzimate brojne istražne radnje koje nisu dovele do rezultata u otkrivanju počinioca krivičnog djela ubistva – prema mišljenju Ustavnog suda, nisu mogli otkloniti zahtjev ažurnosti i ekspeditivnosti koji se traži u ovakvim predmetima. Također, oni ne mogu biti opravdanje za dvadesetpetogodišnje trajanje istrage koja u konačnici nije rezultirala identifikacijom počinioca krivičnog djela, naročito imajući u vidu da je upravo zbog neadekvatnosti preduzetih radnji istraga obustavljena zato što je nastupila relativna zastarjelost krivičnog gonjenja. Ustavni sud je zaključio da je u istraživanju i otkrivanju počinioca krivičnog djela ubistva u ovom predmetu izostao blagovremen i adekvatan odgovor u skladu s pozitivnom obavezom javne vlasti iz člana 2 Evropske konvencije.

Praksa Evropskog suda na koju se u ovoj odluci pozvao Ustavni sud: *M.C. protiv Bugarske* (4.12.2003.), *Mastromatteo protiv Italije* (24.10.2002.), *Nachova i dr. protiv Bugarske* (26.2.2004.).

Član 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima

AP 5509/18 – obrazloženje razloga za postojanje osnovane sumnje; kršenje

Činjenice i apelacioni navodi

Apelant je podnio apelaciju protiv rješenja kojima mu je određen pritvor zbog postojanja osnovane sumnje da je počinio krivično djelo Pomoć učiniocu poslije izvršenog krivičnog djela, smatrajući da je mjera pritvora nezakonita jer ne postoji osnovana sumnja. Iz osporenih rješenja je proizlazilo da je tužilaštvo vodilo istragu protiv nepoznatih izvršilaca zbog osnova sumnje da su jednu osobu lišili života, a da je apelant navodno izbrisao video sadržaj postavljenih video-kamera MK servisa, što bi moglo biti od značaja za rasvjetljavanje slučaja spomenutog ubistva.

Odluka

Ustavni sud je istakao da je nekoliko pitanja, bitnih za postojanje osnovane sumnje da je apelant počinio krivično djelo koje mu je stavljeno na teret, ostalo nerazjašnjeno u osporenim rješenjima ili su doneseni kontradiktorni stavovi o postojanju osnovane sumnje. Između ostalog, Ustavni sud je ukazao da sud nije dao jasne razloge o tome na osnovu čega je zaključio da je apelant izbrisao sporni video sadržaj i da je pri tome bio svjestan da će time manipulirati dokazima koji mogu biti od značaja za rasvjetljavanje ubistva koje je tužilaštvo istraživalo. Dalje, Ustavni sud je primijetio da je ostalo potpuno nejasno kada je apelant navodno izbrisao sadržaj video snimaka, jer nigdje u osporenim rješenjima nije naveden datum izvršenja navedene radnje, kao ni datum kada je otvorena istraga u vezi sa slučajem krivičnog djela ubistva. Ustavni sud je dalje istakao da je apelant isticao kako je određene radnje (koje je sud okarakterisao kao „brisanje“) preduzeo s ciljem pomoći u rasvjetljavanju jednog drugog krivičnog djela koje je policija istraživala, te da je te radnje poduzimao upravo na službeni zahtjev policije.

Analizirajući razloge koje je redovni sud naveo u osporenim rješenjima i na kojima je zasnovao razloge o postojanju osnovane sumnje kao uslova za pritvor, Ustavni sud je zaključio da se ne može uočiti jasna veza između navedenih razloga i zaključka o postojanju osnovane sumnje da je apelant počinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret. Osim što je utvrdio da je apelant nešto „brisao“, redovni sud nije dao niti jedan drugi konkretan razlog koji bi upućivao na postojanje osnovane sumnje

da je apelant počinio navedeno krivično djelo. Stoga je Ustavni sud zaključio da je prekršeno pravo iz člana 5 stav 1 tačka c) Evropske konvencije.

Praksa Evropskog suda na koju se u ovoj odluci pozvao Ustavni sud: *O'Harra protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (16.10.2001.), *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (30.8.1990.), *Stepuleac protiv Moldavije* (6.11.2007.).

AP 898/19 – izvođenje pred sudiju ili „drugog službenika koji obavlja sudsku vlast“; kršenje

Činjenice i apelacioni navodi

Apelant se nakon navodnog počinjenja krivičnog djela nasilničkog ponašanja nalazio u bjekstvu do trenutka kada se dobrovoljno predao, nakon čega je lišen slobode i izveden pred sudiju za prethodno saslušanje radi smještaja u pritvorsku jedinicu. Pitanje kojim se Ustavni sud u ovom slučaju bavio je da li je apelant bio zaštićen sudskom kontrolom u smislu garancija obuhvaćenih članom 5 stav 3 Evropske konvencije koja mora da ispuni zahtjev „hitnosti“, a pritvoreno lice mora biti lično izvedeno pred „sudiju ili [nekog] drugog službenika ovlašćenog po zakonu“ da odluči da li da naredi njegovo ili njeno puštanje na slobodu u toku suđenja.

Odluka

Ustavni sud je istakao da je nesporno da apelant, zbog toga što se nalazio u bjekstvu, nije bio izveden pred sudiju za prethodni postupak u vrijeme donošenja odluke kojom mu je određen pritvor, ali ni u momentu lišavanja slobode i naknadno. Ustavni sud je dalje istakao da položaj tužioca ne zadovoljava kriterij iz člana 5 stav 3 Evropske konvencije jer je tužilac, zato što obavlja i istražne i tužilačke funkcije, stranka u postupku i ne može se očekivati da, u ulozi koju ima u postupku, može biti smatran „licem koje je zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast“ u smislu ovog člana. Također, prema ocjeni Ustavnog suda, u konkretnom slučaju sudija za prethodno saslušanje „ne uživa status lica koje vrši sudsku vlast“, budući da iz stanja spisa proizlazi da je tužilaštvo apelanta izvelo pred sudiju za prethodno saslušanje isključivo s ciljem njegovog smještaja u pritvorsku jedinicu, a ne radi saslušanja o okolnostima i razlozima na osnovu kojih je pritvor određen. Stoga je utvrđeno kršenje prava iz člana 5 stav 3 Evropske konvencije.

Praksa Evropskog suda na koju se u ovoj odluci pozvao Ustavni sud: *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (3.10.2006.), *Milošević protiv Srbije* (28.4.2009.).

Član 6 Evropske konvencije

AP-523/19 – dužina krivične istrage; kršenje

Činjenice i apelacioni navodi

Tužilaštvo je 2015. godine otvorilo istragu protiv apelanta zbog postojanja osnovane sumnje da je počinio krivično djelo zloupotrebe položaja ili ovlašćenja, a 2016. godine je tu istragu proširilo i na krivično djelo pranja novca. Od otvaranja istrage pa do podnošenja apelacije protiv apelanta su bile preduzete određene mjere: saslušanje u svojstvu osumnjičenog pred tužilaštvom, pretres stana i oduzimanje određenih predmeta, rješenje o zabrani napuštanja mjesta boravišta, zabrani putovanja i mjeri obaveznog povremenog javljanja nadležnom organu, koje su ukinute 2017. godine. Međutim, do dana podnošenja apelacije, u predmetu protiv apelanta nije donesena nikakva tužilačka niti sudska odluka.

Apelant se žalio na dužinu istrage navodeći da mu se „značajno narušava ugled zbog istrage koja je u toku, što mu otežava saradnju s brojnim klijentima.“

Odluka

Ustavni sud je zaključio da je apelantu prekršeno pravo na pravično suđenje zbog nedonošenja odluke u razumnom roku. Naročito, Ustavni sud je istakao da istražni postupak u konkretnom slučaju traje tri godine, a tužilaštvo nije ponudilo razloge ili obrazloženje koje je mjere preduzeo Kolegijum tužilaštva radi okončanja istrage. Također, činjenica da tužilaštvo zbog potrebe prikupljanja dokaza i dalje preduzima određene radnje, zbog čega nije u mogućnosti donijeti bilo kakvu odluku u vezi s postupkom, ne može se smatrati prihvatljivim opravdanjem za ovako dugo trajanje postupka bez obzira na to što se radi o složenom predmetu. Stoga je Ustavni sud zaključio da je ovim postupkom „narušena ravnoteža između zahtjeva za efikasan i brz postupak i pravilnog administriranja pravde, bez obzira što apelant nema konkretnih mjera odnosno ograničenja.“

AP-1666/17 – dosuđivanje Pravobranilaštvu troškova za zastupanje prema advokatskoj tarifi; nema kršenja

Činjenice i apelacioni navodi

Osporenim presudama odbijen je apelantov tužbeni zahtjev da mu tuženi Brčko Distrikt isplati iznose koje je tražio na ime stvarne štete i izgubljene dobiti zato što apelant nije, kako su sudovi zaključili, dokazao postojanje svih opštih i posebnih pretpostavki o odgovornosti tuženog za štetu i obim štete u smislu relevantnih odredaba ZOO-a. Apelant je obavezan da na ime troškova Pravobranilaštva BD-a isplati iznos od 7.016.170,20 KM. Prvostepeni sud je obrazložio da je odluka o troškovima postupka donesena u skladu sa Zakonom o parničnom postupku (ZPP) prema kojem troškovi Pravobranilaštva „obuhvataju i iznos koji bi se stranci priznao na ime nagrade advokatu“. Apelantova žalba i revizija su odbijene.

Apelant je naveo da mu je prekršeno pravo na pravično suđenje i pravo na imovinu. Naročito, apelant je istakao da je dosuđena „enormna naknada troškova tuženom kakva još u pravosudnom sistemu nije viđena, niti je ekvivalent stvarnih troškova koje je tuženi imao“, te da je stoga apelantu uskraćen pristup nezavisnom i nepristrasnom sudu.

Odluka

Ustavni sud je u odnosu na dio zahtjeva koji se odnosio na odbijanje apelantovog tužbenog zahtjeva zaključio da su sudovi proveli postupak i obrazložili odluke na način koji u svemu zadovoljava standarde prava na pravično suđenje. U odnosu na odluku o troškovima postupka Ustavni sud je zaključio da su neosnovani apelantovi navodi da je dosuđenjem troškova postupka tuženom kako su to sudovi uradili prekršeno apelantovo pravo na pristup sudu, jer je nesporno da je apelant imao pristup sudu pod istim uslovima kao i tuženi. Osim toga, Ustavni sud je podsjetio na svoju praksu iz odluke broj U-16/18 u kojoj je zaključio da odredba ZPP-a prema kojoj se pravo na troškove postupka priznaje Pravobranilaštvu u skladu s advokatskom tarifom nije suprotna Ustavu Bosne i Hercegovine i ni na koji način ne dovodi u pitanje pravo na pristup sudu. Stoga je utvrđeno da u konkretnom slučaju nisu prekršena prava na koja se apelant pozvao.

Praksa Evropskog suda na koju se u ovoj odluci pozvao Ustavni sud: u ovoj odluci Ustavni sud se u najvećem dijelu pozvao na svoje odluke i to br. AP- 592/11 (12.3.2014.), AP-1365/05 (29.9.2006.) i U-16/18 (28.3.2019.).

Član 14 Evropske konvencije – zabrana diskriminacije

AP 598/17 – ostvarivanje prava na starosnu penziju; neusaglašenost Zakona o radu i Zakona o PIO-u; utvrđena diskriminacija u vezi s pravom na imovinu

Činjenice i apelacioni navodi

Rješenjem poslodavca, apelantu je 2014. godine prestao radni odnos zbog toga što je navršio 40 godina penzijskog staža u skladu sa Zakonom o radu (ZOR), u koji je uračunat i poseban staž koji je apelant ostvario kao 100% civilna žrtva rata. Međutim, apelant nije mogao iste godine ostvariti pravo na penziju u smislu izuzetaka u pogledu godina života propisanih u Zakonu o PIO-u, jer u 2014. godini, kada mu je prestao radni odnos, nije imao godine života propisane Zakonom o PIO-u. Pravo na penziju je priznato tek u 2015. godini, 14 mjeseci nakon što mu je prestao radni odnos.

Apelant se, između ostalog, žalio i na diskriminaciju u odnosu na sva druga lica koja su u identičnim ili sličnim uvjetima (kada im je prema ZOR-u prestao ugovor o radu zbog 40 godina penzijskog staža) ostvarila pravo na starosnu penziju.

Odluka

Ustavni sud je, između ostalog, ukazao da je apelant doveden u ovakvu situaciju zbog neusklađenosti ZOR-a i Zakona o PIO-u, ali da apelant ne može snositi štetne posljedice toga što relevantni zakoni nisu harmonizirani u relevantno vrijeme. Također, Ustavni sud je naveo da je „sasvim jasno da određeni krug lica, ukoliko bi koristio sve navedene mogućnosti koje sam zakonodavac propisuje (pod uvjetom ispunjavanja zakonskih uvjeta), može ostvariti 40 godina penzijskog staža znatno prije nego ostvari godine života propisane u odredbi člana 42 Zakona o PIO-u, odnosno odredbi člana 178 Zakona o PIO-u“, zbog čega je nesporno „da je sam zakonodavac zapravo došao u koliziju, budući da je zakonom predvidio uvjete za ostvarivanje prava [...] a onda odredbama vezanim za godine života zapravo učinio da navedena prava nisu djelotvorna, odnosno da su samo teorijski moguća.“ S obzirom na navedeno, Ustavni sud je zaključio da nema objektivnog i razumnog opravdanja za različito tretiranje u pogledu godina života apelanta i drugih lica koja su po zakonom priznatim osnovama ostvarila 40 godina penzijskog staža prije navršavanja propisanih godina života, te da je prekršeno apelantovo pravo na nediskriminaciju iz člana 14 u vezi s pravom na imovinu iz člana 1 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju.

Praksa Evropskog suda na koju se u ovoj odluci pozvao Ustavni sud: *Burden protiv UK* (29.4.2008.), *Thlimmenos protiv Grčke* (6.4.2000.), *Stec protiv UK* (12.4.2006.) i *Aziz protiv Kipra* (22.4.2004.).

Član 1 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju

AP-2916/16 – propust sudova da direktno primijene Evropsku konvenciju i obavezujuće odluke Evropskog i Ustavnog suda po pitanju tzv. „vojnih stanova“

Činjenice i apelacioni navodi

Rješenjem o nasljeđivanju, apelantica je naslijedila prava i obaveze iz ugovora o kupoprodaji – otkupu stana iz Stambenog fonda JNA zaključenog između države SFRJ SSNO kao prodavca i apelantinog prednika kao kupca. Presudama nadležnih sudova, odbijen je tužbeni zahtjev apelantinog prednika kojim je tražio da sud naloži tuženoj Federaciji BiH da mu isplati tržišnu vrijednost stana u iznosu od 139.800,00 KM. Naime, sudovi su utvrdili da je apelantice prednik zaključio valjan ugo-

vor o otkupu stana, ali da nije uknjižio pravo vlasništva zato što je u prethodnom toku postupka pravomoćno utvrđeno da mu to pravo ne pripada budući da je nakon 19. maja 1992. godine i nakon 14. decembra 1995. godine ostao u službi Vojske Jugoslavije, te se nije mogao smatrati izbjeglim odnosno raseljenim licem. Dalje, postupajući prema odluci ranije Komisije za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH, tužena je apelanticinom predniku isplatila 41.968,00 KM na ime naknade za stan, ali on je taj iznos vratio zato što je smatrao da mu pripada pravo na tržišnu vrijednost stana. Tokom postupka je utvrđeno i da je apelantica, nakon smrti prednika, trajno riješila stambeno pitanje, zato što joj je u Republici Srbiji dodijeljen odgovarajući stan u zakup na neodređeno vrijeme „što se smatra ekvivalentom stanarskog prava budući da se ti stanovi mogu otkupiti po istom načelu kao i stanovi na kojima postoji stanarsko pravo“. Imajući u vidu stavove Ustavnog i Evropskog suda o tome da svi koji imaju pravno važeće ugovore a ne mogu se uknjižiti imaju pravo na naknadu, sudovi su zaključili da apelanticin prednik ima pravo na naknadu, ali ne na naknadu tržišne vrijednosti stana budući da je ostvario ekvivalent stanarskog prava u Srbiji. Sudovi su zaključili da apelanticin prednik nije dokazao visinu tužbenog zahtjeva, a da nije uloga suda da „se bavi zakonodavnom ulogom i da stvara propise i da samostalno, bez ikakvih kriterija, određuje naknade koje u ovim slučajevima pripadaju ovoj kategoriji lica“.

Apelantica je navela da joj je prekršeno pravo na pravično suđenje zbog proizvoljne primjene prava i pravo na imovinu zato što je odbijanjem da joj se nadoknadi tržišna vrijednost stana lišena imovine.

Odluka

Nakon što je utvrdio da se nesporno radi o „imovini“ u smislu člana 1 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju i o miješanju u tu imovinu, Ustavni sud se upustio u pitanje zakonitosti miješanja. U vezi s tim, ukazao je na praksu Evropskog suda prema kojoj se nedostatak dovoljno precizne i predvidive zakonske odredbe može ispraviti na način da domaći sudovi daju jasno i precizno tumačenje. Dalje, Ustavni sud je podsjetio da je odlukom broj U-15/11 utvrdio neustavnost odredbi člana 39e stavke 3 i 4 Zakona o prodaji stanova u dijelu koji se odnosi na utvrđivanje naknade i to slijedeći praksu Evropskog suda u predmetu Đokić protiv BiH, zato što se njima ne uspostavlja pravična ravnoteža između javnog interesa i interesa nosilaca prava, odnosno zato što bi isplatom takve naknade na nosioce prava koji su lišeni imovine bio stavljen „poseban i prekomjeran teret“. Dalje, Ustavni sud je ukazao i da „do trenutka donošenja ove odluke Ustavnog suda nadležna vlast nije izvršila svoju obavezu iz Odluke Ustavnog suda broj U 15/11, odnosno nije usvojila zakonske odredbe kojim bi se propisao način određivanja naknade u skladu s odlukom Ustavnog suda, a u konačnici ni s odlukama Evropskog suda o ovom pitanju.“ Ustavni sud je zaključio da u pravnom sistemu u Federaciji BiH ne postoji zakonska odredba kojom se utvrđuje način dodjeljivanja adekvatne naknade za miješanje u pravo na imovinu u slučajevima kao što je ovaj. Međutim, istaknuto je da postoje usaglašeni stavovi Evropskog i Ustavnog suda o tome da licima u ovakvoj situaciji pripada pravo na tržišnu vrijednost stana. Ustavni sud je naglasio da su sudovi morali uzeti u obzir obavezu direktne primjene Evropske konvencije i sudsku praksu Evropskog i Ustavnog suda koja „daje dovoljno podataka da naknada može biti određena u postupku pred redovnim sudovima“. Postupajući suprotno, bez obzira što nadležna vlast nije donijela odgovarajući zakonodavni okvir, sudovi su propustili primjereno zaštititi apelanticino pravo na imovinu. Time je na apelanticu stavljen prekomjeran teret zbog neprovođenja obavezujućih sudskih odluka u dužem periodu, a ne može se pretpostaviti do kada će trajati takva pravna situacija. Zbog toga je Ustavni sud zaključio da bi tumačenje kakvo su dali redovni sudovi značilo da se apelantici i drugim licima u istoj situaciji i dalje uskraćuje pravo na imovinu zato što ne postoji zakon, čime se direktno postupa protiv odluka Evropskog i Ustavnog suda, što je protivno načelu vladavine prava iz člana II/1 Ustava Bosne i Hercegovine. Stoga je zaključeno da miješanje u apelanticino pravo na mirno uživanje imovine nije bilo „propisano zakonom“ u smislu autonomnog značenja tog pojma iz člana 1 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju.

Praksa Evropskog suda na koju se u ovoj odluci pozvao Ustavni sud: *GASUS Dossier- und Fördertechnik GmbH protiv Holandije* (23.2.1995.), *Đokić protiv Bosne i Hercegovine* (27.5.2010.), *Vijatović protiv Hrvatske* (16.2.2016.) i *Mago i dr. protiv Bosne i Hercegovine* (3.5.2015.).

Novine u jurisprudenciji Suda Bosne i Hercegovine

Pripremila: Emira Hodžić, Sud Bosne i Hercegovine

Uvod

Za broj 10 časopisa *Pravna hronika* izabrane su četiri presude krivičnog referata Suda Bosne i Hercegovine koje su postale pravosnažne u prvoj polovini tekuće godine. Što se tiče predmeta Odjela I, izdvojene su dvije presude koje se odnose na aktuelna pitanja koja se pojavljuju kod krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz Krivičnog zakona BiH. U predmetima Odjela II i III izdvojene su dvije presude u kojima su data najnovija stanovišta Suda BiH za pitanja koja ranije nisu bila obrađena u okviru *Pravne hronike*.

Predmet S1 1 K024006 18 Krž – Primjena krivičnog zakona za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti (član 7 EKLjP-a)

Činjenice

Optužnicom Tužilaštva BiH optuženim se stavljalo na teret da su u okviru širokog i sistematičnog napada koji je bio usmjeren protiv bošnjačkog civilnog stanovništva na području opštine Višegrad, kao pripadnici Vojske, odnosno Policije Republike Srpske, znajući za takav napad i da njihove radnje čine dio tog napada, učestvovali u progonu bošnjačkog civilnog stanovništva na nacionalnoj i vjerskoj osnovi i to prisilnim nestankom osoba i silovanjem.

Odluka

Prvostepenom presudom broj S1 1 K 24006 17 Kri od 06.09.2018 godine prvooptuženi je oglašen krivim da je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172 stav 1 tačka h) Progon u vezi sa tačkom i) Prisilni nestanak i tačkom g) Silovanje KZ-a BiH, dok je drugooptuženi oglašen krivim da je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172 stav 1 tačka h) Progon u vezi sa tačkom i) Prisilni nestanak KZ-a BiH. Trećooptuženi je oslobođen optužbe jer nije dokazano da je optuženi radnjama opisanim u optužnici počinio krivično djelo koje mu se stavljalo na teret.

Za navedeno krivično djelo prvooptuženi je pravosnažno osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 14 (četnaest) godina, a drugooptuženi na kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) godina, imajući u vidu da je kriminalna količina kod drugooptuženog manja nego kod prvooptuženog.

Djelimično je usvojen imovinsko-pravni zahtjev oštećene žrtve silovanja, pa je prvooptuženi obavezan da na ime naknade nematerijalne štete oštećenju isplati ukupan iznos od 25.000,00 KM. Vijeće je utvrdilo posebne iznose na ime duševnog bola zbog smanjenja opće životne aktivnosti i duševnog bola zbog povrede slobode ili prava ličnosti.

Protiv navedene presude žalbe su izjavili branioci optuženih po više osnova, ali je Apelaciono vijeće uvažilo žalbu drugooptuženog u pogledu kazne te smanjilo kaznu s deset na pet godina zatvora, dok je ostale prigovore odbrane odbilo kao neosnovane.

Ova presuda je značajna iz sljedećih razloga. Prvo, nastavlja se praksa Suda BiH da odlučuje o postavljenom imovinsko-pravnom zahtjevu oštećenih, posebno žrtava silovanja kao najranjivijih kategorija. Time se kroz jedan postupak daje barem neka vrsta satisfakcije žrtvama i ujedno se sprječava njihova retraumatizacija pokretanjem novog parničnog postupka pred drugim sudom. Drugo, predmet je važan jer se iznosi stav primjeni Krivičnog zakona kako u odnosu na krivično djelo, tako i u odnosu na kaznu, kada se utvrdi prisilni nestanak u okviru krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti i to slijedeći recentnu praksu Ustavnog suda BiH.

Odbrana je u žalbenom postupku postavila pitanje primjene Krivičnog zakona smatrajući da je u konkretnom slučaju primijenjen zakon koji je stroži za učinioca. Branilac je isticao da, iako ovo djelo nije bilo propisano kao krivično djelo u KZ-u SFRJ-a, ipak je trebalo radnje optuženog okvalifikovati kao Ratni zločin protiv civilnog stanovništva u okviru KZ-a SFRJ-a, te kaznu odmjeriti u okviru kaznenog okvira koji je važio za ovo krivično djelo. Međutim, Apelaciono vijeće Suda BiH je odbilo prigovor branioca i potvrdilo prvostepenu presudu u ovom dijelu.

Apelaciono vijeće je dalo sljedeće obrazloženje: *“...da je prvostepeno vijeće utvrđeno činjenično stanje pravilno pravno kvalifikovalo kao Zločine protiv čovječnosti, te pravilno primijenilo KZ BiH, te da ne stoje tvrdnje odbrane da je utvrđeno činjenično stanje trebalo kvalifikovati kao Ratni zločin protiv civilnog stanovništva kako se to žalbom predlaže, obzirom da se radi o radnjama prisilnog nestanka koje nisu bile propisane KZ-om SFRJ-a, već su samo bile dio međunarodnog humanitarnog prava.”*^[16]

Budući da je prisilni nestanak priznat kao Zločin protiv čovječnosti u Deklaraciji o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka^[17] i Međunarodnoj konvenciji o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka^[18], to je po stavu Apelacionog vijeća osnov za pravilan zaključak da je predmetno djelo kao zločin protiv čovječnosti bilo dio međunarodnog prava u vrijeme izvršenja djela. Napominjemo, od ranije je bio poznat stav i priznata primjena krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine na zločine protiv čovječnosti u odlukama Ustavnog suda BiH kao i u odlukama ESLJP-a – i to u predmetu Šimšić. To je apostrofiralo i Apelaciono vijeće u ovom predmetu.

Kada je u pitanju odmjeravanje kazne, Apelaciono vijeće je zaključilo da se u konkretnom slučaju mogao primijeniti jedino Krivični zakon BiH. Kazneni okvir koji je važio u KZ-u SFRJ-a nije se mogao primijeniti imajući u vidu da KZ SFRJ-a nije propisivao ovo djelo kao krivično djelo. Za potvrdu ovog stava Apelaciono vijeće Suda BiH se pozvalo na predmete iz novije prakse Ustavnog suda u kojima se radilo o zločinima protiv čovječnosti iz KZ-a BiH, i to predmeti br. AP 1553/15 od 25.10.2017. godine, AP 1435/15 od 07.09.2017. godine i AP 3302/15 od 13.03.2018.godine.^[19] U ovim odlukama Ustavni sud BiH je, pozivajući se na praksu ESLJP-a u predmetu *Konovov protiv Letonije*^[20], zauzeo stav u kojem se navodi da se u pogledu krivičnog djela i kazne za predmetno krivično djelo jedino mogao primijeniti KZ BiH, imajući u vidu da međunarodno pravo ne propisuje dovoljno jasne sankcije za ratne zločine.

[16] Presuda Suda BiH broj S1 1 K024006 18 Krž, stav 124.

[17] G.A. res. 47/133, 47 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 207, U.N. Doc. A/47/49 (1992).

[18] E/CN.4/2005/WG.22/ WP.1/Rev.4 (2005.).

[19] Stavovi 126 i 127 drugostepene presude Suda BiH br. S1 1 K 024006 18 Krž od 31.01.2019. godine.

[20] Odluka od 17.05.2010. godine, stav 212.

Predmet S1 1 K 020821 18 Krž 18, član 6 EKLjP-a**Činjenice**

Optužnicom Tužilaštva BiH optuženi se teretio da je na području opštine Vogošća, u okviru širokog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, kao član glavnog odbora stranke i kriznog štaba učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu u namjeri progona civilnog stanovništva na nacionalnoj, političkoj i vjerskoj osnovi. Radnje koje su provođene u ostvarivanju navedenog cilja su: ubistva, zatvaranje i drugo – teško oduzimanje fizičke slobode, granatiranje nebranjenih naselja i objekata za stanovanje, prisilno preseljenje, davanje otkaza, učestvovanje u oružanoj blokadi grada, nasilno preuzimanje vlasti u opštini, koordiniranje funkcije vlasti s vojnim, paravojnim i policijskim organima, kontrola kretanja civila, lišavanje slobode i zatvaranje civila, te formiranje zatočeničkih logora. Detaljne radnje su opisane u pojedinačnim tačkama optužnice.

Odluka

Presudom Suda Bosne i Hercegovine br. S1 1 K 020821 16 Kri od 30.08.2018. godine optuženi je oglašen krivim da je radnjama opisanim u optužnici, odnosno presudi, počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172 stav 1 tačka h) Progon KZ-a BiH, u vezi sa ubistvom, prisilnim preseljenjem, zatvaranjem, mučenjem, prisilnim nestankom i drugim nečovječnim djelima. Pravosnažno je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 10 (deset) godina. Za pojedine tačke optužnice optuženi je oslobođen optužbe.

Odlučujući o žalbenim navodima na prvostepenu presudu, Apelaciono vijeće Suda BiH odbilo je kao neosnovanu žalbu Tužilaštva Bosne i Hercegovine, a žalbe optuženog i njegovog branioca su djelimično uvažene, te je prvostepena presuda preinačena u pogledu odluke o kazni, pa je smanjena s jedanaest na deset godina zatvora.

U ovom predmetu odbrana je u žalbenom postupku isticala nekoliko prigovora u pogledu prava na odbranu kroz prigovor da su povrijeđene bitne odredbe krivičnog postupka iz člana 297 stav 1 tačka d) ZKP-a BiH. Jedan od prigovora odbrane jeste da su prava na odbranu optuženog povrijeđena budući da prvostepeno vijeće nije donosilo procesne odluke u toku glavnog pretresa u pogledu prigovora na zakonitost i autentičnost dokaza. Odbrana se u tom pogledu pozvala na praksu ESLjP-a u predmetu *Schenk protiv Švicarske* u pogledu obaveze Suda da razmotri prigovore na dokaze u fazi odlučivanja o prijedlozima za izvođenje dokaza, što po navodima odbrane prvostepeno vijeće nije učinilo, već je to učinilo tek u prvostepenoj presudi.

Apelaciono vijeće Suda BiH je konstatovalo da nije povrijeđeno pravo na odbranu ukoliko pretresno vijeće u toku glavnog pretresa nije donijelo posebne procesne odluke po uložnim prigovorima zakonitosti i autentičnosti. Vijeće je zauzelo stav da je ovaj prigovor potrebno posmatrati u vezi s pravom optuženog na jednakost oružja. U konkretnom slučaju, jednakost oružja bi, prema stavu Apelacionog vijeća, značila da se stranama u postupku mora dati: “...razumna mogućnost da izlože svoj predmet, uključujući i iznošenje dokazne građe pod uslovima koji ih ne stavljaju u znatno podređen položaj u odnosu na protivnika na suđenju.”^[21] Apelaciono vijeće se u ovoj presudi pozvalo na praksu ESLjP-a u predmetu *Kaufman protiv Belgije*.^[22] Imajući u vidu standarde navedene u pomenutoj odluci ESLjP-a, Vijeće je zaključilo da nije povrijeđeno pravo na odbranu optuženog jer je odbrana u konkretnom slučaju imala mogućnost da izloži svoj predmet, a ni žalba nije ukazala da

[21] Stav 47 drugostepene presude br. S1 1 K 020821 18 Krž 18 od 15.02.2019. godine.

[22] *Kaufman protiv Belgije*, br. 10938/84, *Decisions and Reports* 50, str. 115.

je u tom pogledu učinjen bilo kakav propust u prvostepenom postupku. Vijeće dalje konstatuje da ni odredbe Zakona o krivičnom postupku ne propisuju obavezu suda da donosi procesne odluke na ovu vrstu prigovora. Pored navedenog, Apelaciono vijeće se pozvalo i na identičan stav MKSJ-a izražen u predmetu Radoslavu Brđaninu kod kojeg je Apelaciono vijeće Haškog tribunala također zaključilo da Pretresno vijeće nije pogriješilo kad je zaključak o autentičnosti dokaza bio iznesen u presudi, a ne u toku dokaznog postupka.^[23]

Drugo interesantno pitanje koje se postavljalo u žalbenom postupku je pitanje zakonitosti dokaza i to prisluškivanih razgovora koji su nastali u toku ratnog perioda. Odbrana je istakla više prigovora koji se mogu sažeti u sljedeće: prigovor zakonitosti, autentičnosti i relevantnosti. Apelaciono vijeće je, analizirajući prvostepenu presudu u okviru žalbenih navoda odbrane, konstatovalo da u pogledu prihvatanja prisluškivanih razgovora koji su nastali u ratnom periodu kao dokaza nije utvrđena nijedna povreda prava na odbranu niti se radi o nezakonitom dokazu. Apelaciono vijeće je imalo u vidu da se pobijana presuda poziva na propise koji su važili u vrijeme preduzimanja posebnih radnji prema optuženom te je, iz ugla tada važećih propisa, izvršena provjera zakonitosti preduzetih posebnih istražnih radnji. Kada je u pitanju prigovor relevantnosti, zaključeno je da prisluškivani razgovori nisu korišteni kao isključivi dokazi o krivici optuženog nego u korelaciji sa svim drugim dokazima, kao i da bi potkrijepili sve ostale dokaze o postojanju udruženog zločinačkog poduhvata. Apelaciono vijeće je također utvrdilo da nije dovedena u pitanje ni autentičnost ovih dokaza, imajući u vidu da su lica koja su nadzirala presretanje, kao i operateri, neposredno saslušani pred Sudom gdje su detaljno pojasnili sve detalje u vezi s radnjom prisluškivanja.

Predmet S1 2 K 027400 19 Kžž , član 2 Protokola br. 7 uz EKLjP

Činjenice

Optuženi je u ovom predmetu oglašen krivim da je pokušao ali dobrovoljno odustao od izvršenja krivičnog djela protuzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama iz člana 162b stav 3 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), sve u vezi sa članovima 26 i 28 istog Zakona.

Odluka

Iako je oglašen krivim, optuženi je uz primjenu člana 51 stav 1 KZ-a BiH u prvostepenom postupku oslobođen od kazne. Presudom vijeća Apelacionog odjeljenja br. S1 2 K 027400 18 Kž 2 od 09.10.2018. godine uvažena je žalba Tužilaštva BiH, pa je prvostepena presuda Suda BiH preinačena tako da je optuženi oglašen krivim da je radnjama opisanim u izreci drugostepene presude počinio krivično djelo protuzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama iz člana 162b stav 3 KZ-a BiH, te je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine i 6 (šest) mjeseci. Ovaj predmet je specifičan zbog sljedećeg. Naime, odredba člana 317a stav 1 ZKP-a BiH propisuje da je protiv presude vijeća Apelacionog odjeljenja dozvoljena žalba ukoliko je vijeće Apelacionog odjeljenja preinačilo prvostepenu presudu kojom je optuženi oslobođen od optužbe i izreklo presudu kojom se oglašava krivim (tačka 1) ili ako je povodom žalbe na oslobađajuću presudu na pretresu donijelo presudu kojom se optuženi oglašava krivim (tačka 2.. Ovo nije bio slučaj u ovom predmetu – imajući u vidu da je optuženi u prvostepenom postupku oglašen krivim, ali je oslobođen od kazne. Međutim, Apelaciono vijeće je, nakon što je donijelo drugostepenu odluku kojom je optuženog osudilo na kaznu zatvora, bez obzira na odredbu člana 317a, dalo pravo na žalbu optuženom u odnosu na krivično-pravnu sankciju. Drugostepeno apelaciono vijeće je imalo u vidu

[23] Stav 48 drugostepene presude broj S1 1 K 020821 18 Krž 18 od 15.02.2019. godine.

ograničenja data u Zakonu o krivičnom postupku ali je, pozivajući se na direktnu primjenu odredbe člana 2 Protokola br. 7 uz EKLjP-a, dalo optuženom pravo na žalbu u postupku pred trećestepenim vijećem ovog Suda. Prilikom donošenja odluke, vijeće je cijeno da se optuženi u ovoj krivično-pravnoj stvari ne susreće prvi put s osudom, ali s kaznom da, te je zaključilo da se optuženom treba dati pravo žalbe na odluku o krivično-pravnoj sankciji. Trećestepeno apelaciono vijeće je prihvatilo navedne argumente drugostepenog vijeća, te se upustilo u razmatranje žalbenog prigovora u pogledu odluke o kazni. Žalba odbrane je objiena kao neosnovana, te je potvrđena krivično-pravna sankcija koja je data u postupku pred apelacionim drugostepenim vijećem, dok su ostali žalbeni razlozi odbačeni kao nedopušteni.

Predmet S 1 3 K 022096 19 KŽ 2, Oduzimanje predmeta pribavljenih krivičnim djelom

Činjenice

Optužnicom Tužilaštva BiH dvojica optuženih su se teretili da su radnjama opisanim u izreci presude počinili produženo krivično djelo Međunarodno navođenje na prostituciju iz člana 187 stav 1 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), u vezi sa članovima 54 i 31 KZ-a BiH.

Odluka

Prvostepenom presudom Suda Bosne i Hercegovine br. S1 3 K 022096 18 K od 20.02.2019. godine, Pretresno vijeće je prvooptuženog osudilo na kaznu zatvora u trajanju od 2 (dvije) godine, a drugooptuženog na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine. Od prvooptuženog su oduzeti određeni predmeti koji su pobrojani detaljno u izreci presude, dok su mu neki predmeti vraćeni. Prvostepenom odlukom, između ostalog, optuženom je vraćen automobil marke „Audi“, kao i pripadajući ključevi i dokumentacija.

Odlučujući o žalbama Tužilaštva BiH i odbrane na prvostepenu presudu, Apelaciono vijeće Suda BiH je odbilo žalbe odbrane, a djelimično uvažilo žalbu Tužilaštva. Uvažavajući žalbu Tužilaštva, prvostepena presuda je preinačena u pogledu odluke o krivičnopravnoj sankciji tako da je prvooptuženi osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 2 (dvije) godine i 6 (šest) mjeseci, a drugooptuženi na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine i 6 (šest) mjeseci. Pored navedenog, Apelaciono vijeće je izmijenilo prvostepenu presudu u pogledu predmeta koji se imaju oduzeti, te je drugostepenom presudom oduzelo putničko motorno vozilo marke „Audi“ s pripadajućim ključevima i dokumentacijom.

Pitanje oduzimanja predmeta koji su korišteni za učinjenje krivičnog djela je postalo interesantno pravno pitanje u trenutku kada se povećao broj počinilaca krivičnih djela krijumčarenja migranata, a za počinjenje ovog krivičnog djela optuženi su koristili vozila koja nisu u njihovom vlasništvu. Povodom ovog pitanja, Ustavni sud BiH je donio odluku br. AP 2742/16 od 11.09.2018. godine kada je u jednom predmetu Suda BiH našao povredu prava na imovinu. U pomenutoj odluci Ustavni sud je naveo uslove pod kojima je moguće oduzeti pravo vlasništva trećih lica na njihovoj imovini, kada je to u općem interesu i kada se tim oduzimanjem ne povrjeđuju pravila i principi člana 1 Protokola br. 1.

Međutim, prvostepeno vijeće je, primjenjujući stavove iz pomenute odluke Ustavnog suda, u ovom krivičnom predmetu optuženom vratilo oduzeto vozilo. Međutim, Apelaciono vijeće Suda BiH je, analizirajući činjenično stanje u ovom predmetu i u predmetu povodom kojeg je Ustavni sud donio svoju odluku, zaključilo da se stanovište Ustavnog suda BiH koje je izneseno u odluci br. AP 2742/16 od 11.09.2018. godine, a na koje se pozvao prvostepeni sud, ne može primijeniti na konkretan slučaj.

Apelaciono vijeće je pojasnilo da se odluka Ustavnog suda na koju se poziva prvostepeni sud ne odnosi na situaciju kada se radi o automobilu u vlasništvu optuženog lica, nego na situacije u kojima se oduzima imovina – tačnije, vozilo trećih lica – koja je korištena za izvršenje krivičnih djela. U konkretnom slučaju, imajući u vidu da se radi o imovini optuženog lica koju je lice koristilo za izvršenje krivičnog djela, a ne o imovini trećeg lica, u smislu imperativne odredbe člana 74 KZ-a BiH, nju je bilo potrebno oduzeti.

Novine u jurisprudenciji Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

Pripremio: Edin Čengiđ, Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine

Uvod

Iz prakse Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine (Vrhovni sud FBiH) izdvojeno je 5 odluka iz prve polovine 2019. godine, i to dvije odluke iz oblasti krivičnog prava (u predmetima br. 09 o K 005333 18 Kžk i 09 o K 01710 19 Kž 2), dvije odluke iz oblasti građanskog prava (u predmetima br. 58 o Rs 099128 17 Rev i 65 o P 185315 18 Rev) i jedna odluka iz oblasti upravnog prava (u predmetu br. 04 o U 007307 15 Uvp).

Predmet br. 09 o K 005333 18 Kžk – Promjena pravne kvalifikacije krivičnog djela

Činjenice i žalbeni navodi

Optužnicom Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu br. T09 o KT 0001856 10 od 12.04.2010. godine optuženima E.K. i M.M. je stavljeno na teret da su radnjama bliže navedenim u istoj počinili krivično djelo Silovanje iz člana 203 stav 2 u vezi sa stavom 1 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH). U ponovljenom suđenju pred prvostepenim sudom (pred izmijenjenim vijećem) Kantonalni sud u Sarajevu je presudom br. 09 o K 005333 14 K 2 od 27.01.2016. godine optužene E.K. i M.M. oglašio krivim za krivično djelo Silovanje iz člana 203 stav 2 u vezi sa stavom 1 KZ-a FBiH i pojedinačno osudio na kazne zatvora od po 3 (tri) godine.

Predmetnu presudu su pravovremeno izjavljenim žalbama osporili branitelji optuženih zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka, zbog povrede Krivičnog zakona te zbog odluke o krivičnoppravnoj sankciji. Branitelj optuženog E.K. je predložio da se žalba uvaži i preinači prvostepena presuda na način da se optuženi E.K. **oglasi krivim za osnovni oblik predmetnog krivičnog djela** i da mu se izrekne kazna zatvora ispod zakonom propisanog minimuma za to djelo. Nadalje, branitelj optuženog E.K. u žalbi, između ostalog, ističe da je fotoaparatus od njegovog branjenika oduzet prilikom pretresa koji nije obavljen u skladu s važećim odredbama procesnog zakona, da je optuženi pretresen bez naredbe i bez prisustva svjedoka te da je nadležni tužitelj propustio da postupi po članu 78 stav 3 ZKP-a FBiH (koji je imperativnog karaktera), niti je izvršeno otvaranje privremeno oduzetih predmeta u skladu s imperativnom odredbom iz člana 85 ZKP-a, pa je zbog ranije navedenih propusta ovaj dokaz pribavljen na nezakonit način, te su po „principu plodova otrovne voćke“ nezakoniti i ostali dokazi proistekli iz ovog dokaza. Dalje se u žalbi posebno ističe da je optužnica u ovom kaznenom predmetu podignuta 12.04.2010. godine.

Branitelj optuženog M.M. ističe da postoji znatna protivrječnost između onoga što se navodi u razlozima presude o sadržini isprava i zapisnika o iskazima danim u postupku i samih tih isprava i zapisnika te u tome što se u osporavanoj presudi nigdje ne navode prigovori odbrane izneseni tokom postupka, vezani za zakonitost pojedinih izvedenih dokaza.

Ovaj Sud je predmetne žalbene prigovore oba branitelja optuženih ocijenio osnovanim pa je, odlučujući povodom izjavljenih žalbi, svojim rješenjem br. 09 o K 005333 16 Kž 3 od 29.05.2018. godine osporenu presudu ukinuo te odredio održavanje pretresa pred Vrhovnim sudom Federacije BiH.

Odluka

Po shvatanju ovog Suda, predmetne radnje nisu obavljene u skladu s relevantnim odredbama procesnog zakona važećeg u vrijeme njihovog poduzimanja. Tako, iako je radnju dokazivanja „pretresanje bez naredbe“ moguće zakonito provesti ona, zbog zaštite pojedinca od samovoljnog postupanja ovlaštenih službenih osoba, odnosno zaštite njegovih temeljnih prava i sloboda (ovdje se štiti pravo na privatnost), nužno mora biti restriktivno primjenjivana. To podrazumijeva da se procesna odredba kojom je predviđena mogućnost provođenja ove radnje primjenjuje bez bilo kakvih izuzetaka, uz sankciju za suprotno ponašanje koja se uvijek ogleda u nezakonitosti na taj način pribavljenih dokaza.

Iz stanja spisa predmeta proizlazi da pretresanje bez naredbe osuđenog E.K. nije u potpunosti obavljeno u skladu s članom 78 ZKP-a FBiH jer tužitelj o dostavljenom pisanom izvještaju nije obavijestio suca za prethodni postupak, što je suprotno imperativnoj obvezi iz stava 3 ranije citirane odredbe. Ova tužiteljeva radnja je, dakle, uvijek neophodna da bi se obavljeno pretres, za koji nije postojala naredba suda, mogao smatrati zakonitim. Dalje, ni postupanje s privremeno oduzetim predmetima nije provedeno u skladu s odgovarajućim odredbama koje tu proceduru bliže određuju. Tako u spisu predmeta nema zapisnika ili nekog drugog dokumenta iz kojeg bi bilo vidljivo da su predmeti koji su kritične prilike oduzeti od sada osuđenog E.K. (posebno se to odnosi na fotoaparat koji je bio predmetom vještačenja) nakon oduzimanja bili evidentirani i „...pohranjeni u KPD suda“, a nema ni dokaza da je nakon ovog privremenog oduzimanja predmeta u daljnjoj proceduri istima postupljeno u skladu s odredbama članova 84 i 85 ZKP-a FBiH (o načinu čuvanja, otvaranja i pregleda privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije). Navedene odredbe su ovakav sadržaj imale u vrijeme poduzimanja osporenih radnji, te time i u vrijeme podizanja optužnice, na što je posebno ukazano u žalbi branitelja tada optuženog E.K., pa je i pitanje njihove zakonitosti, od strane ovog Suda, cijenjeno u odnosu na taj vremenski period.

U danim se okolnostima, zbog toga što prilikom pretresanja sada osuđenog E.K. bez sudske naredbe nije postupljeno u skladu s članom 78 stav 3 ZKP-a FBiH, te zbog toga što je došlo i do kršenja odredbi koje uređuju način privremenog oduzimanja i postupanja s tako privremeno oduzetim predmetima (članovi 84 i 85 ZKP-a FBiH), opravdano zaključuje da su i naknadno obavljeno vještačenje vještaka dipl. ing. mašinstva D.O., koje je za svoj objekt imalo jedan od privremeno oduzetih predmeta (fotoaparat marke „KODAK“), kao i usmeno izjašnjenje ovog vještaka koje je dao na glavnom pretresu, nezakoniti dokazi.

Kako su ranije navedeni dokazi, prema zaključku Vrhovnog suda Federacije BiH, pribavljeni uz bitne povrede prethodno navedenih članova, to se pobijana presuda nije ni mogla zasnivati na takvim dokazima, te su isti iz spisa predmeta izdvojeni.

Zbog navedenog, prilikom odlučivanja o krivnji optuženih po potvrđenoj optužnici, ovaj Sud je bio primoran izvršiti i djelimičnu korekciju njene činjenične osnove, na način da je iz iste izostavio određene činjenične navode, iz razloga što u presudi navedeni činjenični navodi u provedenom postupku nisu dokazani. Naime, kako smo ranije spomenuli, tokom postupka pred ovim Sudom su kao nezakoniti izdvojeni dokazi temeljem kojih su u činjenični opis optužnice i uneseni navodi koji su u izreci presude izostavljeni pa se, dakle, u konkretnom slučaju radi o prilagođavanju činjenične osnove optužnog akta po kojem se predmetni postupak vodi, sa činjeničnim stanjem koje je u provedenom postupku utvrđeno. Pored navedene značajnije izmjene, postupajuće vijeće ovog Suda izvršilo je i druge manje značajne izmjene činjenične osnove predmetnog optužnog akta kojim se ne dira u njegov identitet, a izmjene koje su izvršene su od koristi za optužene.

Zbog svega navedenog, krivično djelo koje proizlazi iz sadržaja optužnice, nakon eliminiranja navo-

da koji u provedenom postupku nisu dokazani, jeste krivično djelo Silovanje iz člana 203 stav 1 KZ-a FBiH, dok su se optuženi potvrđenom optužnicom teretili za stav 2 predmetnog krivičnog djela, odnosno kvalifikovani oblik tog krivičnog djela.

Predmet br. 09 o K 01710 19 Kž 2 – Neuračunljiv počinitelj

Činjenice i žalbeni navodi

Presudom Kantonalnog suda u Sarajevu br. 09 o K 031710 18 K od 17.01.2019. godine je utvrđeno da je optuženi M.K. „...u stanju neuračunljivosti **počinio krivično djelo Ubistvo** iz člana 166 stav 1 KZ-a FBiH.“

Ovu presudu je pravovremeno izjavljenom žalbom osporila tužiteljica Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, zbog povrede Krivičnog zakona, s prijedlogom da se ista uvaži, pobijana presuda ukine i predmet vrati na ponovno suđenje prvostepenom sudu, odnosno, da se nakon uvažavanja žalbe pobijana presuda preinači na način da se u istoj navede da je optuženi u stanju neuračunljivosti počinio protupravno djelo.

U žalbi kantonalna tužiteljica ističe da je „...Sud u obrazloženju presude trebao navesti da radnje koje je preduzeo optuženi M.K. nisu posljedica njegovog umišljajnog postupanja obzirom da je isto počinio u stanju neuračunljivosti“, da se daljnji propust prvostepenog suda ogleda i u tome što je „...u presudi naveo da je optuženi postupao s namjerom da liši života svog oca, ali je u izreci presude propustio navesti da optuženi u stanju u kom se nalazio nije mogao svjesno učiniti krivično djelo“, te da je sud u izreci trebao navesti da se radi o protupravnom djelu počinjenom u neuračunljivom stanju.

U pisanom podnesku br. T09 o KTŽ 0126620 19 2 od 18.03.2019. godine federalni tužitelj je predložio da se žalba kantonalne tužiteljice uvaži i osporena presuda preinači tako što će se u njenoj izreci naznačiti da je optuženi M.K., u neuračunljivom stanju, počinio protupravno djelo Ubistvo iz člana 166 stav 1 KZ-a FBiH.

Odluka

Vrhovni sud Federacije BiH je pobijanu presudu ispitao u granicama navoda iz podnesene žalbe i odlučio da su gore istaknuti žalbeni prigovori djelomično osnovani.

Naime, žalbeni navodi kantonalne tužiteljice koji se odnose na to da se prvostepeni sud u pobijanoj presudi primarno trebao baviti pitanjem karaktera krivičnopravnih radnji optuženog M.K. te da je, u njenom obrazloženju, trebao navesti da iste nisu posljedica umišljaja optuženog, jer ih je počinio u stanju neuračunljivosti, za Vrhovni sud Federacije BiH nisu prihvatljivi i to iz razloga što se prema sadržaju dispozitiva predmetne optužnice radi o postupku prema neuračunljivom počinitelju djela.

Dakle, ovaj Sud smatra da je prvostepeni sud pravilno postupio kad se prvenstveno bavio pitanjem da li je optuženi u vrijeme počinjenja djela mogao shvatiti njegov značaj te da li je mogao upravljati svojim postupcima a ne, kako se to tvrdi u žalbi, karakterom umišljaja optuženog, pogotovo imajući u vidu činjenicu da je postupajući tužitelj već u optužnom aktu dao jasnu naznaku da je optuženi krivičnopravne radnje iz istog počinio u neuračunljivom stanju te time otklonio mogućnost utvrđivanja krivnje optuženog zbog njihova počinjenja (jer je uračunljivost pretpostavka za krivnju i krivom se može oglasiti samo psihički zdrava osoba). Posljedično tome, u danim okolnostima, realno nije ni postojala obaveza prvostepenog suda da se u obrazloženju presude bavi umišljajem kao unutrašnjim odnosom počinitelja prema učinjenom djelu, jer bi se u toj situaciji sud nužno morao očitovati

o svijesti optuženog o djelu, a ta svijest, kako je to navedeno u potvrđenoj optužnici, ima određeni deficit koji se ogleda u nemogućnosti optuženog da shvati značaj djela koje čini.

S druge strane, osnovani su navodi u žalbi kantonalne tužiteljice kojima ukazuje da je prvostepeni sud u osporenoj presudi trebao navesti da je optuženi krivičnopravnim radnjama iz njene izreke, u neuračunljivom stanju, **počinio protupravno djelo Ubistvo** iz člana 166 stav 1 KZ-a FBiH.

Potreba za ovakvim postupanjem prvostepenog suda proizlazi iz odredbe člana 410 stav 3 ZKP-a FBiH, kojom je propisano da ako sud nakon provedene glavne rasprave utvrdi da je optuženi počinio protupravno djelo u stanju neuračunljivosti donijet će presudu **kojom se utvrđuje** da je optuženi učinio protupravno djelo u stanju neuračunljivosti i posebnim rješenjem će mu privremeno odrediti prisilni smještaj u zdravstvenoj ustanovi u trajanju od šest mjeseci.

Dakle, prema ocjeni Vrhovnog suda Federacije BiH, u ovim okolnostima prvostepeni sud je bio dužan da u skladu s naprijed citiranom odredbom utvrdi da je navedeni optuženi u stanju neuračunljivosti **počinio protupravno djelo Ubistvo** iz člana 166 stav 1 KZ-a FBiH, a ne da je, u takvom stanju, „...počinio krivično djelo Ubistvo iz člana 166 stav 1 KZ-a FBiH.“

Predmet br. 58 O Rs 099128 17 Rev, član 89 Zakona o radu FBiH – Računanje roka iz člana 89 u slučaju kontinuiranih povreda obaveza iz radnog odnosa

Činjenice

Prvostepenom presudom Općinskog suda u Mostaru br. 58 O Rs 099128 11 Rs od 22.11.2013. godine poništeno je rješenje tuženog (poslodavca) od 31.08.2011. godine o otkazu ugovora o radu, tuženi je obavezan tužitelja vratiti na posao i to na poslove i radne zadatke koje je obavljao do donošenja rješenja o prestanku radnog odnosa, isplatiti tužitelju naknadu plate za period od 01.09.2011. do 01.06.2013. godine sa zakonskom zateznom kamatom i za isti period na tako isplaćene plate kod nadležnog PIO-a uplatiti doprinose na plate na ime tužitelja, isplatiti tužitelju naknadu za korištenje godišnjeg odmora za 2009., 2010. i 2011. godinu, dok je odbijen zahtjev za isplatu regresa za 2008. godinu. Također je ovom presudom utvrđeno da je tužitelj kod tuženog bio u stalnom radnom odnosu u periodu od 01.01.1996. do 31.12.2001. godine pa je tuženi za taj period obavezan kod nadležnog PIO-a uplatiti doprinose na plate (u iznosima i periodima detaljno navedenim u izreci presude).

Drugostepenom presudom Kantonalnog suda u Mostaru br. 58 O Rs 099128 14 Rsž od 23.08.2017. godine djelimično je uvažena žalba i prvostepena presuda preinačena u stavu 1 izreke na način što je odbijen dio tužbenog zahtjeva kojim je tužitelj tražio da ga tuženi vrati na posao i to na poslove i radne zadatke koje je obavljao do donošenja rješenja o prestanku radnog odnosa; zatim, u stavu 2 izreke, tako što je tuženi obavezan isplatiti tužitelju naknadu plate do 17.04.2013. godine, umjesto do 01.06.2013. godine; te u stavu 4 izreke na način što je odbačen dio tužbenog zahtjeva kojim je tužitelj tražio da se utvrdi da je bio kod tuženog u stalnom radnom odnosu u periodu od 01.01.1996. do 31.12.2001. godine i da mu se za taj period izvrši uplata doprinosa na plate.

Protiv ove presude reviziju su izjavili tužitelj i tuženi. Tuženi pobija presudu, između ostalog, u dijelu odluke o poništenju rješenja o otkazu ugovora o radu, zbog povrede odredaba parničnog postupka i zbog pogrešne primjene materijalnog prava.

Tokom postupka su utvrđene sljedeće činjenice od značaja za odluku o poništenju rješenja o otkazu ugovora o radu: da je tužitelj s tuženim 01.01.2002. godine zaključio ugovor o radu na neodređeno vrijeme za obavljanje poslova montaže i postprodukcije te drugih poslova po nalogu rukovodioca,

da zaposleniku po članu 48 Pravilnika o radu tuženog nije dozvoljeno bez prethodne pismene saglasnosti poslodavca osnovati privredno društvo ili započeti samostalnu djelatnost identičnu ili sličnu djelatnosti poslodavca, ili zaključiti ugovor o pružanju usluga s drugim poslodavcima koji se bave identičnom ili sličnom djelatnošću koja je konkurentna poslodavcu, da je tužitelj od 2009. godine radio slične poslove za produkcijsku kuću Z., o čemu je tuženi bio obaviješten i to prećutno odobravao, da je ove poslove za navedenu produkcijsku kuću obavljao i u 2011. godini, ali nije utvrđen tačan datum posljednjeg obavljenog posla za tu kuću, da je tuženi donio rješenje 31.08.2011. godine o prestanku radnog odnosa i otkazu ugovora o radu tužitelju iz razloga što je tužitelj pružao audio i video usluge produkcijskoj kući Z., koji čin se smatra direktnim kršenjem Pravilnika o radu tuženog i člana 77 Zakona o radu.

Odluka

Presudom Vrhovnog suda FBiH odbijena je revizija tuženog. Revizijski sud je zaključio da su nižestepeni sudovi opravdano utvrdili nezakonitom odluku tuženog o otkazu ugovora o radu zaključenog sa tužiteljem, uz pravilnu ocjenu da tuženi nije dokazao da li je navedena povreda radne dužnosti od strane tužitelja kontinuirano trajala do donošenja osporenog rješenja tuženog.

Kod kontinuirane povrede iz radnog odnosa koja traje stalno poslodavac nije prekludiran u pravu na davanje otkaza ugovora o radu, budući da rok od 15 dana iz člana 89 Zakona o radu ne počinje teći sve dok takvo ponašanje traje. U konkretnom slučaju, tuženi nije dokazao da je tužitelj kontinuirano kršio radne obaveze radeći za drugog iste poslove, odnosno nije dokazao kada je posljednji put vidio tužitelja da radi slične poslove za drugog pa čak ni kada je to, kako tvrdi, radio u avgustu mjesecu 2011. godine, da bi se utvrdilo da je ispoštovan rok od 15 dana iz člana 89 Zakona o radu. Teret dokaza ove činjenice bio je na tuženom jer, kako pravilno zaključuje drugostepeni sud, tužitelj nije dužan da dokazuje činjenicu koja ne ide u prilog ostvarenju njegovog zahtjeva.

Predmet broj 65 O P 185315 18 Rev – Primjena odredaba o nalogu moguća je samo ako su poznati sadržaj i obim pružene usluge po ugovoru o nalogu

Činjenice i revizijski navodi Predmet spora je zahtjev tužitelja Z.A.Z. za isplatu iznosa od 263.925,00 KM (135.000,00 eura), kojeg je tuženi O.K., prema navodima tužitelja, zadržao za sebe prilikom kupovine nekretnina za potrebe preduzeća u vlasništvu tužitelja.

U postupku je utvrđeno da je tužitelj opunomoćio tuženog da za njegove potrebe obavi pravne poslove u vezi s registracijom firme i kupovinom nekretnina, da je tuženi izvršio registraciju društva D.H. d.o.o. Sarajevo kao e zaključio s trećim licima dva kupoprodajna ugovora (o kupoprodaji poslovno-stambenog apartmana površine 98,89 m², za kupoprodajnu cijenu od 175.597,75 KM i o kupovini nekretnine – u naravi kuća, pomoćni objekat i zemljište od 1.858 m² za kupoprodajnu cijenu od 70.000,00 KM) za potrebe društva D.H. d.o.o. Sarajevo, vlasništvo tužitelja, da su stvarne cijene kupljenih nekretnina po 135.000,00 eura, ukupno 270.000,00 eura, što je sa prodavcima lično pregovarao tužitelj, a taj je iznos tužitelj predavao tuženom u više navrata, a tuženi isplatio prodavcima.

Prvostepenom presudom Općinskog suda u Sarajevu br. 65 O P 185315 11 P od 24.04.2015. godine odbijen je tužbeni zahtjev tužitelja kojim je tražio od tuženog isplatu iznosa od 135.000,00 eura ili 263.925,00 KM sa zakonskom zateznom kamatom počev od 09.02.2011. godine, kao dana podnošenja tužbe do isplate, uz naknadu troškova parničnog postupka.

Drugostepenom presudom Kantonalnog suda u Sarajevu br. 65 O P 185315 15 Gž od 28.06.2017. godine žalba tužitelja je odbijena i prvostepena presuda potvrđena.

Zaključak je prvostepenog i drugostepenog suda da je tužitelj predao tuženom iznos od 270.000,00 eura kojeg je tuženi isplatio prodavcima za kupljene nekretnine za tužitelja, a da tužitelj nije dokazao da to nije stvarna kupoprodajna cijena, niti je dokazao da je tuženi polovinu tog iznosa zadržao za sebe.

Tužitelj je izjavio reviziju protiv drugostepene presude, zbog pogrešne primjene materijalnog prava, s prijedlogom da se revizija usvoji i drugostepena presuda ukine, odnosno preinači na način da se tužbeni zahtjev usvoji u cijelosti, pozivajući se na odredbe člana 749 stav 1 Zakona o obligacionim odnosima („Sl. list RBiH“ br. 2/92, 13/93 i 13/94, „Službene novine FBiH“ br. 29/03 i 42/11) i tvrdeći da je s tuženim zaključio ugovor o nalogu, zbog čega je tuženi postupao kao nalogoprimac i shodno tome trebao nalog izvršavati s pažnjom dobrog privrednika i domaćina, pazeći na interese nalogodavca, što tuženi nije učinio jer nalogodavcu nije položio izvještaj o preduzetim radnjama i raspolaganju novčanim sredstvima.

Odluka

Presudom Vrhovnog suda FBiH revizija tužitelja je odbijena. Stav je revizijskog suda da su nižestepeni sudovi na osnovu utvrđenih činjenica, dovodeći ih u vezu s odredbama člana 123 stav 1 i člana 126 Zakona o parničnom postupku FBiH („Sl. novine FBiH“ br. 53/03, 73/05 i 19/06), pravilnom primjenom propisa materijalnog prava i pravila o teretu dokazivanja opravdano odbili tužbeni zahtjev.

Povodom revizijskih navoda o zaključenju ugovora o nalogu, u odluci revizijskog suda je navedeno da, s obzirom na to da je među strankama sporan sadržaj i obim stvarno pruženih usluga, a prema utvrđenju nižestepeni sudova tužitelj nije iznio činjenice u prilog navedenim tvrdnjama o sadržaju i obimu pruženih usluga, niti predložio dokaze o spornim činjenicama, iako je na njemu bio teret dokaza, nižestepeni sudovi su pravilno zaključili da nema dokaza niti o osnovanosti, niti o visini tužbenog zahtjeva. Primjena odredaba o nalogu moguća je samo ako su poznati sadržaj i obim pružene usluge po ugovoru o nalogu.

Predmet br. 04 O U 007307 15 Uvp – Retroaktivna uplata doprinosa i određivanje dana početka isplate penzije

Činjenice i žalbeni navodi

Presudom Kantonalnog suda u Zenici br. 04 O U 007307 15 U od 24.04.2015. godine odbijena je tužiteljeva tužba podnesena protiv osporenog rješenja tuženog Federalnog zavoda za penzijsko i invalidsko osiguranje Mostar kojim je, kao neosnovana, odbijena njegova žalba izjavljena protiv prvostepenog rješenja Kantonalne administrativne službe tuženog u Zenici od 11.06.2014. godine. Tim prvostepenim rješenjem je tužitelju ponovo izvršen obračun visine starosne penzije i to u mjesečnom iznosu od 263,6207 KM počev od 01.09.2005. godine, a od 16.01.2013. godine u iznosu od 271,0302 KM.

Kantonalni sud u Zenici je u svojoj odluci zauzeo stav da su donosilac prvostepenog rješenja i tuženi pravilno postupili kada su isplatu prava na starosnu penziju tužitelju ograničili na period od 01.09.2005. godine za iznos od 263,6207 KM, a za iznos od 271,0302 KM od 16.01.2013. godine, jer je tužitelj svoj zahtjev za ostvarivanje prava na ponovni izračun starosne penzije podnio dana 26.07.2013. godine, zbog čega tužitelju pravo na isplatu novog iznosa penzije pripada za 6 mjeseci unazad, odnosno od 26.01.2013. godine s obzirom na to da je članom 104 stav 1 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06, 4/09 i 55/12) propisano da se penzija isplaćuje od dana ispunjenja uslova propisanih

za sticanje penzije, ako je zahtjev podnesen u roku od 6 mjeseci od dana ispunjenja uslova, a ako je zahtjev podnesen po isteku tog roka, od dana podnošenja zahtjeva i za 6 mjeseci unazad.

U zahtjevu za vanredno preispitivanje presude tužitelj je tvrdio da mu pravo na isplatu penzije u novoutvrđenom iznosu pripada od dana sticanja prava na penziju, odnosno od 01.09.2005. godine, a ne od 16.01.2013. godine, kako je to utvrđeno rješenjem Kantonalne administrativne službe tuženog u Zenici i potvrđeno presudom Kantonalnog suda u Zenici.

Odluka

Presudom Vrhovnog suda Federacije BiH preinačena je presuda Kantonalnog suda u Zenici, uvažena tužba tužitelja i poništena su osporena rješenja tuženog i Kantonalne administrativne službe tuženog u Zenici, a predmet vraćen prvostepenom organu na ponovno rješavanje.

U presudi ovog Suda je navedeno da iz stanja upravnog spisa proizlazi da je po zahtjevu tužitelja od 26.10.2005. godine, rješenjem Kantonalne administrativne službe tuženog u Zenici priznato tužitelju pravo na starosnu penziju u mjesečnom iznosu od 263,6207 KM počev od 01.09.2005. godine, da je tužitelj dana 26.07.2013. godine podnio prvostepenom organu zahtjev za donošenje novog rješenja u obnovi postupka iz razloga što mu je u međuvremenu njegov poslodavac po sudskoj presudi naknadno uplatio doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje za 2004. i 2005. godinu, zatim da je prvostepeni organ, postupajući po zahtjevu, tužitelju ponovo priznao pravo na starosnu penziju i odredio mjesečni iznos od 263,6207 KM počev od 01.09.2005. godine, a od 26.01.2013. godine u iznosu od 271, 0302 KM, pozivajući se na član 104 stav 1 Zakona o PIO-u. Također iz spisa proizlazi da prvostepeni organ uopće nije cijenio navode tužitelja koji se odnose na naknadno izvršenu uplatu doprinosa, što su kao pravilno prihvatili i tuženi u obrazloženju rješenja kojim je odbijena tužiteljeva žalba i prvostepeni sud donoseći presudu kojom je odbio tužbu.

Ocjena je Vrhovnog suda Federacije BiH da stav prvostepenog suda nije pravilan i da se osnovano u navodima zahtjeva za vanredno preispitivanje ukazuje da je utvrđenjem prava na isplatu tužitelju penzije, čija je visina obračunata nakon naknadne uplate razlike doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, od dana podnošenja zahtjeva i šest mjeseci unazad, za tužitelja nastala šteta.

Budući da je, shodno odredbama člana 122 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju te člana 5 stav 3 Zakona o doprinosima Federacije BiH, uplata doprinosa obaveza poslodavca, navodi zahtjeva za vanredno preispitivanje su u cijelosti osnovani, jer je u konkretnom slučaju nesporna činjenica da je za tužitelja izvršena retroaktivna uplata razlike doprinosa od strane poslodavca, nakon što je takva obaveza poslodavca utvrđena pravosnažnom presudom donesenom u radnom sporu.

U vezi s tim jasni su stavovi Ustavnog suda Bosne i Hercegovine da se retroaktivnom uplatom doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje Fondu, odnosno Zavodu penzijskog i invalidskog osiguranja, kao korisniku osiguranja, samo otklanjaju posljedice neurednog ispunjenja zakonske obaveze poslodavca u korist radnika, kako bi stekao uslove za ostvarivanje prava na starosnu penziju, zbog čega retroaktivna uplata doprinosa ne može uticati na početak ostvarivanja prava na penziju i određivanje dana početka isplate penzije, naročito ako se uzme u obzir da tužitelj nije bio u mogućnosti uticati na poslodavca da ovu svoju zakonsku obavezu izvršava te da bi sve suprotno predstavljalo prevelik teret za osiguranika pa se početak ostvarivanja prava na penziju, odnosno početak isplate penzije u ovakvim slučajevima upravo ima određivati od dana ispunjenja uslova za penziju u smislu odredbe člana 103 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, što u tužiteljevom slučaju konkretno znači od 01.09.2005. godine.

Shodno stavu Ustavnog suda izraženom u odluci br. AP 1086/17 od 13.02.2019. godine, tužitelj novi zahtjev od 26.07.2013. godine može se smatrati nadopunom ranijeg zahtjeva iz 2005. godine, a ne novim zahtjevom o kojem je i rješavano u upravnom postupku, kao i u ovom upravnom sporu.

Novine u jurisprudenciji Vrhovnog suda Republike Srpske

Pripremila: Tanja Miletić, Vrhovni sud Republike Srpske

Uvod

Za ovaj broj časopisa izdvojene su odluke iz šest predmeta Vrhovnog suda Republike Srpske. Radi se o predmetima u kojima su sa stanovišta sudske prakse razmatrana značajna pravna pitanja, te su u odlukama donesenim u tim predmetima izraženi pravni stavovi koji doprinose razvoju i ujednačavanju sudske prakse.

Izdvojeni su sljedeći predmeti: 80 o K 077937 18 Kvlz i 85 o K 061786 18 Kvlz iz oblasti krivičnog prava, 95 o P 049144 18 Rev i 94 o Rs 027267 18 Rev iz oblasti građanskog prava, te 11 o U 019648 17 Uvp i 11 o U 018956 17 Uvp iz oblasti upravnog prava.

Predmet 80 o K 077937 18 Kvlz – Povreda krivičnog zakona u kontekstu odluke Ustavnog suda, član 312 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske

Činjenice i navodi iz zahtjeva za zaštitu zakonitosti

Prvostepenom presudom oglašen je krivim optuženi zbog krivičnog djela sprječavanje službenog lica u vršenju službene radnje iz člana 387 stav 1 u vezi sa članom 20 Krivičnog zakona Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 49/03, 108/04, 37/06, 73/10, 1/12 i 67/13; u daljem tekstu: KZ RS-a), pa ga je sud za to djelo osudio na kaznu zatvora u trajanju od 2 (dva) mjeseca. U postupku po žalbi na tu presudu drugostepeni sud je pobijanom presudom odbio kao neosnovanu žalbu branioca optuženog i potvrdio prvostepenu presudu.

Protiv pravosnažne presude drugostepenog suda zahtjev za zaštitu zakonitosti (u daljem tekstu: zahtjev) blagovremeno je podnio branilac osuđenog zbog povrede KZ RS-a. Suština prigovora zahtjeva se svodi na tvrdnju da mu je komunalno preduzeće nezakonito naplaćivalo komunalnu taksu za odvoz smeća, pa da je kritičnog događaja kada se desio navodni napad na službeno lice „trčao“ prema izvršnom organu (sudskom izvršitelju koji je uz asistenciju sudske policije postupao po zaključku suda o predaji i isporuci pokretnih stvari optuženog tražiocu izvršenja) kako bi ga upoznao sa činjenicom o nezakonitosti komunalne odluke, ali mu to nisu dozvolili policajci koji su bili prisutni na licu mjesta. U prilog tvrdnje o nezakonitoj naplati komunalne takse poziva se na odluku Ustavnog suda Republike Srpske broj U-27/17 od 28.03.2018. godine kojom je utvrđeno da član 5 stav 3 Odluke o prikupljanju, odvoženju i deponovanju komunalnog otpada („Službeni glasnik Grada Bijeljina“ br. 5/13) nije u saglasnosti s Ustavom Republike Srpske i Zakonom o komunalnim djelatnostima („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 124/11 i 100/17). Apostrofirajući činjenicu da je pobijana presuda drugostepenog suda donesena dana 18.05.2018. godine (dakle, nakon citirane odluke Ustavnog suda), zaključuje da je drugostepeni sud tom presudom povrijedio krivični zakon na štetu osuđenog kada prilikom donošenja presude nije imao u vidu Odluku Ustavnog suda Republike Srpske, jer je u smislu te odluke i rješenje prvostepenog suda u izvršnom postupku zasnovano na neustavnoj i nezakonitoj komunalnoj odluci.

Odluka

Po ocjeni ovog Suda, podneseni zahtjev branioca osuđenog nije osnovan. Naime, Vrhovni sud Republike Srpske nalazi da se na navedenim argumentima zahtjeva ne može zasnivati tvrdnja o povredi krivičnog zakona, jer činjenice koje zahtjev apostrofira su irelevantne posmatrano s aspekta postojanja krivičnog djela u radnjama osuđenog i njegove krivične odgovornosti kada na način, činjenično opisan u izreci presude, preuzima radnje koje se manifestuju u upotrebi sile s ciljem da spriječi službeno lice u institucijama Republike Srpske u vršenju službene radnje u okviru njihovih ovlaštenja. Slijedom toga, pravilno je postupio drugostepeni sud kada je pobijanom presudom ovakve radnje osuđenog pravno kvalifikovao kao krivično djelo Sprječavanje službenog lica u vršenju službene radnje iz člana 387 stav 1 u vezi sa članom 20 KZ RS-a. Pravno dejstvo navedene odluke Ustavnog suda Republike Srpske po svom sadržaju i pravnom pitanju koje tretira se iscrpljuje u segmentu komunalnih usluga koje su predmet neustavne i nezakonite citirane Odluke Grada Bijeljina, a u konkretnom slučaju se ograničava na konačan ishod postupka izvršenja odluke Osnovnog suda u vezi s naplatom komunalne takse. Njeno dejstvo se ne može proširiti i na predmetnu krivičnu stvar, kako se to sugeriše u obrazloženju zahtjeva branioca osuđenog, jer radnjama osuđenog koje je preduzeo kritičnog događaja i koje manifestuju krivično djelo sprečavanje službenog lica u vršenju službene radnje iz člana 387 stav 1 u vezi sa članom 20 KZ RS-a ne oduzima protivpravnost niti isključuje njegovu krivičnu odgovornost za izvršeno krivično djelo.

Predmet 85 O K 061786 18 Kvlz – Lažno prijavljivanje krivičnog djela, član 364 stav 4 Krivičnog zakona Republike Srpske

Činjenice i navodi iz zahtjeva za zaštitu zakonitosti

Presudom prvostepenog suda, koja je potvrđena presudom drugostepenog suda, oglašen je krivim optuženi zbog krivičnog djela Lažno prijavljivanje krivičnog djela iz člana 364 stav 4 u vezi sa stavom 3 KZ RS-a („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13) i osuđen na novčanu kaznu u iznosu od 1.000,00 (hiljadu) KM s rokom plaćanja od 30 dana po pravosnažnosti presude, uz upozorenje da ako kaznu ne plati u ostavljenom roku ista će se zameniti kaznom zatvora tako što će se za svakih započelih 100,00 KM novčane kazne odrediti jedan dan zatvora.

Protiv te presude zahtjev za zaštitu zakonitosti (u daljem tekstu: zahtjev) je blagovremeno podnio branilac osuđenog zbog povrede odredaba krivičnog postupka i povrede krivičnog zakona, a u okviru prigovora zasnovanog na tvrdnji da je pobijanom presudom povrijeđen KZ RS-a na štetu osuđenog sugeriše da su radnje optuženog kritičnog događaja pogrešno pravno kvalifikovane kao krivično djelo Lažno prijavljivanje krivičnog djela iz člana 364 stav 4 u vezi sa stavom 3 KZ RS-a.

Odluka

Suprotno navodima iz zahtjeva, ovaj Sud nalazi da su u obrazloženju prvostepene presude dati sasvim jasni i određeni razlozi za pravnu ocjenu radnji optuženog koje manifestuju sve bitne elemente bića krivičnog djela iz člana 364 stav 4 u vezi sa stavom 3 KZ RS-a, a potom je drugostepeni sud takođe dao valjano obrazloženje iz kojih razloga je odbio kao neosnovan žalbeni prigovor odbrane zasnovan na tvrdnji da je prvostepenom presudom učinjena povreda krivičnog zakona na štetu optuženog u obliku pogrešne pravne kvalifikacije djela. Tako date razloge prihvata i ovaj Sud kao validno obrazloženje za zaključak pobijanih presuda po kojem su radnje pravno kvalifikovane kao krivično djelo Lažno prijavljivanje krivičnog djela u navedenom obliku. Pri tome je sasvim jasno naglašena distinkcija između ovog oblika krivičnog djela propisanog u stavu 4 člana 364 KZ RS-a, u

kojem se radnja izvršenja manifestuje u lažnom prijavljivanju da je učinjeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti (iako podnosilac prijave zna da to djelo nije učinjeno), ali bez upućivanja na mogućeg izvršioca, u odnosu na osnovni oblik djela propisan u stavu 1 iste zakonske odredbe, gdje se radnja izvršenja krivičnog djela ogleda u lažnom prijavljivanju nekog određenog lica da je učinilo krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti. Odredba stava 4 člana 364 KZ RS-a propisuje da će se izvršilac ovog oblika krivičnog djela kazniti kaznom propisanom u stavu 3 iste zakonske odredbe (novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine), pa slijedom toga izreka presude u segmentu pravne kvalifikacije djela nije učinjena nerazumljivom niti je povrijeđen krivični zakon, kako to zahtjev sugerije, kada je predmetno krivično djelo kvalifikovano kao krivično djelo Lažno prijavljivanje krivičnog djela iz člana 364 stav 4 u vezi sa stavom 3 KZ RS-a.

Predmet 95 O P 049144 18 Rev – Sticanje bez osnova, članovi 210 i 216 Zakona o obligacionim odnosima

Činjenice i revizioni navodi

Predmet spora u označenom predmetu je zahtjev tužioca za vraćanje stečenog bez osnova. Nalazeći da je u konkretnom slučaju, donošenjem presude Vrhovnog suda Republike Srpske u postupku po reviziji (u drugoj parnici vođenoj po tužbi tužene iz ove parnice protiv tužioca, radi naknade štete) kojom je preinačena presuda drugostepenog suda, otpao pravni osnov za isplatu izgubljene zarade zbog nesposobnosti za rad tužene za određeni vremenski period, te na ime buduće izgubljene zarade – rente, prvostepeni sud je utvrdio da je tužena neosnovano zadržala za sebe novčani iznos koji joj je tužilac temeljem navedene presude drugostepenog suda isplatio, i da se za taj iznos neosnovano obogatila na njegov račun. Radi toga, pozivom na odredbu člana 210 Zakona o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“ br. 29/78 do 57/89 i „Službeni glasnik Republike Srpske“, br 17/93 do 74/04; u daljem tekstu: ZOO) obavezao je tuženu da tužiocu isplati iznos glavnog duga od 143.802,41 KM sa zakonskom zateznom kamatom od podnošenja tužbe, saglasno odredbi člana 214 ZOO-a.

Drugostepeni sud je, cijeneći da je tuženoj na ime naknade štete navedenom pravosnažnom presudom drugostepenog suda u smislu odredbe člana 195 stav 2 ZOO-a dosuđena i naknada materijalne štete zbog gubitka zarade zbog potpune nesposobnosti za rad i na ime buduće zarade – rente, našao da tužilac shodno odredbi člana 216 ZOO-a, s obzirom da se radi o naknadi štete zbog povrede tijela i narušavanja zdravlja, nema pravo od tužene tražiti povraćaj isplaćenog. Zaključivši da je prvostepena presuda zasnovana na pogrešnoj primjeni materijalnog prava taj sud je žalbu tužene usvojio, prvostepenu presudu preinačio i odbio tužbeni zahtjev tužioca.

Tužilac revizijom drugostepenu presudu pobija zbog pogrešne primjene materijalnog prava.

Odluka

Po ocjeni ovog Suda, neosnovano se revizijom tužioca ukazuje na pogrešnu primjenu materijalnog prava. Naime, izuzetak od opšteg pravila da onaj koji nešto neosnovano primi mora i da vrati propisan je u odredbi člana 216 ZOO-a, prema kojoj se ne može tražiti vraćanje neosnovano plaćenih iznosa zbog povrede tijela, narušavanja zdravlja ili smrti, ukoliko je isplata izvršena savjesnom pribaviocu. Postojanje savjesnosti određuje se prema očekivanom ponašanju dobrog i poštenog domaćina u određenoj situaciji. Načelo savjesnosti i poštenja (član 12 ZOO-a) nalaže i onom ko vrši svoje pravo, kao i onom ko ispunjava svoju obavezu, da ukazuje obzir prema opravdanim interesima druge strane. Pošto je sticanje bez osnova izvor obligacija, odnosno njime nastaje obligacioni odnos između osiromašenog i obogaćenog, to se ovo načelo odnosi i na strane iz tog odnosa.

Kod primjene člana 216 ZOO-a, pored opštih odrednica savjesnosti, treba imati u vidu da savjesnost pribavioca znači da strana koja je primila određeni iznos u momentu isplate nije znala, niti je prema okolnostima slučaja mogla znati, da je isplata neosnovana, odnosno da isplatilac nije bio dužan da joj taj iznos plati. Isplata može biti izvršena dobrovoljno ili putem prinudne naplate u sudskom izvršnom postupku na osnovu pravosnažne presude, kao u ovom konkretnom slučaju. Bez obzira da li je isplata bila dobrovoljna ili je izvršena prinudnim putem, savjesni sticalac naknade štete zbog povrede tijela, narušavanja zdravlja ili smrti ovlašten je da zadrži neosnovano primljene iznose. Isplata izvršena na osnovu pravosnažne presude u izvršnom postupku čini sticaoca savjesnim, bez obzira na dalju sudbinu te presude. S obzirom da tužilac ničim nije dokazao da je tužena bila nesavjestan sticalac, ovaj sud nalazi da se u konkretnom slučaju, imajući u vidu odredbe člana 216 ZOO-a, ne može raditi o sticanju bez pravnog osnova, niti tražiti povraćaj isplaćenog.

Predmet 94 O Rs 027267 18 Rev – Naknada troškova prevoza na posao i s posla sudija i tužilaca, član 13 Zakona o platama i naknadama sudija i tužilaca u Republici Srpskoj u vezi sa članom 33 stav 1 tačka b) Opšteg kolektivnog ugovora

Činjenice i revizioni navodi

Prvostepeni sud je utvrdio da je tužilac, obavljajući dužnost sudije Osnovnog suda u Trebinju povremeno vikendom putovao na relaciji Trebinje – Zenica i nazad, odnosno četiri puta mjesečno, pa je našao da je u periodu od 19.09.2016. do 28.02.2017. godine imao troškove prevoza u visini od 1.216,00 KM, te je pozivom na odredbu člana 13 Zakona o platama i naknadama sudija i tužilaca u Republici Srpskoj („Službeni glasnik RS“ br. 66/14; u daljem tekstu: Zakon o platama), usvojio tužbeni zahtjev i obavezao tuženu da mu isplati zahtjevani novčani iznos, sa zakonskom zateznom kamatom od podnošenja tužbe do isplate.

Drugostepeni sud je prihvatio činjenično utvrđenje i pravni zaključak prvostepenog suda, te je žalbu tužene odbio i prvostepenu presudu potvrdio.

Tužena je reviziju izjavila zbog pogrešne primjene materijalnog prava, te je u reviziji pozivom na odredbu člana 237 stav 3 Zakona o parničnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 58/03 do 61/13) predložila da se ista dozvoli obzirom na veliki broj tužbi ove vrste, a kako bi se obezbijedila jedinstvena primjena prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni.

Odluka

Nalazeći da je postavljeno pravno pitanje važno radi obezbjeđenja jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, ovaj Sud je reviziju tužene dozvolio. Po ocjeni Vrhovnog suda Republike Srpske, odluke nižestepениh sudova nisu pravilne. Odlučujući o predmetnoj reviziji, ovaj Sud je imao u vidu odredbu člana 13 Zakona o platama koja ne isključuje pravo na naknadu putnih troškova sudijama i tužiocima, nego upućuje na obavezu donošenja podzakonskih akata radi regulisanja te naknade, zatim stav koji je izrazio Ustavni sud BiH u odluci broj AP-3466/11 od 15.4.2015. godine, prema kome činjenica da li postoji propis kojim se pobliže uređuje pitanje naknade troškova prevoza sudija na posao i s posla ne može tuženu osloboditi obaveze plaćanja tih troškova, kao i odredbu člana 33 stav 1 tačka b) Opšteg kolektivnog ugovora („Službeni glasnik RS“ br. 40/10) koja predviđa da poslodavac isplaćuje radniku troškove prevoza kod dolaska na posao i povratka s posla, ukoliko prevoz nije organizovan od strane poslodavca, u visini do pune cijene prevozne karte u javnom saobraćaju.

S obzirom na navedeno, ovaj Sud nalazi da troškovi prevoza kod dolaska na posao i povratka s posla pripadaju zaposlenom koji svakodnevno putuje od mjesta stanovanja do mjesta rada, a u te troškove

ne spadaju troškovi putovanja vikendom. Slijedom toga, pravo na naknadu troškova prevoza nemaju sudije i tužioci čije je boravište u sjedištu suda, odnosno tužilaštva i koji ne putuju svaki dan na posao i s posla, već samo u toku vikenda putuju u mjesto u kojem imaju prijavljeno prebivalište, i to iz razloga jer svrha ovih troškova nije dolazak na posao radi obavljanja dužnosti sudije, odnosno tužioca pa to nisu neophodni i nezaobilazni troškovi već troškovi koji nisu u vezi s obavljanjem navedene dužnosti. Obzirom da je u konkretnom slučaju utvrđeno da tužilac putuje vikendom od mjesta prebivališta do mjesta gdje je sjedište suda i nazad, Vrhovni sud Republike Srpske je zaključio da predmetni troškovi nemaju karakter putnih troškova iz člana 13 Zakona o platama. Radi izloženog, reviziju tužene je valjalo usvojiti, nižestepene presude preinačiti i tužbeni zahtjev odbiti.

Predmet broj 11 o U 019648 17 Uvp – Retroaktivna uplata doprinosa, član 156 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju

Činjenice i navodi iz zahtjeva za vanredno preispitivanje presude

Pobijanom presudom odbijena je tužba podnesena protiv rješenja tuženog kojim je odbijena žalba tužiteljice izjavljena protiv prvostepenog rješenja kojim je odbijen njen zahtjev za pojedinačnu uplatu doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje. Nižestepeni sud nalazi da u konkretnom slučaju nisu ispunjeni uslovi za primjenu odredbi člana 156 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni glasnik RS“ br. 134/11, 82/13 i 103/15; u daljem tekstu: ZPIO) budući da je tužiteljica u vrijeme podnošenja predmetnog zahtjeva ispunjavala uslove u smislu člana 42 stav 2 ZPIO-a za priznavanje prava na starosnu penziju (i bez spornog nepriznatog staža osiguranja), što joj je tuženi i priznao svojim rješenjem.

Zahtjevom za vanredno preispitivanje te presude (u daljem tekstu: zahtjev) tužiteljica pobija njenu zakonitost ukazujući na pogrešnu primjenu člana 156 ZPIO-a, te ističe da je zahtjev za pojedinačnu uplatu doprinosa za sporne periode podnijela jer joj je to bitno za ostvarivanje prava na srazmjerni dio penzije u Republici Sloveniji.

Odluka

Po ocjeni ovog (Vrhovnog) suda, u konkretnom slučaju nema mjesta primjeni odredbi člana 156 ZPIO-a jer je odredbama člana 156 stav 2 i 3 ZPIO-a data mogućnost poslodavcu, njegovom pravnom sljedniku ili samom radniku da retroaktivno izvrši uplatu doprinosa za dio staža za koji nije uplaćen doprinos ako s tom uplatom navršava staž osiguranja za ispunjavanje uslova za ostvarivanje prava na penziju. Prema podacima u spisu, tužiteljica je već ranije, prije podnošenja predmetnog zahtjeva (zahtjev je podnijela 02.09.2016. godine), ispunila zakonske uslove iz člana 42 stav 2 ZPIO-a i na osnovu rješenja prvostepenog organa tuženog od 04.08.2015. godine ostvarila pravo na srazmjernu starosnu penziju (u utvrđeni ukupni staž osiguranja uračunat je i staž osiguranja ostvaren u Republici Sloveniji) koju prima od 17.04.2015. godine.

Dalje, ovaj Sud nalazi da, obzirom da pojedinačna uplata doprinosa omogućava osiguraniku da ostvari pravo na penziju ako tom uplatom za određeni period osiguranja stiče uslove za ostvarivanje prava na penziju u skladu sa ZPIO-om, radi čega tuženi nije nadležan da cijeni uslove za ostvarivanje prava u drugoj državi, pa je i pozivanje tužiteljice na Sporazum između Bosne i Hercegovine i Republike Slovenije o socijalnom osiguranju („Sl. glasnik BiH“, Međunarodni ugovori broj 8/07, u daljem tekstu: Sporazum) neosnovano. Naime, nijedna odredba Sporazuma ne reguliše oblast uplate doprinosa za periode za koje nisu uplaćeni, nego je to pitanje regulisano propisima svake od država ugovornica. Štaviše, iz relevantnih odredaba Sporazuma (član 22) proizlazi da prilikom utvrđivanja penzijskog osnova svaka država ugovornica uračunava samo period osiguranja ostvaren u skladu sa svojim pravnim

propisima, što je opšteprihvaćeno pravilo u međudržavnim odnosima zemalja prilikom odlučivanja o pravima svojih državljana. Radi svega navedenog, zahtjev za vanredno preispitivanje je valjalo odbiti.

Predmet 11 O U 018956 17 Uvp – Utvrđivanje prava svojine, član 8 a) Zakona o izmjeni i dopuni Zakona o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima

Činjenice i navodi iz zahtjeva za vanredno preispitivanje presude

Pobijanom presudom je odbijena tužba izjavljena protiv osporenog akta tužene, kojim je povodom žalbe zainteresovanog lica poništeno prvostepeno rješenje i predmet vraćen prvostepenom organu na ponovni postupak i odlučivanje. Poništenim rješenjem usvojen je zahtjev tužioca i utvrđeno pravo svojine kupovinom državnog kapitala u ODP „G.“ B. na zemljištu označenom kao k.č. br. 388/22, u površini od 424 m² i k.č. br. 388/16 u površini od 676 m², upisane u zk. ul. br. 14 k.o. Z. (s pravom susvojine u korist opštenarodne imovine sa 4/5 dijela i H.K. s 1/5 dijela), što se po novom premjeru odnosi na nekretnine označene kao k.č. br. 519/1, u površini od 424 m², upisane u pl. br. 89 k.o. Z. kao posjed zainteresovanog lica i k.č. br. 519/2 površine 676 m², upisane u pl. br. 879 k.o. Z. kao posjed N.M. Odbijanje tužbe sud je obrazložio stavom da je pravilno osporenim aktom poništeno prvostepeno rješenje i predmet vraćen na ponovno odlučivanje, jer je tokom upravnog postupka trebalo utvrditi da li je prenos prava na spornom zemljištu uslijedio nakon odobrenog Programa privatizacije državnog kapitala, i po kom pravnom osnovu, ko je graditelj predmetnog objekta i u tom pravcu upotpuniti nalaz vještaka urbanističke struke, a sve u vezi činjenice da, bez obzira što su predmetne parcele iskazane u Programu privatizacije državnog kapitala, u javnim evidencijama tužilac nije upisan ni sa kakvim pravom, izuzev konstatacije u Programu privatizacije državnog kapitala da je prenos tih nepokretnosti u toku.

Zahtjevom za vanredno preispitivanje te presude (u daljem tekstu: zahtjev) tužilac pobija njenu zakonitost ističući da su provedenim dokazima u upravnom postupku nesporno utvrđene relevantne činjenice odlučujuće za pravilnu primjenu člana 8 a) Zakona o izmjeni i dopuni Zakona o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 79/11).

Odluka

Ovaj Sud nalazi da je pravilno pobijanom presudom potvrđena zakonitost osporenog akta i osnovanost uvažavanja žalbe zainteresovanog lica zbog propusta prvostepenog organa u pogledu provođenja dokaznog postupka i nedostatka obrazloženja za odluku u dispozitivu, jer na nedvosmislen način nije utvrđeno da li je zainteresovano lice, kako tvrdi tužilac, greškom upisano kao posjednik na k.č. br. 519/1 ili je bez zakonskog osnova prednik tužioca unio predmetne nepokretnosti u Program privatizacije državnog kapitala, posebno zbog navoda zainteresovanog lica da je u momentu privatizacije državnog kapitala k.č. br. 519 upisana u p.l. br. 89. k.o. Z. bila upisana kao posjed tog lica sa 1/1 dijela, a kao k.č. br. 388/22, upisana u zk. ul. br. 14 k.o. Z. (s pravom susvojine u korist opštenarodne imovine sa 4/5 dijela i H.K. s 1/5 dijela). U tom smislu, osporenim aktom tužene data je pravilna uputa da je bilo neophodno utvrditi po kom pravnom osnovu tužilac smatra da njemu pripadaju sporne nepokretnosti jer u vrijeme podnošenja Programa privatizacije državnog kapitala nije navedeno u kojim javnim evidencijama i s kojim pravom su te nepokretnosti bile upisane na pravnog prednika tužioca, pa je bilo neophodno utvrditi po kom osnovu tužilac zahtijeva da se upiše sa pravom svojine na navedenim nepokretnostima, te utvrditi da li je prenos zemljišta, kako je konstatovano u Programu privatizacije državnog kapitala, izvršen i po kom osnovu, što nije razjašnjeno u predmetnom upravnom postupku. Zbog navedenog, i po ocjeni ovog Suda, pravilno je pobijanom presudom odbijena tužba i potvrđen osporeni akt kojim je ukazano na nedostatke i propuste u pogledu utvrđivanja činjeničnog stanja radi pravilne primjene člana 8 a) Zakona o izmjeni i dopuni Zakona o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima.

Novine u jurisprudenciji Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine

Pripremio: Zlatan Kavazović, Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine

Uvod

Za ovaj broj časopisa *Pravna hronika* Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine izdvojio je pet odluka iz prve polovine 2019. godine, i to dvije odluke iz oblasti kaznenog prava (rješenje broj 96 o K 106890 19 Kvl i rješenje broj 96 o K 107907 19 Kž), te tri odluke iz oblasti građanskog prava (presuda broj 96 o P 086912 18 Rev, rješenje broj 96 o P 116818 19 Gž i rješenje broj 96 o P 118456 18 Gž).

Predmet broj 96 o K 106890 19 Kvl – Nepravo ponavljanje kaznenog postupka, članak 324a Zakona o kaznenom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 34/13, 27/14 i 3/19); Sticaj kaznenih dijela, članak 54 i Odmjeravanje kazne osuđenom licu, članak 56 stavak 1) Kaznenog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 33/13, 26/16, 13/17 i 50/18)

Uvodne činjenice

Rješenjem prvostupanskog suda, broj 96 o K 106890 18 Kv 2 od 18.02.2019. godine, odbijen je zahtjev za nepravo ponavljanje kaznenog postupka osuđenog M.O. iz B. Protiv navedenog rješenja žalbu je podnio osuđeni M.O.

Odluka

Prvostupanski sud je pobijanim rješenjem odbio zahtjev osuđenog M.O. iz B. za nepravo ponavljanje kaznenog postupka povodom pravomoćnih presuda Osnovnog suda BD BiH, broj 96 o K 10890 18 Kv od 10.10.2018. godine i Općinskog suda u G., broj 28 o K 065037 17 K od 19.02.2018. godine (pravomoćna 13.10.2018. godine), uz obrazloženje da je u povodu presude broj 96 o K 106890 18 Kv od 10.10.2018. godine u postupku nepravog ponavljanja izrečena jedinstvena kazna od 5 (pet) godina i 10 (deset) mjeseci zatvora primjenom odredbe članka 54 Kaznenog zakona, te da je zbog toga neosnovan zahtjev osuđenog da mu se ta jedinstvena kazna zatvora ponovno uzme u razmatranje, iznova provodi postupak nepravog ponavljanja kaznenog postupka i izriče nova jedinstvena kazna u odnosu na presudu Općinskog suda u G., broj 28 o K 065037 17 K od 19.02.2018. godine.

Međutim, po ocjeni ovog suda ovakvo stajalište prvostupanskog suda nije pravilno jer se vezuje isključivo za činjenicu da je jedna od pravomoćnih presuda povodom koje se zahtijeva nepravo ponavljanje kaznenog postupka i sama rezultat nepravog ponavljanja u smislu članka 324a Zakona o kaznenom postupku, a da pri tome nije razmotrio pitanje postojanja materijalno pravnih pretpostavki iz članka 56 stavak 1 Kaznenog zakona, odnosno ispitao razloge zbog kojih presuda Općinskog suda u G., broj 28 o K 065037 17 K, nije bila uvrštena uz zahtjev za nepravo ponavljanje kaznenog postupka koji je osuđeni M.O. podnio Osnovnom sudu BD BiH dana 18.09.2018. godine, povodom kojeg je donijeta pravomoćna presuda broj 96 o K 106890 18 Kv od 10.10.2018. godine.

S tim u svezi, valja ukazati da se na temelju uvida u pravomoćne presude povodom kojih se u ovom slučaju traži primjena članka 324a Zakona o kaznenom postupku može zaključiti da su radnje zbog

kojih je osuđeni M.O. oglašen krivim presudom Općinskog suda u G. broj 28 o K 065037 17 K poduzete 07.05.2017. godine, dakle, znatno prije no što je osuđeni započeo s izdržavanjem kazne od 5 (pet) godina i 6 (šest) mjeseci od 21.03.2018. godine, po pravomoćnoj presudi Osnovnog suda BD BiH, broj 96 o K 106890 18 K od 21.02.2018. godine, koja je kasnije objedinjena u postupku nepravonog ponavljanja kaznenog postupka s presudom Općinskog suda u O., broj 25 o K 046004 17 K od 21.12.2017. godine (6 mjeseci zatvora), nakon čega je donijeta presuda Osnovnog suda BD BiH, broj 96 o K 106890 18 Kv od 10.10.2018. godine, kojom je osuđenom izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od 5 (pet) godina i 10 (deset) mjeseci.

Osim toga, sasvim je izvjesno da presuda Općinskog suda u G., broj 28 o K 065037 17 K od 19.02.2018. godine, nije mogla biti uvrštena uz zahtjev za nepravo ponavljanje kaznenog postupka povodom kojeg je donijeta presuda Osnovnog suda BD BiH, broj 96 o K 106890 18 Kv od 10.10.2018. godine, jer je iz pečata Općinskog suda u G. razvidno da je pravomoćnost presude tog suda nastupila 13.10.2018. godine.

Kako prvostupanjski sud nije postupio na naprijed izložen način, ovaj sud je uvažio žalbu osuđenog M.O. I, u skladu sa člankom 321 stavak 3 Zakona o kaznenom postupku, ukinuo pobijano rješenje i predmet vratio prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje.

Predmet broj 96 o K 107907 19 Kž – Pronevjera iz članka 378 stavak 3 u svezi sa člankom 31 Kaznenog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 33/13, 26/16, 13/17 i 50/18)

Uvodne činjenice

Presudom Osnovnog suda BD BiH, broj 96 o K 107907 18 K od 05.10.2018. godine, točkom I izreke optuženi B.N., R.Z., N.Z. i J.D. oglašeni su krivim da su radnjama opisanim u izreci osuđujućeg dijela prvostupanjske presude kao saizvršitelji počinili kazneno djelo Pronevjera iz članka 378 stavak 3 u vezi sa člankom 31 Kaznenog zakona, pa im je sud, primjenom navedenog zakonskog propisa i članka 60, 61 i 62 istog Zakona, izrekao uslovnu osudu kojom im je za navedeno kazneno djelo utvrdio kaznu zatvora u trajanju od po 1 (jedne) godine, koja se neće izvršiti ukoliko optuženi u roku od 2 (dvije) godine ne počine novo kazneno djelo.

Odluka

Osnovano se žalbom branitelja J.M. i optuženog N.Z. prigovara da je prvostupanjski sud na štetu optuženih počinio povredu Kaznenog zakona, odnosno da je pogrešno primijenio odredbu člana 31 tog Zakona kojom je propisano saizvršiteljstvo, te da u izreci prvostupanjske presude, u činjeničnom opisu kaznenog djela za koje je optužene B.N., R.Z., N.Z. i J.D. oglasio krivim, nije razdvojio, odnosno opisao konkretne radnje koje je poduzeo svaki od optuženih. Također, ni u obrazloženju odluke o saučesništvu prvostupanjski sud uopšte ne daje razloge, pa je presuda manjkava i u tom dijelu jer u pogledu toga ne sadrži razloge o odlučnim činjenicama, na šta se žalbama također ukazivalo.

Naime, kada sud optužene ogласi krivim da su kazneno djelo počinili kao saizvršitelji, onda je dužan da, suglasno navedenoj zakonskoj odredbi, u izreci presude jasno razdvoji i konkretno opiše radnje koje je preduzeo svaki od optuženih ponaosob, a iz kog opisa proizlaze zakonska obilježja bića navedenog kaznenog djela. Međutim, u konkretnom slučaju, prvostupanjski sud nije postupio na opisani način, odnosno nije za svakog optuženog pojedinačno naveo u kojem iznosu je prisvojio novac dobijen prodajom robe iz prodavnice, niti je naveo koju konkretno robu je svaki od optuženih prisvojio.

Prema odredbi članka 34 stavak 1 Kaznenog zakona, svaki saizvršitelj je odgovoran u granicama svog umišljaja, tj. odgovara samo za radnje koje je on preduzeo, neovisno od toga u kojoj mjeri odgovaraju drugi saizvršitelji i da li uopće odgovaraju. Navedeno je naročito važno i iz razloga što od utvrđenja tih odlučnih činjenica zavisi i pravilno pravno kvalificiranje kaznenog djela Pronevjera za svakog optuženog, jer je na primjer moguće da je neki od optuženih pribavio imovinsku korist u iznosu manjem od 10.000,00 KM. U tom slučaju optuženi bi eventualno odgovarao za osnovni oblik kaznenog djela Pronevjera iz članka 378 stavak 1, a ne za kvalificirani oblik iz stavka 3 tog članka Kaznenog zakona, koji je svim optuženima stavljen na teret. Stoga, nije precizan niti sadržinski određen činjenični opis radnje izvršenja kaznenog djela iz osuđujućeg dijela izreke prvostupanjske presude, prema kojem su svi optuženi oglašeni krivim da su uzimali i prisvajali za sebe raznu robu koja se nalazila u sklopu predmetne prodavnice, kao i novac dobijen prodajom te robe. Shodno tome, predmetno kazneno djelo je pravno kvalificirano prema iznosu pribavljene imovinske koristi ukupno za sve optužene, a ne pojedinačno za svakog optuženog. Takvo postupanje prvostupanjskog suda nije pravilno, jer je suprotno naprijed navedenim odredbama Kaznenog zakona, odnosno suprotno je principima saizvršiteljstva i granicama krivice i kažnjivosti saizvršitelja.

Saizvršiteljstvo je svjesno i voljno zajedničko počinjenje kaznenog djela i za njegovo postojanje je potrebna zajednička namjera i odluka o kaznenom djelu, ali i objektivni doprinos optuženih u počinjenju djela. Međutim, u ovom slučaju, navedene činjenice Tužilaštvo nije dokazivalo, niti ih je sud utvrdio. Zaključak o zajedničkom djelovanju optuženih u počinjenju predmetnog kaznenog djela ne može se zasnovati isključivo na okolnosti da su optuženi u isto vrijeme radili u prodavnici i na benzinskoj pumpi oštećenog poduzeća. Ta okolnost sama po sebi ne podrazumijeva da su optuženi počinili predmetno kazneno djelo kao saizvršitelji, sve dok se ne utvrdi postojanje njihovog zajedničkog djelovanja.

Budući da su žalbe osnovane, ovaj sud je na osnovu članka 315 stavak 1 Zakona o kaznenom postupku odlučio kao u izreci ovog rješenja, odnosno ukinuo prvostupanjsku presudu u točki I izreke i predmet u tom dijelu vratio prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje.

Predmet broj 96 o P 086912 18 Rev – Saglasnost javnog pravobranitelja za zaključenje kupoprodajnog ugovora, članak 38 Zakona o prometu zemljišta i zgrada („Službeni list FNRJ“, br. 26/54); Punovažnost ugovora koji nisu sačinjeni u pismenoj formi, članak 46 Zakona o prometu nepokretnosti („Službeni list SR BiH“, br. 38/78, 29/80, 4/89 i 22/91)

Činjenice i revizijski navodi

Predmet raspravljanja i odlučivanja u ovoj parnici je prvo osnovni tužbeni zahtjev kojim tužitelj od suda traži da utvrdi njegovo pravo posjeda i pravo vlasništva spornog poslovnog prostora, odnosno pravo suposjeda i pravo suvlasništva zgrade u kojoj se nalazi sporni poslovni prostor, kao i pravo građenja na zemljištu pod zgradom i koje služi za redovnu upotrebu zgrade, a potom eventualni tužbeni zahtjev, ukoliko sud ne prihvati osnovni (prethodni) tužbeni zahtjev, kojim od suda traži da utvrdi postojanje valjanog pravnog osnova za sticanje prava posjeda i prava vlasništva istog spornog poslovnog prostora, te na osnovu oba zahtjeva traži upis toga prava u javnim evidencijama i predaju u posjed. Svoj zahtjev tužitelj temelji na Kupoprodajnom ugovoru kojeg su sklopili 29.05.1963. godine pravni prednici tuženih, kao prodavci, i njegov pravni prednik (privredna-radna organizacija Industrija odjeće, rublja i obuće „B.“ T.) kao kupac, za koji je dobio suglasnost od Savjeta za privredu Opštinske skupštine opštine T. 05.06.1963. godine (na navedenom ugovoru nedostaju potpisi prodavca i nije proveden u javnim evidencijama, ali je prema tvrdnji tužitelja u potpunosti izvršen). Prvostupanjski sud je navedeni tužbeni zahtjev tužitelja odbio u cjelosti kao neosnovan, dok je drugostupanjskom presudom žalba tužitelja odbijena i prvostupanjska presuda potvrđena. Protiv drugostupanjske presude tužitelj je izjavio reviziju.

Odluka

Tužitelj je u pravu kada tvrdi da su nižestupanjski sudovi pogrešno tumačili i primijenili relevantne odredbe Zakona o prometu zemljišta i zgrada iz 1954. godine pozvavši se na odredbu članka 38 i zaključili da Kupoprodajni ugovor nije mogao proizvesti pravno dejstvo i kupac nije mogao steći pravo vlasništva bez pribavljene suglasnosti nadležnog javnog pravobranitelja.

Prije svega, obveza pribavljanja suglasnosti nadležnog javnog pravobranitelja propisana odredbom članka 38 Zakona o prometu zemljišta i zgrada iz 1954. godine nalazi se u glavi V naslovljenoj kao „Kupovina i prodaja zemljišta i zgrada od strane političko-teritorijalnih jedinica“; dakle, odnosi se na državni organ. Međutim, u glavi III tog Zakona propisan je postupak prometa zemljišta i zgrada između privrednih organizacija i privatnih osoba (kako je ta glava i naslovljena) i u odredbi članka 22 propisano je da „privredna organizacija može, uz prethodnu saglasnost savjeta za privredu narodnog odbora sreza, od privatnog lica kupiti poljoprivredno zemljište, zgradu i građevinsko zemljište“, što je kupac ishodio 05.06.1963. godine rješenjem Savjeta za privredu Opštinske skupštine opštine T., srez S. Utoliko su nižestupanjski sudovi pogrešno primijenili materijalno pravo, ali pogrešna primjena materijalnog prava kao osnov za preinačenje nižestupanjskih presuda ne postoji ukoliko uz primjenu pravilne materijalno-pravne odredbe valja donijeti jednaku odluku.

Naime, kada su prije stupanja na snagu Zakona o prometu nepokretnosti SR BiH (prije 05.01.1979. godine) ugovorne strane, kupac Industrija odjeće, rublja i obuće „B.“ T. i prodavci M.I. i F. izvršili u cjelosti obveze iz ugovora o prodaji spornog poslovnog prostora, pošto su prodavci predali u posjed kupcu sporni poslovni prostor, pri čemu je predaja čin ispunjenja ugovora o prodaji, a kupac je isplatio u cjelosti ugovorenu cijenu, prema odredbi članka 46 stavak 1 tog Zakona, ugovor o prodaji smatra se punovažnim iako nije sklopljen u pismenoj formi.

Pod pojmom prometa nepokretnosti kada je u pitanju pribavljanje nepokretnosti od građana, kao što je ovdje slučaj, pomenuti Zakon u odredbi članka 2 podrazumijeva pribavljanje nepokretnosti u društveno vlasništvo od građana, dok Zakon o svojini na dijelovima zgrada („Službeni list SFRJ“, br. 43/65, prečišćeni tekst, koji obuhvaća i Zakon o svojini na dijelovima zgrada objavljen u „Službenom listu FNRJ“, br. 16/59) propisuje u odredbi članka 1 da „posebni dijelovi zgrade mogu biti u građanskoj svojini ili u društvenoj svojini“ i da „na posebnom dijelu zgrade može postojati i svojina na idealnim dijelovima“ (stavak 2).

Kako je kupac spornog poslovnog prostora radna organizacija, nije mogao steći pravo vlasništva (svojine) već samo pravo korištenja, odnosno pravo raspolaganja, dok je sporni poslovni prostor (ili idealni dio zgrade) postao društveno vlasništvo. Sve stvari u Distriktu koje su se zatekle u društvenom vlasništvu ili u samostalnom posjedu nekadašnjih subjekata društvenog vlasništva iz Bosne i Hercegovine temeljem Aneksa arbitražne odluke za Brčko od 18.08.1998. godine, Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Objedinjavajućeg naloga supervizora za Brčko od 14.08.2001. godine postale su *ex lege* javna imovina i imovina Distrikta kojom se bez odobrenja supervizora ne može raspolagati. Time je isključeno vlasništvo pravnih sljednika (univerzalnih i singularnih) nekadašnjih ovlaštenika prava upravljanja, korištenja ili raspolaganja tim stvarima, pa tako i pravo vlasništva tužitelja predmetnog poslovnog prostora.

Kako pogrešna primjena materijalnog prava ne postoji kada je uz primjenu gore pomenutih i obvezujućih pravnih akata u korelaciji sa odredbama gore pomenutih materijalnih propisa valjalo ocijeniti tužbeni zahtjev neosnovanim i donijeti jednaku odluku, dakle, nisu osnovani revizioni razlozi zbog kojih je revizija izjavljena, radi čega je valjalo reviziju tužitelja kao neosnovanu odbiti na osnovu odredbe članka 357 Zakona o parničnom postupku.

Predmet broj 96 o P 116818 19 GŽ – prekid zastarjevanja, članak 388 Zakona o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89)**Činjenice i revizijski navodi**

Prvostupanjskom presudom broj 96 o P 116818 18 P od 12.11.2018. godine odbijen je zahtjev tužitelja kojim je tražio da se obveže tuženi da mu isplati dug u iznosu od 3.987,11 KM, zajedno sa zakonskom zateznom kamatom. Protiv prvostupanjske presude tužitelj je blagovremeno podnio žalbu.

Odluka

Tužitelj je svoj zahtjev za isplatu iznosa od 3.987,11 KM zasnovao na tome da je s tuženim, kao korisnikom kredita, zaključio Ugovor o kreditu dana 31.05.2011. godine, pa kako tuženi nije do dana podnošenja tužbe tužitelju isplatio preostali iznos kredita od 3.955,50 KM, tužitelj traži da mu tuženi taj iznos isplati.

Prvostupanjski sud je nakon ocjene izvedenih dokaza odbio tužbeni zahtjev tužitelja iz razloga koji se svode na to da je između parničnih stranaka vođen izvršni postupak pred istim sudom pod brojem 96 o I 054101 13 I, koji je rješenjem od 27.02.2017. godine obustavljen, da je Ugovor o kreditu tužitelj otkazao dana 04.12.2012. godine prema otkaznom pismu od 07.12.2012. godine, pa kako je tužba podnesena 08.06.2018. godine, time „jasno proizilazi da je protekao period duži od 5 godina, a i apsolutni rok zastare predviđen člankom 371 Zakona o obligacionim odnosima“. U vezi istaknutog navoda tužitelja da je u konkretnom slučaju došlo do prekida roka zastare, prvostupanjski sud je bio izričit da „do prekida zastare nije došlo, jer je, izvršni postupak obustavljen rješenjem Osnovnog suda BD BiH od 27.02.2017. godine“.

Stav prvostupanjskog suda u vezi prekida roka zastare nije pravilan. Naime, ako razlozi obustave izvršnog postupka leže isključivo na izvršeniku, odnosno kada je do obustave izvršnog postupka došlo zbog okolnosti koje se ne mogu staviti na teret tražitelju izvršenja (ovdje tužitelju), tada pokretanje izvršnog postupka koji je obustavljen ima za posljedicu prekid zastare. Dakle, za ocjenu da li ranije pokrenuti izvršni postupak radi ostvarivanja iste tražbine koji je završen obustavom postupka ima dejstvo prekida zastare, odlučan je razlog zbog kojeg je do obustave postupka došlo. U konkretnom izvršnom predmetu postupak je obustavljen rješenjem Osnovnog suda BD BiH, broj 96 o I 054101 13 I od 27.02.2017. godine, iz razloga što „izvršenici na datoj adresi ne posjeduju pokretnu imovinu koja bi mogla biti pogodna za popis i prodaju, a radi namirenja duga“, odnosno iz razloga za koje ne može biti odgovoran tužitelj.

Donošenjem pobijane presude prvostupanjski sud je počinio povredu postupka koju ovaj sud ne može otkloniti (zbog pogrešnog pravnog pristupa u primjeni instituta prekida zastare, prvostupanjski sud je u konačnom i pogrešno zaključio da je predmetno potraživanje zastarjelo, zbog čega se nije upuštao u ocjenu ostalih dokaza izvedenih u prvostupanjskom postupku), pa je žalbu tužitelja valjalo uvažiti, pobijanu presudu ukinuti i predmet vratiti prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje na osnovu članka 336 stavak 1 točka 2 Zakona o parničnom postupku.

Predmet broj 96 o P 118456 18 GŽ – Pravo na pravično suđenje, članak 6 Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda; Oslobođanje od plaćanja troškova postupka, članak 134 Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 8/09, 52/10 i 27/14)

Činjenice i žalbeni navodi

Rješenjem prvostupanjskog suda broj 96 o P 118456 18 P od 29.10.2018. godine odbijen je prijedlog tužiteljice za oslobađanje obveze predujma troškova zastupanja privremenog zastupnika. Protiv navedenog rješenja žalbu je blagovremeno izjavila tužiteljica.

Odluka

Prema podacima u spisu predmeta, razvidno je da je predsjednik Osnovnog suda BD BiH rješenjem broj 096-O-Su-18-002627 od 28.08.2018. godine tužiteljici, zbog slabog imovnog stanja, imenovao advokata iz Kancelarije za pravnu pomoć BD BiH koji je, kao punomoćnik tužiteljice, podnio tužbu protiv tuženih O.R., O.B., R.M., O.R. i O.Š. da je prvostupanjski sud rješenjem od 20.09.2018. godine za privremenog zastupnika tuženoj O.Š. (čija adresa je nepoznata) postavio S.Đ.A., advokata iz Brčkog, koja je dostavila odgovor na tužbu i ispostavila troškovnik (akontaciju troškova) u iznosu od 800,00 KM, da je prvostupanjski sud 04.10.2018. godine pozvao punomoćnika tužiteljice da predujmi trošak privremenog zastupnika tužene O.Š. advokata S.Đ.A. u iznosu od 800,00 KM, te da je tužiteljica podnijela molbu prvostupanjskom sudu da je oslobodi od „plaćanja troškova advokatskog zastupanja privremenog zastupnika“, kao i od troškova takse na tužbu i presudu,

Obzirom da odredba članka 134 Zakona o parničnom postupku predviđa mogućnost oslobađanja od plaćanja troškova postupka samo oslobađanjem od plaćanja taksi i od polaganja predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja, prevođenja i sudskih oglasa, a da ne obuhvata oslobađanje od predujma za troškove zastupanja privremenog zastupnika, prvostupanjski sud je pobijanim rješenjem odbio prijedlog (molbu) tužiteljice da je oslobodi od plaćanja troškova privremenog zastupnika.

Ovaj sud nalazi da odluku o molbi (prijedlogu) tužiteljice valja donijeti direktnom primjenom Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Naime, tačno je da prema odredbi članka 134 Zakona o parničnom postupku oslobađanje od plaćanja troškova postupka obuhvata oslobađanje od plaćanja taksi i polaganje predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja, prevođenja i sudskih oglasa, i to one stranke „koja prema svom općem imovnom stanju nije u mogućnosti snositi te troškove bez štete za nužno izdržavanje svoje i svoje obitelji“. Svrha oslobađanja od polaganja predujma za troškove bez kojih se parnica ne može voditi i okončati jeste dostupnost parničnog postupka (suda) građanima radi pružanja pravne zaštite i u slučaju da sud odbije siromašnu stranku osloboditi od polaganja predujma za izdatak u povodu parničnog postupka, nije upitno da će postojati kršenje prava na pristup sudu, zagarantirano odredbom članka 6 Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Stoga odbijanjem molbe (prijedloga) tužiteljice u postupku u kome je tražila sudsku zaštitu, da se oslobodi od polaganja predujma troškova privremenog zastupnika postavljenog tuženoj O.Š., povrijeđeno je njezino pravo pristupa sudu iz članka 6 Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda pa, iako gore pomenutom odredbom članka 134 Zakona o parničnom postupku nije obuhvaćeno oslobađanje od polaganja predujma za troškove privremenog zastupnika, mora se tužiteljica osloboditi te obveze kako bi sud mogao voditi parnični postupak i odlučiti o tužbenom zahtjevu. Kako se, sukladno Ustavu Bosne i Hercegovine (članak II, stavak 2) Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda zajedno s njenim protokolima „direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini“ i „ima prioritet nad svim ostalim zakonima“, ovaj sud je, pošto je zaključio da je prvostupanjskim rješenjem povrijeđeno tužiteljicino pravo pristupa sudu, primjenom odredbe članka 6 Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, na osnovu odredbe članka 357 točka c) Zakona o parničnom postupku žalbu tužiteljice uvažio kao osnovanu i prvostupanjsko rješenje preinačio kao u izreci ovog rješenja.

Pregled aktualnih odluka Suda Europske unije za prvu polovicu 2019.

Pripremio: AIRE Centar

Sudska praksa Suda Europske unije^[24] (SEU) dostupna je putem zvanične stranice koja omogućava pretraživanje predmeta pred sva tri suda od 1997. godine nadalje.^[25] Sažetci novih presuda Europskog suda objavljuju se u Službenom listu EU (serija C), kao i na stranici samog Suda u rubrici Press Releases.

U nastavku slijedi pregled pet odabranih odluka koje je Sud donio tijekom prve polovice 2019. godine.^[26] Sve presude su dostupne na hrvatskom jeziku na službenoj stranici SEU-a.^[27]

Sud Europske unije je 30. siječnja 2019. godine donio presudu u predmetu **C-220/17** *Planta Tabak-Manufaktur Dr. Manfred Obermann GmbH & Co. KG/Land Berlin*, kojom je ustanovio da je zabrana aromatiziranih cigareta i duhana za samostalno motanje u fazama valjana, jer takva zabrana nije protivna ni načelima pravne sigurnosti, jednakog postupanja i proporcionalnosti ni načelu slobodnog kretanja robe.

Njemački poduzetnik Planta Tabak proizvodi i stavlja na tržište duhanske proizvode, među kojima se ističe aromatizirani duhan za samostalno motanje. Od Verwaltungsgerichta Berlin (Upravni sud u Berlinu, Njemačka) zahtijeva da utvrdi da određene njemačke odredbe o zabrani aroma, šokantnim fotografijama i zabrani reklamiranja aroma nisu primjenjive na njegove proizvode. Tim je odredbama prenesena Direktiva o duhanskim proizvodima iz 2014.^[28], čiju valjanost Planta Tabak osporava. S obzirom na dvojbe u pogledu valjanosti i tumačenja relevantnih odredaba Direktive, Verwaltungsgericht Berlin je uputio SEU-u niz pitanja.

SEU je utvrdio da je valjana zabrana stavljanja aromatiziranih cigareta i duhana za samostalno motanje na tržište od 20. svibnja 2016. ako je njihov obujam prodaje na području cijelog EU-a manji od 3% u proizvodnim kategorijama cigareta i duhana za samostalno motanje ili pak, u suprotnom slučaju, od 20. svibnja 2020. To što se u Direktivi ne određuje detaljno kojim proizvodima obujam prodaje iznosi 3% ili više i to što nije propisan konkretan postupak kako bi se to utvrdilo ne znači da je ona protivna načelu pravne sigurnosti. Postupak koji valja primijeniti kako bi se utvrdilo doseže li pojedini duhanski proizvod prag od 3% mora se odrediti u skladu s unutarnjim pravom dotične države.

[24] Sud EU (*Court of Justice of the European Union*) obuhvaća: Sud (*Court of Justice*) – često se naziva i Europski sud (*European Court of Justice* – ECJ); Opći sud (*General Court*) – raniji naziv: Sud prvog stupnja (*Court of First Instance* – CFI), osnovan 1988. godine; Sud za službenike EU (*Civil Service Tribunal* – CCT), osnovan 2004. godine. Pojam „sudska praksa“ odnosi se na sve odluke.

[25] Tekstovi starijih presuda dostupni su jedino putem popisa prema broju predmeta (*Numerical Access*) na http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/.

[26] Prethodni postupak omogućuje sudovima država članica da u okviru postupka koji se pred njima vodi upute Sudu pitanja o tumačenju prava Unije ili o valjanosti nekog akta Unije. Sud ne rješava spor pred nacionalnim sudom. Na nacionalnom je sudu da predmet riješi u skladu s odlukom Suda. Ta odluka jednako obvezuje i druge nacionalne sudove pred kojima bi se moglo postaviti slično pitanje.

[27] Za ovaj pregled su korišteni službeni prijevodi i saopćenja za javnost sa službene stranice SEU-a https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7052/en/.

[28] Direktiva 2014/40/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 3. travnja 2014. o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duhanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju izvan snage Direktive 2001/37/EZ (SL 2014., L 127, str. 1 i ispravak SL 2015., L 150, str. 24).

ve članice. Razlikovanje duhanskih proizvoda prema obujmu prodaje objektivno je opravdano i nije protivno načelu jednakog postupanja. Naime, Unijin zakonodavac smio je odabrati pristup u fazama i ostaviti potrošačima proizvoda s velikim obujmom prodaje dovoljno vremena za prelazak na druge proizvode. Zabrana stavljanja na tržište aromatiziranih duhanskih proizvoda također ne prekoračuje očito ono što je nužno za osiguranje visoke razine zaštite zdravlja ljudi, osobito mladih, i zato nije protivna načelu proporcionalnosti. Naime, nije sporno da su određene arome osobito privlačne mladima i da olakšavaju započinjanje konzumacije duhana^[29]. Osim toga, iako predmetna zabrana čini prepreku slobodi kretanja robe, valja utvrditi da je takvo ograničenje opravdano odvagivanjem njegovih ekonomskih posljedica i obveze osiguranja visoke razine zaštite zdravlja ljudi. Što se tiče rokova za prenošenje Direktive u nacionalno pravo, SEU je pobliže utvrdio da države članice ne smiju propisati dodatne rokove za prenošenje, uz one koji su predviđeni u Direktivi.

S tim u vezi, SEU smatra da je s gledišta načela proporcionalnosti dovoljno razdoblje od dvije godine koje su države članice imale na raspolaganju kako bi donijele zakone i druge propise radi prenošenja Direktive i kako bi se jamčilo da obuhvaćeni gospodarski subjekti imaju potrebno vrijeme za prilagodbu zahtjevima iz te Direktive. Što se tiče zabrane upotrebljavanja podataka koji upućuju na okus, miris, aromu ili druge aditive, Sud naglašava da Direktiva od država članica zahtijeva da zabrane njihovu uporabu čak i ako ti podaci nisu promotivni, a uporaba predmetnih sastojaka i dalje je dopuštena. Naime, Unijin zakonodavac nije namjeravao razlikovati promotivne od nepromotivnih podataka. Što se tiče zabrane upotrebljavanja žigova koji upućuju na aromu na jediničnim pakiranjima, na vanjskom pakiranju i na samom duhanskom proizvodu, SEU je utvrdio da se to ograničenje ne može izjednačiti s oduzimanjem prava vlasništva, nego je riječ samo o njegovu ograničavanju. Naime, Direktiva nositeljima takvih žigova ostavlja slobodu da se njima koriste na bilo koji drugi način, poput primjerice u prodaji na veliko. Osim toga, budući da aromatizirani duhanski proizvodi olakšavaju započinjanje konzumacije duhana i utječu na obrasce potrošnje, ta zabrana može smanjiti njihovu privlačnost i odgovara ciljevima od općeg interesa koje priznaje Unija tako što doprinosi jamčenju visoke razine zaštite javnog zdravlja.

***

Sud Europske unije je 14. veljače 2019. presudom u predmetu **C-630/17 Anica Milivojević/Raiffeisenbank St. Stefan-Jagerberg-Wolfsberg eGen** utvrdio da nacionalni zakon ne može retroaktivnim, općim i automatskim pravilom propisati ništetnost ugovora o kreditu sklopljenih sa stranim vjerovnicima koji nisu imali odobrenje za pružanje usluga kreditiranja u toj državi članici.

Hrvatska državljanka Anica Milivojević sklopila je 2007. s društvom Raiffeisenbank, sa sjedištem u Austriji, ugovor o jednokratnom kreditu na iznos od 47.000 eura radi izvođenja radova obnove u svojem domu, konkretnije, kako bi u njemu uredila apartmane za iznajmljivanje. Zajam je ugovoren uz pomoć posrednika s boravištem u Hrvatskoj, a sadržavao je ugovornu odredbu o alternativnoj prorogaciji nadležnosti u korist austrijskih ili hrvatskih sudova. Radi osiguranja povrata zajma A. Milivojević potpisala je i založnu izjavu sastavljenu radi osnivanja hipoteke na temelju tog ugovora, koja je zatim upisana u hrvatske zemljišne knjige.

Anica Milivojević podnijela je 2015. tužbu pred Općinskim sudom u Rijeci, Hrvatska, protiv društva Raiffeisenbank radi utvrđenja ništetnosti ugovora o kreditu i založne izjave te radi brisanja hipoteke iz zemljišnih knjiga. Društvo Raiffeisenbank tvrdi da je taj ugovor sklopljen u Austriji, a A. Milivojević navodi da je on sklopljen u Hrvatskoj. Dana 14. srpnja 2017. stupio je na snagu nacionalni zakon kojim se propisuje retroaktivna ništetnost ugovora o kreditu sklopljenih u Hrvatskoj sa

[29] Vidjeti presudu Suda od 4. svibnja 2016., Poljska/Parlament i Vijeće (C-358/14; vidjeti također PM br. 48/16).

stranim vjerovnicima koji ne raspolažu propisanim odobrenjima ili suglasnostima hrvatskih tijela, a koji bi mogao biti primjenjiv na glavni postupak. Općinski sud u Rijeci smatra, s jedne strane, da bi predmetni ugovor mogao biti proglašen ništetnim ako se utvrdi da je sklopljen u Hrvatskoj i, s druge strane, da se tim propisom može povrijediti sloboda pružanja financijskih usluga društva Raiffeisenbank. On je u biti pitao SEU je li to protivno slobodnom pružanju usluga na unutarnjem tržištu Unije te postavlja pitanja o različitim aspektima u vezi s njegovom međunarodnom nadležnošću za odlučivanje u glavnom postupku s obzirom na odredbe Uredbe o sudskoj nadležnosti^[30]. Također pita može li se predmetni ugovor smatrati „potrošačkim ugovorom” te je li glavni postupak obuhvaćen pravilima o isključivoj nadležnosti u području stvarnih prava na nekretninama.

U svojoj presudi SEU se proglašava nadležnim za razmatranje usklađenosti Zakona od 14. srpnja 2017. sa slobodnim pružanjem usluga. Iako u tom pogledu Hrvatska tvrdi da se pravo Unije ne primjenjuje na predmetni ugovor jer je on sklopljen prije datuma pristupanja Hrvatske Uniji, taj se argument ne može prihvatiti jer ugovor nastavlja proizvoditi učinke i nakon tog datuma. Usto, kao što to proizlazi iz Ugovora o pristupanju Hrvatske, odredbe izvornih Ugovora obvezujuće su za Hrvatsku od dana njezina pristupanja pa se stoga one primjenjuju na buduće učinke situacija nastalih prije tog pristupanja. Nadalje, SEU u pogledu slobodnog pružanja usluga podsjeća da se tim načelom zahtijeva uklanjanje svake diskriminacije prema pružatelju usluga s poslovnim nastanom u drugoj državi članici.

SEU primjećuje da je hrvatskim pravnim poretком ništetnost ugovora o kreditu sklopljenih s neovlaštenim vjerovnicima istodobno propisana Zakonom od 14. srpnja 2017. i Zakonom od 30. rujna 2015. o potrošačkom kreditiranju. Utvrđujući da je u razdoblju od 1. srpnja 2013., odnosno od datuma pristupanja Hrvatske Uniji, do 30. rujna 2015. navedena ništetnost djelovala isključivo na ugovore o kreditu sklopljene s neovlaštenim vjerovnicima koji imaju sjedište izvan Hrvatske, SEU smatra da su u tom razdoblju hrvatskim pravom izravno diskriminirani vjerovnici s poslovnim nastanom izvan Hrvatske.

U pogledu mogućnosti da se ugovor o kreditu – koji je dužnik sklopio radi izvođenja radova obnove nekretnine u kojoj živi u cilju, među ostalim, da u njoj pruža usluge turističkog smještaja – kvalificira „potrošačkim ugovorom” SEU je smatrao da se na dužnika mogu primjenjivati navedene odredbe samo ako je veza između navedenog ugovora i profesionalne djelatnosti tako slaba da je očito da se navedenim ugovorom u biti ostvaruju privatne svrhe, a što je na nacionalnom sudu da provjeri.

Naposljetku, SEU je u pogledu zahtjeva za utvrđenje ništetnosti predmetnog ugovora i založne izjave o osnivanju hipoteke utvrdio da se oni temelje na obveznom pravu, na koje se može pozivati samo protiv društva Raiffeisenbank. Nasuprot tomu, u pogledu zahtjeva koji se odnosi na brisanje upisa hipoteke iz zemljišnih knjiga valja primijetiti da je hipoteka stvarno pravo koje proizvodi učinke *erga omnes* pa je taj zahtjev, dakle, obuhvaćen isključivom nadležnošću suda države članice u kojoj se nekretnina nalazi. U tim okolnostima SEU zaključuje da se pravu Unije^[31] protivi nacionalno zakonodavstvo na temelju kojeg su ugovori o kreditu i na njima utemeljeni pravni poslovi retroaktivno ništetni od dana svojeg sklapanja ako su sklopljeni s vjerovnikom koji ima poslovni nastan u drugoj državi članici koja nije država članica primatelja usluge i koji ne raspolaže svim propisanim odobrenjima koja izdaju nadležna tijela te države članice.

[30] Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2012., L 351, str. 1) (SL, Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19, svezak 11., str. 289 i ispravci SL 2014., L 160, str. 40 i SL 2016., L 202, str. 57).

[31] Članak 56 Ugovora o funkcioniranju Europske unije (SL 2016., C 202, str. 69).

***

8. svibnja 2019. Sud Europske unije je donio presudu u predmetu **C-486/18 RE/Praxair MRC SAS**, kojom je ustanovio da se obračun otpremnina i doplatka radi prekvalifikacije zaposlenika koji je na roditeljskom dopustu s nepunim radnim vremenom mora izvršiti na temelju plaće za rad u punom radnom vremenu, te da suprotan nacionalni propis dovodi do neizravne diskriminacije na temelju spola.

Društvo Praxair MRC zaposlilo je 22. studenoga 1999. osobu RE u svojstvu prodavačice na temelju ugovora o radu na određeno vrijeme u punom radnom vremenu, a zatim od 1. kolovoza 2000. na temelju ugovora o radu na neodređeno vrijeme u punom radnom vremenu. Ona je koristila prvi roditeljski dopust, a potom roditeljski dopust za odgoj djeteta u trajanju od dvije godine. Zatim je koristila drugi roditeljski dopust i potom roditeljski dopust za odgoj djeteta u obliku radnog vremena skraćenog za jednu petinu.

Taj posljednji dopust trebao je isteći 29. siječnja 2011. Osoba RE 6. prosinca 2010. u sklopu kolektivnog otkazivanja dobila je poslovno uvjetovani otkaz. Prihvatila je dopust radi prekvalifikacije u trajanju od devet mjeseci. Osoba RE, nakon što je od 1. siječnja 2011. odustala od korištenja skraćenog radnog vremena, 7. rujna 2011. trajno je napustila društvo Praxair MRC. Osoba RE osporila je način obračuna otpremnine i doplatka za dopust radi prekvalifikacije koji su joj bili isplaćeni u okviru njezina poslovno uvjetovanog otkaza u vrijeme kad je bila na roditeljskom dopustu s nepunim radnim vremenom.

Povodom postupka koji je pred njim pokrenut Cour de cassation (Kasacijski sud, Francuska) odlučio je Sudu uputiti pitanja kako bi utvrdio protivi li se Okvirnom sporazumu o roditeljskom dopustu^[32] to da se, kada se radniku zaposlenom na neodređeno vrijeme i u punom radnom vremenu dâ otkaz u trenutku kad koristi roditeljski dopust s nepunim radnim vremenom, otpremnina i doplatak za dopust radi prekvalifikacije koje treba isplatiti tom radniku barem djelomično određuju na temelju smanjene plaće koju radnik prima u trenutku otkaza. On također pita SEU, s obzirom na to da znatno veći broj žena nego muškaraca odlučuje koristiti roditeljski dopust s nepunim radnim vremenom, predstavlja li takva neizravna diskriminacija u pogledu primanja umanjene otpremnine i doplatka za dopust radi prekvalifikacije povredu odredbe članka 157 UFEU-a o načelu jednakih plaća muškaraca i žena za jednak rad ili za rad jednake vrijednosti. Sud u svojoj današnjoj presudi podsjeća da se Okvirni sporazum o roditeljskom dopustu temelji na obvezi socijalnih partnera da uspostave mjere čija je svrha omogućiti i muškarcima i ženama da usklade svoje poslovne odgovornosti i obiteljske obveze te da se on primjenjuje na sve radnike, muškarce i žene, koji imaju ugovor o radu ili su u radnom odnosu koji je uređen zakonodavstvom, kolektivnim ugovorima ili praksom koji su na snazi u svakoj državi članici.

Također podsjeća da, kad radnik zaposlen na neodređeno vrijeme i u punom radnom vremenu dobije otkaz u trenutku kad koristi roditeljski dopust s nepunim radnim vremenom, njegova se otpremnina u cijelosti određuje na temelju plaće za rad koja proizlazi iz njegova radnog odnosa u punom radnom vremenu.

Naime, nacionalno zakonodavstvo koje dovodi do smanjenja prava iz radnog odnosa u slučaju roditeljskog dopusta moglo bi odvratiti radnika od uzimanja takvog dopusta i potaknuti poslodavca da

[32] Okvirni sporazum o roditeljskom dopustu sklopljen 14. prosinca 1995., koji se nalazi u Prilogu Direktivi Vijeća 96/34/EZ od 3. lipnja 1996. o Okvirnom sporazumu o roditeljskom dopustu koji su sklopili UNICEF, CEEP i ETUC (SL 1996., L 145, str. 4), kako je izmijenjena Direktivom Vijeća 97/75/EZ od 15. prosinca 1997. (SL 1998., L 10, str. 24).

između radnika radije otkaz dâ onima koji se nalaze na roditeljskom dopustu. To je u izravnoj suprotnosti sa svrhom Okvirnog sporazuma o roditeljskom dopustu, čiji je jedan od ciljeva bolje usklađivanje obiteljskog i poslovnog života. U tim okolnostima, Okvirnom sporazumu o roditeljskom dopustu protivi se nacionalna odredba koja podrazumijeva uzimanje u obzir smanjene plaće koju radnik na roditeljskom dopustu s nepunim radnim vremenom prima u trenutku otkaza.

Što se tiče doplatka za dopust radi prekvalifikacije, SEU utvrđuje da ta naknada čini pravo izvedeno iz radnog odnosa koje radnik može tražiti od poslodavca. Sama činjenica da isplata takvog doplatka nije automatska i da do nje dolazi tijekom razdoblja dopusta radi prekvalifikacije koje premašuje trajanje otkaznog roka ne mijenja to utvrđenje. U tim okolnostima, Okvirni sporazum o roditeljskom dopustu primjenjuje se na davanje poput doplatka za dopust radi prekvalifikacije. U skladu s tim, SEU zaključuje da, na isti način kao i otpremnina, davanje poput doplatka za dopust radi prekvalifikacije mora, na temelju Okvirnog sporazuma o roditeljskom dopustu, biti određeno u cjelosti na temelju plaće za rad koja proizlazi iz radnog odnosa radnika o kojem je riječ u punom radnom vremenu.

Kad je riječ o tome je li različito postupanje u vezi s roditeljskim dopustom u skladu s člankom 157, Sud najprije navodi da se pojam „plaća” iz navedenog članka mora široko tumačiti i da se, posljedično, davanja poput otpremnine i doplatka radi prekvalifikacije moraju okvalificirati kao „plaće” u smislu članka 157 UFEU-a. Zatim, SEU podsjeća da je riječ o neizravnoj diskriminaciji kad primjena nacionalne mjere, iako je formulirana na neutralan način, zapravo stavlja u nepovoljniji položaj mnogo veći broj radnika jednog spola u odnosu na drugi. Takva mjera nije spojiva s načelom jednakog postupanja, osim ako je različito postupanje između dviju kategorija radnika koje ona uzrokuje opravdano objektivnim čimbenicima koji nisu povezani ni s kakvom diskriminacijom na temelju spola. Cour de cassation (Kasacijski sud) naveo je u zahtjevu za prethodnu odluku da znatno veći broj žena nego muškaraca odlučuje koristiti roditeljski dopust s nepunim radnim vremenom s obzirom na to da su u Francuskoj 96% radnika koji koriste roditeljski dopust žene.

U takvom slučaju, nacionalni propis poput onog francuskog u skladu je s načelom jednakog postupanja samo pod uvjetom da se tako nastalo različito postupanje prema ženama i muškarcima, ovisno o slučaju, može opravdati objektivnim čimbenicima koji nisu povezani ni s kakvom diskriminacijom na temelju spola. SEU utvrđuje da država članica o kojoj je riječ nije iznijela nijedan objektivno opravdani čimbenik i stoga zaključuje da nacionalni propis poput onog o kojem je riječ nije usklađen s načelom o jednakim plaćama muškaraca i žena za jednak rad ili za rad jednake vrijednosti, predviđenim člankom 157 UFEU-a.

***

Sud Europske unije je 14. svibnja 2019. donio presudu u predmetu **C-55/18** *Federación de Servicios de Comisiones Obreras (CCOO)/Deutsche Bank SAE*, kojom je potvrdio da države članice moraju poslodavcima nametnuti obvezu uspostave sustava mjerenja dnevnog radnog vremena.

Španjolski sindikat *Federación de Servicios Comisiones Obreras (CCOO)* pokrenuo je postupak pred Audiencia Nacional (Visoki nacionalni sud, Španjolska) zahtijevajući donošenje presude kojom se društvu *Deutsche Bank SAE* utvrđuje obveza uspostave sustava evidencije dnevnog radnog vremena tijekom kojeg su članovi njegova osoblja radili. Sindikat smatra da bi taj sustav omogućio provjeru poštivanja predviđenog radnog vremena i obveze dostave sindikalnim predstavnicima podataka koji se odnose na prekovremene sate na mjesečnoj razini, predviđene nacionalnim zakonodavstvom. Prema mišljenju *CCOO*-a, obveza uspostave takvog sustava evidencije ne proizlazi samo iz nacionalnog zakonodavstva, nego i iz Povelje Europske unije o temeljnim pravima (u daljnjem

tekstu: Povelja) i Direktive o radnom vremenu^[33]. Deutsche Bank tvrdi da iz sudske prakse Tribunala Supremo (Vrhovni sud, Španjolska) proizlazi da španjolskim pravom nije predviđena takva obveza koja ima opću primjenu. Naime, iz te sudske prakse proizlazi da španjolski zakon jedino nameće, ako nije drugačije ugovoreno, vođenje evidencije prekovremenih sati tijekom kojih su radnici radili te obavijest o broju tako obavljenih prekovremenih sati radnicima i njihovim predstavnicima na kraju svakog mjeseca.

Audiencia Nacional dvojila je o tome je li tumačenje španjolskog zakona koje je usvojio Tribunal Supremo u skladu s pravom Unije te je o tome postavila pitanja Sudu. U skladu s informacijama koje je ona dostavila Sudu, 53,7% prekovremenih sati obavljenih u Španjolskoj nije evidentirano. Osim toga, španjolsko Ministarstvo rada i socijalne sigurnosti smatra da za utvrđivanje toga je li radnik radio prekovremeno treba utvrditi točan broj uobičajeno obavljenih radnih sati. Audiencia Nacional ističe da tumačenje španjolskog prava koje je dao Tribunal Supremo u praksi, s jedne strane, radnicima oduzima ključno sredstvo za dokazivanje toga da su radili dulje od najduljeg dopuštenog radnog vremena i, s druge strane, njihovim predstavnicima oduzima nužna sredstva za provjeru poštivanja pravila koja se primjenjuju u tom području. Slijedom toga, španjolsko pravo ne može osigurati djelotvorno poštivanje obveza predviđenih Direktivom o radnom vremenu i Direktivom o sigurnosti i zdravlju radnika na radu^[34].

SEU proglašava da se tim direktivama, u vezi s Poveljom, protivi propis koji, u skladu s njegovim tumačenjem u nacionalnoj sudskoj praksi, poslodavcima ne nameće obvezu vođenja sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojeg je pojedini radnik radio. SEU najprije ističe važnost temeljnog prava svakog radnika na ograničenje najduljeg radnog vremena i na razdoblja dnevnog i tjednog odmora, koje je propisano u Povelji i čiji je sadržaj pobliže određen Direktivom o radnom vremenu. Države članice dužne su radnicima omogućiti da se stvarno koriste pravima koja su im dodijeljena, a da konkretni načini za osiguranje provedbe direktive tim pravima ne oduzmu bit. S tim u vezi SEU podsjeća da radnika treba smatrati slabijom stranom radnog odnosa te je stoga potrebno poslodavcu onemogućiti da ograničava njegova prava.

SEU utvrđuje da bez postojanja sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojeg je pojedini radnik radio nije moguće objektivno niti pouzdano odrediti ni broj obavljenih sati rada ni njihovu vremensku raspodjelu ni broj prekovremenih sati, zbog čega je pretjerano otežano ako ne i u praksi nemoguće radnicima osigurati poštivanje njihovih prava. Naime, objektivno i pouzdano utvrđivanje broja dnevnih i tjednih sati rada bitno je za provjeru toga jesu li poštivani najdulje tjedno radno vrijeme koje uključuje prekovremene sate i najkraća razdoblja dnevnog i tjednog odmora. Stoga Sud smatra da nacionalni propis koji ne predviđa obvezu upotrebe sredstva kojim se utvrđuju dnevni i tjedni sati rada ne jamči koristan učinak prava dodijeljenih Poveljom i Direktivom o radnom vremenu jer i poslodavce i radnike lišava mogućnosti provjere toga poštuju li se ta prava. Takav propis stoga može ugroziti cilj direktive koji se sastoji u osiguranju bolje zaštite sigurnosti i zdravlja radnika, i to neovisno o tome koliko je najdulje tjedno radno vrijeme propisano nacionalnim pravom. Suprotno tomu, sustav mjerenja dnevnog radnog vremena radnicima je osobito djelotvorno sredstvo jednostavnog pristupa objektivnim i pouzdanim podacima o stvarnom trajanju njihova rada, što olakšava kako da radnici dokažu povredu njihovih prava tako i da nadležna nacionalna tijela i sudovi nadziru djelotvorno poštivanje tih prava. Slijedom toga, radi osiguranja korisnog učinka prava dodijeljenih Direktivom o radnom vremenu i Poveljom, države članice trebaju poslodavcima

[33] Direktiva 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena (SL 2003., L 299, str. 9) (SL, Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5, svezak 2, str. 31).

[34] Direktiva Vijeća 89/391/EEZ od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu (SL 1989., L 183, str. 1) (SL, Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 4., str. 50.)

nametnuti obvezu uspostave objektivnog, pouzdanog i pristupačnog sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojeg je pojedini radnik radio. Zadaća je država članica da definiraju konkretne načine uspostave takvog sustava, osobito njegova oblika, uzimajući u obzir, ako je to potrebno, osobitosti svojstvene svakom predmetnom sektoru djelatnosti, odnosno osobitosti posebice veličine određenih poduzeća.

***

Sud Europske unije 19. ožujka 2019. je donio presude u predmetu **C-163/17 Jawo** i u spojenim predmetima **C-297/17, C-318/17 Ibrahim, C-319/17 Sharqawi i dr. i C-438/17 Magamadov**. Tom prilikom SEU je ustanovio da transfer podnositelja zahtjeva za azil u državu članicu koja je uobičajeno odgovorna za postupanje s njegovim zahtjevom ili koja mu je već dodijelila supsidijarnu zaštitu moguć je, osim ako bi zbog tamošnjih očekivanih životnih uvjeta korisnika međunarodne zaštite on ondje bio izložen izuzetnoj materijalnoj oskudici, protivnoj zabrani nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Nedostatci socijalnog sustava države članice o kojoj je riječ nisu, sami za sebe, dovoljni za zaključak da postoji opasnost od takvog postupanja.

Predmet *Jawo* primarno se odnosi na pitanje protivi li se transfer podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu, na temelju Uredbe Dublin III^[35], u državu članicu koja je uobičajeno odgovorna za postupanje s njegovim zahtjevom Povelji Europske unije o temeljnim pravima ako postoji ozbiljna opasnost da će on ondje biti izložen nečovječnom ili ponižavajućem postupanju zbog očekivanih životnih uvjeta koje će imati kao korisnik međunarodne zaštite (u slučaju da mu se prizna takva zaštita). Abubacarr Jawo, gambijski državljani, podnio je prvi zahtjev za azil u Italiji, kamo je stigao pomorskim putem. Nastavivši svoje putovanje, podnio je još jedan zahtjev za azil u Njemačkoj. Njemačka su tijela taj zahtjev odbacila kao nedopušten i odredila udaljevanje A. Jawoa u Italiju. Međutim, pokušaj transfera A. Jawoa u Italiju u lipnju 2015. nije proveden zbog toga što on nije bio pronađen u centru za zajednički smještaj u kojemu je bio smješten. Nakon povratka A. Jawo je izjavio da je bio u posjetu kod prijatelja koji živi u drugom njemačkom gradu te da mu nitko nije rekao da mora prijaviti svoju odsutnost. A. Jawo je pred Verwaltungsgerichtshof Baden-Württemberg (Visoki upravni sud u Baden-Württembergu, Njemačka) tvrdio da je Njemačka, zbog isteka šestomjesečnog roka iz Uredbe Dublin III, za transfer u uobičajeno odgovornu državu članicu, odnosno Italiju, postala odgovorna država članica. Budući da A. Jawo u trenutku pokušaja transfera nije bio pobjegao, taj se rok ne može produljiti do maksimalnih osamnaest mjeseci. Usto, njegov bi transfer u Italiju bio nezakonit zbog tamošnjih sustavnih nedostataka u postupku azila, uvjeta za prihvrat podnositelja i životnih uvjeta korisnika međunarodne zaštite. Verwaltungsgerichtshof Baden-Württemberg traži od Suda da protumači Uredbu Dublin III kao i zabranu nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja iz Povelje. Poziva se na izvješće švicarske organizacije za pomoć izbjeglicama iz kolovoza 2016., koje sadržava konkretne elemente na temelju kojih se može zaključiti da postoji opasnost da će korisnici međunarodne zaštite u Italiji živjeti na margini društva, bez stalnog mjesta stanovanja i u oskudici. U skladu s tim izvješćem, nedovoljan razvoj talijanskog socijalnog sustava je, kad je riječ o talijanskom stanovništvu, kompenziran obiteljskom solidarnošću, koja pak ne postoji kad je riječ o korisnicima međunarodne zaštite. U tom se izvješću također navode nedostatci programa uključivanja u društvo u Italiji.

[35] Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljani treće zemlje ili osoba bez državljanstva (SL 2013., L 180, str. 31) (SL, Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19, svezak 15, str. 108).

Predmet *Ibrahim i dr.* odnosi se na mogućnost predviđenu Direktivom o postupcima^[36], prema kojoj se zahtjevi za azil mogu odbaciti kao nedopušteni zbog prethodne dodjele supsidijarne zaštite u drugoj državi članici. Palestincima apatridima koji su boravili u Siriji u Bugarskoj je dodijeljena supsidijarna zaštita, a ruskom državljaninu, koji tvrdi da je Čečen, takva je zaštita dodijeljena u Poljskoj. Nakon što su novi zahtjevi za azil, koje su dotične osobe naknadno podnijele u Njemačkoj, odbačeni, one su se obratile njemačkim sudovima. U predmetima koji se odnose na Palestince bez državljanstva Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud, Njemačka) želi osobito saznati gubi li se mogućnost odbacivanja zahtjeva kao nedopuštenog u slučaju da uvjete života korisnika supsidijarne zaštite u državi članici koja je dodijelila takvu zaštitu treba smatrati nečovječnim ili ponižavajućim postupanjem, ili ako ti korisnici u navedenoj državi članici ne primaju nikakvu naknadu za podmirivanje osnovnih životnih potreba, ili je u usporedbi s drugim državama članicama primaju u vrlo ograničenom obujmu, ali se pritom prema njima u tom pogledu ne postupa drugačije nego prema državljanima predmetne države članice.

SEU ovim presudama podsjeća da u okviru zajedničkog europskog sustava azila, koji se temelji na načelu uzajamnog povjerenja između država članica, valja pretpostaviti da je postupanje države članice prema tražiteljima međunarodne zaštite i osobama kojima je priznata supsidijarna zaštita sukladno zahtjevima Povelje, Ženevske konvencije, kao i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Međutim, ne može se isključiti mogućnost da će taj sustav u određenim državama članicama u praksi imati velike poteškoće pri funkcioniranju, tako da postoji ozbiljna opasnost da će se prema tražiteljima međunarodne zaštite u tim državama članicama postupati na način koji nije u skladu s njihovim temeljnim pravima i, osobito, s apsolutnom zabranom svakog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja^[37]. Stoga, kada sud pred kojim se vodi postupak protiv odluke o transferu ili odluke kojom se novi zahtjev za međunarodnu zaštitu odbacuje kao nedopušten raspolaže elementima koje je dostavio tražitelj s ciljem dokazivanja postojanja opasnosti nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja u drugoj državi članici, on je obvezan ocijeniti postojanje nedostataka koji su ili sustavni ili općeniti ili koji se odnose na određene skupine osoba.

Međutim, takvi su nedostaci protivni zabrani nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja samo ako su osobito visokog stupnja ozbiljnosti, koji ovisi o svim okolnostima predmeta. Taj bi stupanj ozbiljnosti bio dosegnut kada bi nebriga tijela države članice za posljedicu imala to da se osoba koja u potpunosti ovisi o javnoj pomoći bez svoje volje i svojeg osobnog izbora nađe u situaciji izuzetne materijalne oskudice, koja bi joj onemogućila zadovoljavanje najosnovnijih potreba kao što su, posebice, one prehrane, higijene i smještaja i koja bi ugrožavala njezino fizičko ili duševno zdravlje ili bi dovela do narušavanja njezina stanja protivno ljudskom dostojanstvu. Situacije koje karakterizira velika neizvjesnost ili znatno pogoršanje uvjeta života ne dosižu taj stupanj ako ne uključuju izuzetnu materijalnu oskudicu koja tu osobu stavlja u situaciju toliko ozbiljnu da je se može izjednačiti s nečovječnim ili ponižavajućim postupanjem. Usto, okolnost da korisnici supsidijarne zaštite u državi članici koja je tražitelju priznala takvu zaštitu ne primaju nikakvu naknadu za podmirivanje osnovnih životnih potreba, ili je u usporedbi s drugim državama članicama primaju u vrlo ograničenom obujmu, ali se pritom prema njima u tom pogledu ne postupa drugačije nego prema državljanima te države članice, ne može dovesti do utvrđenja da je u toj državi tražitelj izložen stvarnoj opasnosti od nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, osim ako se on zbog svoje osobite ranjivosti, bez svoje volje i vlastitih izbora, ne nalazi u izuzetnoj materijalnoj oskudici.

[36] Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (SL 2013., L 180, str. 60) (SL, Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19, svezak 12, str. 249).

[37] Vidjeti presudu Suda od 21. prosinca 2011., N.S. i dr. (C-411/10 i C-493/10, vidjeti također priopćenje za medije br. 140/11).

U svakom slučaju, puka činjenica da su socijalna zaštita i/ili uvjeti života povoljniji u državi članici u kojoj je podnesen novi zahtjev za međunarodnu zaštitu nego što je to slučaj u državi članici koja je redovno nadležna ili koja je već dodijelila supsidijarnu zaštitu nije takve naravi da može poduzeti zaključak prema kojem bi predmetna osoba u slučaju transfera u potonju državu članicu bila izložena stvarnoj opasnosti nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Sud je zaključio da se pravu Unije ne protivi transfer podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu u odgovornu državu članicu ili odbacivanje kao nedopuštenog zahtjeva za priznanje statusa izbjeglice zbog toga što je podnositelju druga država članica već dodijelila supsidijarnu zaštitu, osim ako se utvrdi da bi se podnositelj u toj državi članici, neovisno o svojoj volji i osobnom izboru, našao u situaciji izuzetne materijalne oskudice.

U predmetu *Ibrahim i dr.* SEU dodaje da činjenica da država članica koja je dodijelila supsidijarnu zaštitu sustavno i bez stvarnog ispitivanja odbija dodjelu statusa izbjeglice ne sprječava druge države članice da kao nedopušten odbace novi zahtjev koji je predmetna osoba podnijela kod njih. U takvom slučaju na državi je članici koja je dodijelila supsidijarnu zaštitu da preuzme postupak za priznavanje statusa izbjeglice. Naime, jedino ako se nakon pojedinačne procjene utvrdi da tražitelj međunarodne zaštite ne ispunjava uvjete za dodjelu statusa izbjeglice, može mu se, ovisno o okolnostima, dodijeliti supsidijarna zaštita.

SEU je u predmetu *Jawo* pojasnio također da je podnositelj „pobjegao” kad namjerno izbjegava nadležna nacionalna tijela koja nastoje provesti njegov transfer kako bi taj transfer omeo. Može se pretpostaviti da je to slučaj kad se taj transfer ne može provesti zbog toga što je podnositelj zahtjeva napustio dodijeljeno mu mjesto boravišta a da o tome nije obavijestio nadležna nacionalna tijela ako je bio upoznat sa svojim obvezama u tom pogledu, što je na nacionalnom sudu da utvrdi. Taj podnositelj zahtjeva zadržava mogućnost dokazivanja da postoje valjani razlozi zbog kojih spomenuta tijela nije obavijestio o svojoj odsutnosti te da nije imao namjeru izbjegavanja tih tijela. Usto, u okviru postupka protiv odluke o transferu na temelju Uredbe Dublin III, podnositelj zahtjeva za međunarodnu zaštitu o kojem je riječ može isticati da je, s obzirom na to da nije pobjegao, šestomjesečni rok za transfer istekao te da je država članica koja je donijela odluku o transferu zbog tog isteka postala odgovorna za njegov zahtjev.

Naposljetku, SEU je istaknuo da je, kako bi se rok za transfer produžio do maksimalnih osamnaest mjeseci, dovoljno da država članica moliteljica, prije isteka šestomjesečnog roka za transfer, obavijesti uobičajeno odgovornu državu članicu o tome da je osoba o kojoj je riječ pobjegla te istodobno navede novi rok za transfer.

Rad panela za ujednačavanje sudske prakse

Pripremile: Vera Bjelogrić i Šeila Imamović-Brković, Centar za sudsku dokumentaciju, VSTV BiH

Kada postoji različito postupanje sudova entiteta, državnog nivoa i Brčko distrikta, ujednačavanje sudske prakse provode sudovi najviše instance u okviru panela za ujednačavanje sudske prakse^[38]. Panel iz krivične oblasti usaglasio je dva pravna shvatanja na sastanku održanom u periodu 17-18.12.2018. godine, kojom prilikom su krivična odjeljenja najviših sudova vodila stručne diskusije na teme „Odmjeravanje kazne” i princip „*Ne bis in idem*” u predmetima ratnih zločina. Sastanak Panela je održan pod okriljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine, uz podršku Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

Odmjeravanje kazne u predmetima ratnih zločina

U sklopu ove tačke dnevnog reda vođena je izuzetno zanimljiva diskusija o tome kako odmjeravanje kazne spada u najznačajnija pitanja krivičnog prava, te da je zapravo cijeli krivični postupak na određen način usmjeren na odmjeravanje kazne. Ukazano je na brojne slabosti u radu sudova prilikom odmjeravanja kazne, koje se ne pokazuju samo u predmetima ratnih zločina, nego i u drugim vrstama krivičnih predmeta^[39], te da se i sam zakonodavni okvir može smatrati uzrokom takvog postupanja. Prvenstveno se misli na fleksibilnost opštih pravila o odmjeravanju kazne, ali i na široko postavljen kazneni okvir, zbog čega sudovi imaju mogućnost da po vlastitom nahođenju cijene koje će okolnosti uzimati u obzir prilikom odmjeravanja kazne. Pored redovnih, postoje i posebna pravila za ublažavanje kazne, gdje ponovo zakon daje velike mogućnosti za ublažavanje kazne putem sudskog ublažavanja kazne, što dodatno daje mogućnost sudovima da odstupe od kaznenog okvira i zakonodavčeve namjere.^[40]

Predstavljani su neki suprotstavljani stavovi nauke, koji variraju od potpune slobode suda da sam cijeni okolnosti konkretnog sučaja, do postavljanja strogih pravila o odmjeravanju kazne. Navedeno je i to da su pravednost i srazmjernost dva osnovna načela savremenog odmjeravanja kazne koja su prihvaćena i vladajuća u savremenom krivičnom zakonodavstvu, dok su ličnost i lične prilike učinioca postale od drugorazrednog značaja. Pravednost, te srazmjernost kazne objektivnoj i subjektivnoj težini krivičnog djela, posljedicama, načinu izvršenja djela, motivaciji počinioca i stepenu krivične odgovornosti predstavljaju osnovne okolnosti koje nalaže princip srazmjernosti, jer kazna ne smije preći stepen težine krivičnog djela, a ni stepen krivice učinioca krivičnog djela.

Također je naglašeno da sudovi često „samo nabrajaju okolnosti koje se cijene prilikom odmjeravanja kazne, bez valjanog analiziranja ili sagledavanja njihovog uticaja i povezanosti s datim krivičnim djelom i ocjene značaja takvih okolnosti, odnosno njihove relevantnosti u odmjeravanju konkretne kazne. Pri tome se najviše navode okolnosti kao što su porodične prilike, korektno držanje na sudu, te imovno stanje, što su zapravo okolnosti koje nemaju posebnog značaja kod krivičnih djela ratnih zločina, te se diskusija pokrenula i o tome da bi se trebalo preporučiti sudovima da obrazlaganja trebaju biti detaljnija, potpunija, sadržajnija i smislenija u svakom konkretnom slučaju kada se radi

[38] Od januara 2014. godine

[39] Slične slabosti postoje ne samo kada su u pitanju predmeti ratnih zločina, nego i druga krivična djela, te nisu obilježje samo bh. pravnog sistema i krivičnog sudovanja, nego postoje i u drugim zemljama, naročito u okruženju.

[40] „Mnoge zemlje, a naročito u okruženju, direktno su ograničile mogućnost ublažavanje kazne, neke su ukinule granice za ublažavanje, a neke su čak i odustale od sudskog ublažavanja kazne jer su uvidjele da sudovi, na neki način zloupotrebjavaju ovako postavljen sistem ublažavanja kazne, jer se odstupa od onoga što je bila intencija zakonodavaca.”

o odluci o kazni, te da je potrebno da je optuženom, odnosno svima koji imaju interes da čitaju presudu, iz obrazloženja jasno zašto je određena kazna izrečena u konkretnom slučaju. U tom smislu je nužno da se prilikom ocjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti analizira i vrednuje svaka pojedinačno i u vezi sa svim drugim olakšavajućim i otežavajućim okolnostima i ocijeni njihov ukupni značaj i uticaj u izboru vrste i mjere kazne. Samo takav sveobuhvatan pristup ovom pitanju imao bi za rezultat prihvatljivije vrednovanje svih okolnosti koje su od značaja za sagledavanje težine učinjenog ratnog zločina i stepena krivične odgovornosti njegovog učinioca.“^[41]

Nakon opsežne diskusije o različitim nedosljednostima sudova prilikom odmjeravanja kazne, Panel je usaglasio sljedeće zaključke:

1. Ratno stanje i oružani sukob kao elementi krivičnog djela se ne mogu cijeliti ni kao otežavajuća ni kao olakšavajuća okolnost jer predstavljaju bitno obilježje krivičnog djela Ratni zločin.
2. Olakšavajuće okolnosti bi se trebale cijeliti u odnosu na utvrđene otežavajuće okolnosti (analitičko-sintetička metoda), imajući u vidu način počinjenja djela, odnosno radnju počinjenja i težinu krivičnog djela.
3. Protok vremena nakon počinjenja krivičnog djela sam po sebi se ne može smatrati olakšavajućom okolnošću u predmetima ratnih zločina.
4. Uobičajeno korektno držanje pred sudom se ne može cijeliti kao olakšavajuća okolnost.

Prijedlog zaključka da se bračno stanje ne uzima kao olakšavajuća okolnost u predmetima ratnih zločina nije prihvaćen zbog uzdržanosti koju su predstavnici jednog suda iskazali na Panelu i koju su zadržali i poslije naknadnog razmatranja argumentacije članova panela na krivičnom odjeljenju suda.

Tumačenje i primjena zabrane *ne bis in idem* u predmetima ratnih zločina pred sudovima u Bosni i Hercegovini

Princip zabrane dvostrukog suđenja i kažnjavanja u istoj kaznenoj stvari zagarantovan je međunarodnim pravom. Zabrana *ne bis in idem* predstavlja jednu od „temeljnih i nederogabilnih procesnih garancija predviđenih EKLJP-om u okviru člana 4 Protokola br. 7 uz Konvenciju”, kojom se predviđa da niko ne može biti suđen ili kažnjen u krivičnom postupku u nadležosti iste države za djelo zbog kojeg je pravosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i kaznenim postupkom te države. U bosanskohercegovačkom pravnom sistemu princip *ne bis in idem* ima snagu ustavnog načela i zakonskog ranga.

O tumačenju i primjeni zabrane *ne bis in idem* u predmetima ratnih zločina pred sudovima u Bosni i Hercegovini Panel za ujednačavanje sudske prakse iz krivične oblasti je usaglasio pravno shvatanje čime je dao odgovor na dileme koje su se javljale zbog postojanja situacija kao što su da li se može ponovo suditi u predmetima kada je tužitelj odustao od krivičnog gonjenja tokom istrage ili ako je postupak obustavljen u nekoj ranijoj fazi.

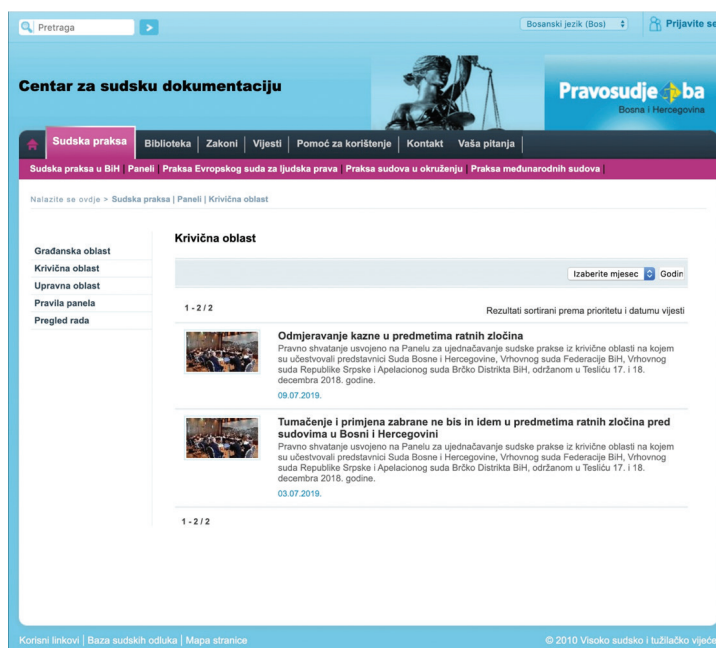
Pravno shvatanje glasi:

1. Da se element *idem* ocjenjuje na osnovu činjeničnog supstrata okončanog predmeta i predmeta u toku i da je isti zadovoljen ako su oba predmeta zasnovana na identičnim ili bitno sličnim činjenicama, u svjetlu presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Zolotukhin protiv Rusije*.

[41] Iz obrazloženja usaglašenog pravnog shvatanja.

2. Da karakter presuđene stvari mogu imati samo odluke u meritumu. Procesne odluke nemaju karakter presuđene stvari.^[42]

Oba usaglašena pravna shvatanja Panela su naknadno verifikovana od strane krivičnih odjeljenja najviših sudova, te – uz obrazloženja – također verifikovana od strane krivičnih odjeljenja i, shodno Pravilima o radu panela za ujednačavanje sudske prakse, objavljena na internet stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV-a.

Na slici je dat prikaz ekrana s objavljenim pravnim shvatanjima Panela iz krivične oblasti

Primjena pravnog shvatanja Panela iz građanske oblasti o troškovima advokata van sjedišta suda u sudskoj praksi

Izvod iz odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu br. AP 4828/16 od 6. decembra 2018. godine:

„37. Ustavni sud, također, smatra neophodnim ukazati na to da se ovaj stav kontinuirano slijedi i u novijoj praksi (vidi, između ostalih, Odluku o dopustivosti br. AP 5719/15 od 27. februara 2018. godine, dostupnu na internet stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba, tačka 10, u kojoj dosljedno ističe stav: ‘... da se troškovi postupka dosuđuju stranci u postupku, a ne njenom punomoćniku, i da oni zaista predstavljaju izdatke nastale povodom postupka, za koje je isključivo sud ovlašten da ocijeni da li su bili potrebni radi vođenja parnice.’) Pri tome, Ustavni sud ukazuje da navedeno korespondira i stavu Panela za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti održanom 30. januara 2014. godine, na kojem je usvojen stav: ‘Putni troškovi advokata čije je sjedište van područja suda pred kojim se vodila parnica priznaju se do visine troškova koje bi stranka imala da ju je zastupao advokat čije je sjedište u mjestu suda. Izuzetno, ovi troškovi se mogu dosuditi ukoliko su oni, imajući u vidu sve okolnosti slučaja, bili opravdani sa stanovišta odredbe člana 387 stav 1 ZPP-a (član 120 stav 1 ZPPBD-a)’”.

[42] Iz obrazloženja usaglašenog pravnog shvatanja: Ustavni sud BiH je u više predmeta (AP 1448/15, AP 4552/13, AP 3555/13) ukazao na to da je za primjenjivost člana 4 Protokola br. 7 uz Evropsku konvenciju potrebno da postoji prethodni krivični postupak okončan pravomoćnom presudom, da postoji drugi postupak i da postoji pravomoćna osuđujuća ili oslobađajuća presuda. Dakle, za primjenjivost nije dovoljno da odluka ima snagu res iudicata, već je potrebno da ona bude oslobađajuća ili osuđujuća.

„38. Dakle, imajući u vidu dosadašnju praksu Ustavnog suda, u okolnostima konkretnog predmeta, a u vezi s apelantovim navodima kojim osporava zaključke redovnih sudova u pogledu odluke o troškovima postupka, da su redovni sudovi pogrešnom primjenom odredbi ZPP-a odbili apelantov zahtjev za naknadu troškova koji se odnose na dolazak njegovog punomoćnika iz mjesta sjedišta njegove advokatske kancelarije u mjesto sjedišta suda, kao i troškove odsustva iz advokatske kancelarije, Ustavni sud ne nalazi proizvoljnost u postupanju redovnih sudova. Naime, Ustavni sud zapaža da je prvostepeni sud u obrazloženju presude dao jasno obrazloženje u dijelu u kojem je našao da naprijed navedeni troškovi nisu bili potrebni i nužni za vođenje parnice, a koje je u tom dijelu prihvatio i Apelacioni sud, s obzirom na to da je izbor advokata u takvim postupcima pred sudom lični izbor stranke i da je apelant imao mogućnost da angažira advokata s područja sjedišta suda, te da se troškovi zastupanja advokata priznaju samo do visine troškova koje bi stranka imala da ju je zastupao advokat čije je sjedište u mjestu suda. Stoga, suprotno apelantovim navodima, Ustavni sud smatra neosnovanim apelantovo pozivanje na Odluku Ustavnog suda u predmetu br. AP 3310/14 od 27. oktobra 2015. godine. Također smatra da u okolnostima konkretnog slučaja nema ništa što bi ukazivalo na to da su, u smislu naprijed navedenih stavova, postojale izuzetne okolnosti koje bi ukazivale na to da su ti troškovi bili opravdani u smislu člana 120 stav 1 ZPPBD-a, niti je sam apelant na njih ukazivao.”

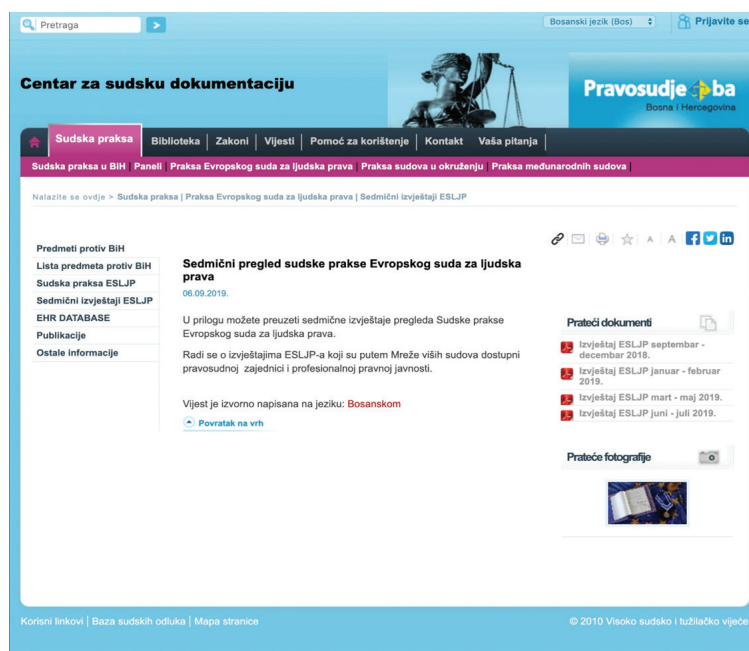
Izvod iz presude Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine br. 96 O P 093095 18 Gž 2 od 30. januara 2019. godine:

„Tuženom ne pripadaju troškovi prevoza njegovog punomoćnika na relaciji Tuzla-Brčko-Tuzla, obzirom da se ti troškovi mogu dosuditi samo ukoliko su isti, imajući u vidu sve okolnosti slučaja, bili opravdani sa stanovišta odredbe člana 120 stav 1 Zakona o parničnom postupku (da na području suda pred kojim se vodi parnica nema advokata koji vrše samostalnu profesionalnu djelatnost ili su svi već angažovani u postupku na suprotnoj strani ili su odbili da pružaju pravnu pomoć stranci...), a što ovdje nije slučaj, jer je tuženi imao mogućnost da angažuje jednako kvalifikovanog advokata i u sjedištu ovog suda i time izbjegne navedene troškove prevoza svog punomoćnika-advokata (takav stav zauzeo je i Ustavni sud Bosne i Hercegovine u svojoj odluci br. AP-1398/14 od 11. januara 2017. godine, kao i Panel za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti u usaglašenom pravnom shvatanju od 22. jula 2014. godine).”

Novine na internet stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV-a - Objavljivanje sedmičnih pregleda sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava

Pripremile: Vera Bjelogrić i Šeila Imamović-Brković, Centar za sudsku dokumentaciju, VSTV BiH

U 2019. godini Centar za sudsku dokumentaciju VSTV-a je otpočeo s objavljivanjem sedmičnih pregleda prakse Evropskog suda za ljudska prava na internet stranici www.csd/pravosudje.ba u kategoriji „Sudska praksa”. Pregledi sadrže prevode informacija o najvažnijim predmetima tog Suda, obogaćene informacijama iz presuda tako da daju dodatni nivo informacija prilagođenih stručnoj ali i široj javnosti. Izvještaji su objavljeni za period od septembra 2018. godine do jula 2019. godine. Pregledi su dostupni bez prethodne registracije.

Prikaz ekrana internet stranice Centra za sudsku dokumentaciju s pregledom sedmičnjaka ESLjP-a

Naime, informacije o predmetima daju brz i efikasan uvid u razvoj sudske prakse, primjenjeni član Konvencije s vezanim i sveobuhvatnim pregledom sudske prakse relevantne za institute koji su obrađeni u presudama, status predmeta, te poveznicu na HUDOC bazu s brojem predmeta. Sedmične preglede Centar za sudsku dokumentaciju redovno dobija od Suda Bosne i Hercegovine koji je član mreže najviših sudova sa ESLjP-a, te se na ovaj način nosiocima pravosudnih funkcija, ali i široj stručnoj javnosti, nastoji približiti najnoviju praksu Evropskog suda za ljudska prava.

Aktivnost objave sedmičnih pregleda sudske prakse ESLjP-a predviđena je Sporazumom o saradnji VSTV-a s najvišim sudovima koji je potpisan na XV godišnjoj konferenciji predsjednika sudova i glavnih tužilaca (Neum, 24. i 25. april 2019. godine) u sklopu projekta „Izgradnja efikasnog pravosuđa u službi građana“ – IPA 2017. Projekat, između ostalih aktivnosti, predviđa jačanje odjeljenja za sudsku praksu/evidenciju sudske prakse u najvišim sudovima. VSTV će u periodu trajanja projekta

omogućiti dostupnost većeg broja sudskih odluka putem baze Centra za sudsku dokumentaciju, dok će u okviru istog resursa obezbijediti i razmjenu navedenih informacija, te približavati standarde sadržane u presudama ESLJP-a.

Sedmični pregled sudske prakse
10. – 14. septembar 2018. godine¹

Član	Predmet	Razvoj sudske prakse
Član 8	<i>Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom</i> , br. 58170/13, 62322/14 i 24960/15 13.09.2018. godine Odjel I	Elektronski nadzor s ciljem (a) masovnog presretanja komunikacija; (b) razmjene obavještajnih podataka sa stranim vladama. Adekvatnost zaštitnih mjera / procedura koje se primjenjuju u programima elektronskog nadzora. Primjena člana 8 (pravo na poštovanje privatnog, porodičnog života i prepiske) i člana 10 (sloboda izražavanja - novinari). - Sveobuhvatni pregled sudske prakse relevantan za ciljano i masovno presretanje. - Ključni principi za usklađivanje primjene mjera nadzora i zaštite privatnosti u određenim kontekstima i, posebno, minimalni zahtjevi koji se moraju uključiti u zakon kako bi se izbjegla zloupotreba moći (vidi <i>Roman Zakharov v. Russia</i> [VV] i, nedavno, <i>Centrum för rättvisa v. Sweden</i> , br. 35252/08, 19. juni 2018. godine). - Prikupljanje komunikacionih podataka od pružalaca komunikacijskih usluga i član 8. Nedavne presude Suda Evropske unije. - Pregled međunarodnih i EU instrumenata i sudske prakse. - Podnesci treće strane: zaštita novinarskih izvora i nadzor komunikacija. - Član 35. stav 1: djelotvornost domaćeg pravnog lijeka s obzirom na način primjene sudske prakse vezane za Konvenciju i pravo EU i kada izjave o nespojivosti nisu obavezujuće za Vladu. Utvrđena povreda člana 8. u odnosu na dio primjenjenog režima nadzora. Napomena: Presuda nije finalna, jer je prosljeđena na odlučivanje Velikom vijeću.

¹ Informacije ne obavezuje Sud.

Sedmični pregled sudske prakse
24. – 28. septembar 2018. godine

Član	Predmet	Razvoj sudske prakse
Član 6 Član 8	<i>Denisov v. Ukraine</i> , br. 76639/11 25.09.2018. godine Veliko vijeće	Disciplinska odgovornost sudija. Razrješenje sa dužnosti predsjednika apelacionog suda, ali ne i sa dužnosti sudije. Primjena člana 6. i člana 8., kako slijedi: - primjenjivost člana 6. na "spor" o pravu na zadržavanje funkcije predsjednika suda. Pojam "ozbiljnog" spora (paragraf 48 presude) i "građanska" priroda navedenog prava. - član 6: Pitanje "nezavisnog i nepristrasnog suda" kada je riječ o državnom organu koji utvrđuje disciplinsku odgovornost sudija i pitanje kvaliteta naknadne provjere odluka tog disciplinskog tijela. Vidi Evropsku povelju o zakonu za sudije (paragraf 33 presude). - član 8.: ugled i pojam "privatnog života" u radnim sporovima. - član 1. Protokola br. 1: neprimjenjiv na buduće prihode (vidi paragraf 137 presude). Utvrđena povreda člana 6. stav 1 Konvencije.
Član 8	<i>Brazzi v. Italy</i> , br. 57278/11 27.09.2018. godine Odjel I	Pretres kuće i nepostojanje sudskog preispitivanje naredbe za pretres. Primjena člana 8., odnosno prava na poštovanje doma i privatnog života. Prihvatljivost aplikacije u kontekstu člana 35 st. 3 b) Konvencije: da li je podnosilac predstave značajnije oštećen. Kriteriji koji se tiču subjektivne percepcije aplikanta o važnosti ulaska u njegov dom (vidi paragraf 26-29 presude). Utvrđena povreda člana 8. Konvencije.
Član 2	<i>Mendy v. France</i> , br. 71428/12 (dec.) 04.09.2018. godine Odjel V	Upotreba smrtonosne sile od strane policije kako bi se zaštitilo pravo na život i fizički integritet trećeg lica. Primjena člana 2. Konvencije (pravo na život). Aplikacija proglašena nedopuštenom.

Na slikama gore dati su p rimjeri sažetih informacija iz predmeta ESLJP-a

Kreiranje programa stručnog usavršavanja i početne obuke sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj za 2020. godinu

Pripremio: Tomislav Čavić, Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj.

Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj (skraćeno CEST RS) je, kao i svake godine, početkom septembra ove godine dostavio pismo namjere, odnosno poziv svim pravosudnim institucijama u Republici Srpskoj, Brčko distriktu, kao i pravosudnim institucijama na nivou Bosne i Hercegovine, Visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH, nadležnim ministarstvima u Republici Srpskoj i Ministarstvu pravde BiH, pravnim fakultetima u Republici Srpskoj, Pravobranilaštvu RS-a, Advokatskoj komori RS-a, Notarskoj komori RS-a, svim udruženjima sudija, tužilaca i stručnih saradnika, edukatorima sa Liste edukatora CEST-a RS-a, te nevladinim organizacijama i udruženjima u BiH i RS-u, državnim agencijama i međunarodnim partnerskim organizacijama s kojim već saradujemo i koje nam pružaju podršku kroz svoje projekte u Bosni i Hercegovini, u kojem od njih tražimo da do kraja mjeseca oktobra ove godine Centru za edukaciju sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj dostave svoje prijedloge tema koje se tiču obuke i stručnog usavršavanja nosilaca pravosudnih funkcija u Republici Srpskoj.

U cilju unapređenja sistema edukacije, u pozivnom pismu se traži da se predlože nazivi konkretnih tema za obuku, da se navede cilj i očekivani rezultat seminara na kojem će biti realizovana predložena tema, a po mogućnosti da se predloži mjesto i vrijeme i potencijalni predavač za svaku predloženu temu, kao i da se daju eventualne sugestije u vezi vršenja obuke nosilaca pravosudnih funkcija.

U pozivnom pismu je posebno naglašeno da će se insistirati da Program stručnog usavršavanja i početne obuke CEST-a RS-a u 2020. godini treba prilagoditi potrebama sudija i javnih tužilaca, na način da se obezbijedi da sudije i javni tužioci što manje odsustvuju sa svojih redovnih poslova, ali i da za vrijeme stručnog usavršavanja dobiju korisna i praktična dodatna znanja i iskustva, kao i da steknu vještine koje će im biti od neposredne koristi u vršenju funkcije sudije ili tužioca.

Stalna komisija za edukaciju pri VSTS-u BIH, na bazi sprovedene analize potreba za obukom nosilaca pravosudnih funkcija, a imajući u vidu iskazani interes od strane nosilaca pravosudnih funkcija, kao i date prijedloge u okviru redovnih aktivnosti koje sprovode projekti: „Unapređenje efikasnosti sudova i odgovornosti sudija i tužilaca u BiH – druga faza“ (ICEA), „Unapređenje kvaliteta pravosuđa“ (IJQ) i „Izgradnja efikasnog pravosuđa u službi građana“ (IPA 2017), dostavila je CEST-u RS-a prijedloge edukativnih aktivnosti koje su predviđene planom rada navedenih projekata za 2020. godinu, kao i one teme koje se predlažu da CEST RS-a samostalno realizuje, a s obzirom na izuzetno široko polje djelovanja projekata identifikovano je nekoliko oblasti, odnosno pojava i problema na koje je potrebno reagovati adekvatnom obukom sudija, javnih tužilaca, stručnih saradnika i sudskih izvršitelja.

Prijedlog je da se u oblasti komunikacije, timskog rada i rukovođenja unaprijede komunikacija i timski rad u okviru sudova, a posebno u okviru sudskih odjeljenja, a u svrhu optimalne organizacije rada i boljih radnih rezultata, te da se unaprijede rukovodne funkcije predsjednika sudskih odjeljenja i vještine komuniciranja s javnošću kod zaposlenih u sudovima koji su zaduženi za odnose s javnošću.

Predviđeno je da se u oblasti izvršnog postupka intenzivira obuka iz oblasti primjene Zakona o izvršnom postupku, jer je primijećeno različito postupanje sudova, kao i sudija u okviru istog suda, a što utiče na pravnu sigurnost građana, te da se organizuju obuke iz oblasti izvršenja na nekretninama kako bi se zauzimali jedinstveni stavovi i realizovale obaveze sudova u pogledu poštivanja odluka Ustavnog suda BiH i Evropskog suda za ljudska prava.

U oblasti privrednog prava planira se organizovanje obuka za unapređenje znanja sudija privrednih sudova iz oblasti ekonomskih aspekata stečajnog postupka i uvrštavanje edukacije iz ove oblasti u Plan kontinuiranih edukacija sudija privrednih sudova.

U oblasti mirnih načina rješavanja sporova, zbog nedovoljnog korištenja metoda mirnog rješavanja sporova i pasivne uloge sudija, postoji potreba za unapređenjem vještina sudija za rješavanje predmeta sudskom nagodbom i unapređenje znanja o institutu arbitraže kod sudija.

U oblasti ranjivih grupa u kontaktu s pravosuđem i diskriminacije planira se organizovanje edukativnih aktivnosti i obuka u vidu radionica na temu uočenih problema vezanih za predmete rodno zasnovanog nasilja i seksualnog nasilja u ratu, kao što su neusklađenost kaznene politike s krivičnim zakonodavstvom, reviktimizacija žrtava tokom postupka, nerješavanje imovinsko-pravnih zahtjeva u okviru krivičnog postupka, odnosno upućivanje na parnicu radi ostvarivanja imovinsko-pravnog zahtjeva, pogrešna ocjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, mogućnost zamjene kazne zatvora novčanom kaznom, itd.

Sljedeći problem leži u primjeni standarda uspostavljenih Istanbulskom konvencijom i drugim međunarodnim dokumentima koji obavezuju BiH, odnosno u primjeni zakonodavstva onda kada je isto i usklađeno s navedenim dokumentom, te izricanje neadekvatnih zaštitnih mjera po zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, te kršenje izrečenih zaštitnih mjera bez ikakvih posljedica, na koju temu će se organizovati posebne edukativne aktivnosti.

Osim toga, uočen je problem nezadovoljavajuće uključenosti pravosuđa u multisektorske timove za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i neujednačenost sudske prakse kada je riječ o postupcima oduzimanja poslovne sposobnosti i potpunog oduzimanja poslovne sposobnosti u slučajevima kada bi djelimično oduzimanje ostvarilo svoju svrhu.

Prisutan je uticaj stereotipa i predrasuda na nosioce pravosudnih funkcija, odnosno na tok postupka i odluke koje donose u postupcima, kao i nesenzibiliziranost sudija i tužilaca u radu s pripadnicima ranjivih grupa. Problem je i nezainteresovanost imenovanih sudija za maloljetnike da stiču dodatna znanja i vještine nakon dobijanja sertifikata o završenoj i stečenoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz oblasti prestupništva mladih i njihove krivično pravne zaštite, a koji im izdaje CEST po završetku programa specijalističke obuke.

Uočena je i neujednačena sudska praksa u oblasti diskriminacije, odnosno nedovoljno razumijevanje pojedinih instituta Zakona o zabrani diskriminacije, te kršenje načela o hitnosti postupanja u antidiskriminacijskim postupcima.

Planom rada navedenih projekata za 2020. godinu predviđeno je i održavanje edukativnih aktivnosti koje provodi VSTS BiH, u vidu više jednodnevnih i dvodnevnih radionica i seminara, a kroz vježbe i interaktivnu obuku koju bi proveli edukatori angažovani od strane VSTS-a BiH.

Edukativne aktivnosti koje je Stalna komisija za edukaciju VSTS-a BiH predložila da CEST samostalno organizuje u 2020. godini odnose se na organizovanje radionica na teme: „Proaktivna

uloga šefova sudskih odjeljenja u rukovođenju sudom“ i „Sudska nagodba“ i seminara na teme: „Komunikacija sudija–sudski izvršitelj“, „Pitanje vlasništva nad zaplijenjenom nepokretnom imovinom“, „Arbitraža“, „Rodna (ne)ravnopravnost: stereotipi i predrasude“, „Oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti s osvrtom na zadržavanje lica u zdravstvenoj ustanovi“, „Vulnerabilni svjedoci“ i „Ljudska prava LGBTI osoba u BiH i pravni mehanizmi njihove zaštite – iskustva iz BiH i regije“.

Pošto se brojne obuke koje tretiraju pojave iz oblasti ranjivih grupa u kontaktu s pravosuđem i diskriminacije u toku 2019. godine realizovane u saradnji s međunarodnim i organizacijama civilnog društva (OSCE, UNICEF, TRIAL International, Save the Children, AIRE Centar, Atlantska inicijativa, Gender Centar, Udružene žene), planirano je da se i u Programu rada za 2020. godinu samostalno predvide edukativne aktivnosti koje će tretirati navedene pojave, ukoliko takav prijedlog za podršku u organizovanju ovih obuka ne stigne i od strane relevantnih međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva. U okviru Programa početne obuke za novoimenovane sudije i javne tužioce planiraju se obuhvatiti teme koje se odnose na rodnu ravnopravnost. U programu rada planiraće se odgovarajući seminari/radionice na temu specifičnih aspekata pristupa pravdi sa stanovišta pripadnika ranjivih grupa (djeca, osobe s invaliditetom, Romi, LGBTI osobe, marginizirane kategorije žena, itd.).

Potrebno je da novoimenovani sudije i tužioci budu upoznati s položajem i potrebama pripadnika ranjivih grupa, kao ravnopravnih korisnika pravosuđa, kako bi mogli da im pruže adekvatnu pomoć i podršku u ostvarivanju njihovih prava tj. kako bi im se osigurao jednak pristup pravdi, pošto nosioci pravosudnih funkcija nisu dovoljno senzibilizirani za rad sa pripadnicima ranjivih grupa, kao neizostavnog dijela svakog, pa i našeg društva, zbog čega je neophodno razvijanje takvih vještina koje će sudijama i tužiocima omogućiti da prepoznaju stereotipe i predrasude i da spriječe njihov uticaj na tok postupka i donošenje odluka kako bi se osiguralo nepristrasno i fer suđenje. Treba napomenuti i da je od strane Odbora za stabilizaciju i pridruživanje (mart 2018. godine) izdata preporuka vlastima BiH da nastave s naporima u borbi protiv diskriminacije, posebno kada su u pitanju pripadnici ranjivih grupa.

U okviru treće faze Projekta jačanja tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa koji podržava VSTS BiH, u 2020. godini se planira nastavak specijalističke obuke tužilaca iz oblasti korupcije, organizovanog i privrednog kriminala i kibernetičkog kriminala, s tim što će se proširiti krug učesnika i planira se da polaznici edukacije, pored novih javnih tužilaca, budu i određeni broj sudija i ovlaštenih službenih lica, odnosno po 20 učesnika za svaku od ovih oblasti.

U Programu stručnog usavršavanja i početne obuke za 2020. godinu CEST RS-a će u saradnji s CEST-om FBiH planirati praktičnu specijalističku edukaciju (obuku) za konsultativne tužioce u okružnim i kantonalnim tužilaštvima, kao i specijalističku obuku za konsultativne sudije (mentore) u sudovima, sa metodom obuke: kombinacija prezentacije, praktičnog rada i međusobne diskusije i razmjene mišljenja.

Na planu specijalističke obuke sudija i javnih tužilaca koji postupaju s maloljetnicima, koja se planira u okviru projekta koji već više godina provodi UNICEF, organizovaće se više seminara na teme zaštite djece od svih oblika nasilja i zlostavljanja, kao i iskorištavanja i diskriminacije, naročito djece do 15 godina starosti, zbog posebne ranjivosti njihove ličnosti. Posebno će biti obrađene teme: „Položaj maloljetnih lica u krivično-pravnom sistemu Republike Srpske“ i „Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja – Lanzarote konvencija“.

Cilj pružanja početne obuke novoimenovanim sudijama i javnim tužiocima jeste sticanje znanja i vještina neophodnih za efikasno vršenje sudijske i tužilačke funkcije.

Teme koje će biti odabrane za početnu obuku novoimenovanih sudija i tužilaca u okviru Programa stručnog usavršavanja i početne obuke CEST-a RS-a za 2020. godinu će se uglavnom odnositi na metodologiju izrade sudskih i tužilačkih odluka, te na glavni pretres, radnje dokazivanja i zakonitost dokaza u krivičnom postupku, tehnike izrade tužilačkih akata, posebne istražne radnje, vještine unakrsnog ispitivanja u krivičnom postupku, vještinu pisanja i obrazlaganja presude, upravljanje sudskim postupkom i organizaciju vremena, koordinaciju i nadzor tužioca nad radom policije, etiku i integritet, etičke standarde, rodnu neravnopravnost, disciplinski postupak, Bangalorske principe sudijskog ponašanja, osnove evropskog prava, zaštitu ljudskih prava i primjenu prakse Evropskog suda za ljudska prava u postupku pred domaćim sudovima, kao i na predstavljanje baze sudskih odluka CSD-a VSTS-a BiH i obuka CMS/TCMS.

U odnosu na oblast ljudskih prava obradiće se teme koje se odnose na primjenu odredaba Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, a cilj ovih aktivnosti je upoznavanje i unapređenje primjene evropskih standarda u kontekstu odredaba EKLJP-a, te prihvatanje prakse Evropskog suda za ljudska prava i doprinos harmonizaciji sudske prakse u BiH. Posebno će biti obrađena teme: „Pravo Evropske unije“ i „Praksa Evropskog suda za ljudska prava“.

CEST RS-a će u 2020. godini, u saradnji s VSTS-om BiH, organizovati edukaciju za novoimenovane javne tužioce putem učenja na daljinu, nakon što budu izrađeni moduli za učenje na daljinu za novoimenovane javne tužioce, kojima će biti dostupni moduli na sljedeće teme: „Glavni pretres“, „Posebne istražne radnje“, „Tehnike izrade tužilačkog akta“, „Pritvor i druge mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog i saradnja s policijom“ i „Radnje dokazivanja u krivičnom postupku i zakonitost dokaza“.

Nakon što u ostavljenom roku dobijemo pismene prijedloge i sugestije od svih kojima je pozivno pismo upućeno, stručni kolegij CEST-a RS-a će organizovati niz konsultacija i sastanaka sa svim akterima kreiranja Programa stručnog usavršavanja i početne obuke sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj za 2020. godinu, radi analize i odabira tema za konačno definisanje Programa rada, a koji će nakon toga usvojiti Upravni odbor CEST-a RS-a do kraja 2019. godine, te zatim dostaviti Visokom sudskom i tužilačkom savjetu radi dobijanja konačne saglasnosti.

Edukacija sudija i tužilaca u Federaciji BiH u 2020. godini

Pripremio: Almir Tabaković, Centar za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine

Kreiranje Programa stručnog usavršavanja sudija i tužilaca u 2020. godini u Centru za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH je u završnoj fazi. Program će u narednoj godini sadržavati i određene novitete o kojima će biti riječi u nastavku ovog kraćeg predstavljanja.

Prilikom kreiranja programa, Centar je postupio po preporukama Stalne komisije za edukaciju VSTV-a BiH, a u planiranju edukativnih aktivnosti za nosioce pravosudnih funkcija Centar se vodio preporukama *Peer Review* koje se odnose na edukaciju, mišljenjima CCJI-a, preporukama Evropske komisije i preporukama iz Izvještaja Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu za 2018. godinu po poglavljima koja se odnose na jačanje postojećih kapaciteta u oblastima: Vladavina prava, Borba protiv organizovanog kriminala, Borba protiv *cyber* kriminala, Borba protiv pranja novca, Trgovina ljudima.

Nastavak implementacije preporuka *Peer Review* ekspertske misije i Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2018. godinu Evropske komisije su i dalje polazna osnova za novitete u programskim sadržajima Centra. Centar kontinuirano prati i postignuća u edukaciji pravosuđa od strane Evropske mreže institucija za edukaciju pravosuđa (EJTN) na način da se postojeće obuke unaprijede kroz unapređenje metodologija realizacije obuka, te postigne veća zastupljenost i posvećenost zasebnim tematskim cjelinama i višegodišnjim, specijalističkim obukama u okviru oblasti koje su istaknute kao prepreke na putu BiH ka EU.

U navedenim novitetima međunarodne i domaće partnerske organizacije pružaju nam, kao i uvijek, podršku. AIRE Centre, Vijeće Evrope, OSCE Misija u Bosni i Hercegovini, USAID, UNICEF, CLDP, OPDAT, TRIAL International, Save the Children, Heinrich Boll Stiftung, IRZ Stiftung, Ambasada Ujedinjenog Kraljevstva, Holandska pravosudna akademija, Atlantska inicijativa, Sarajevski otvoreni centar, Centar ženskih prava – samo su neke od organizacija s kojima ćemo realizovati projekte edukacije tokom 2020. godine.

Ciljne skupine edukacije su, prema važećim propisima, nosioci pravosudnih funkcija i osobe koje to žele biti. U tom kontekstu, pripravnici imaju mogućnost da pohađaju jednu od tri obuke koje se odnose na aktuelnosti građanskog i krivičnog prava te etiku.

Početna obuka za stručne saradnike i savjetnike u pravosuđu održava se prema od VSTV-a BiH ranije usvojenom trogodišnjem programu. U okviru ove obuke zastupljene su sve oblasti prava, ali i oblasti znanja vještina komunikacije i psihologije sudnice i etike budućih nosilaca pravosudnih funkcija.

Kontinuirana obuka za sudije i tužioce, osim standardno zastupljenih svih oblasti prava, bit će podijeljena na teme za novoimenovane sudije i tužioce i za one koji su duže od jedne godine nosioci pravosudnih funkcija.

U okviru početne obuke za novoimenovane sudije i tužioce akcenat je stavljen na sticanje znanja o evropskom sistemu zaštite ljudskih prava te vještina rukovođenja postupcima i menadžment vremena i resursa i korištenje sistema za automatsko upravljanje predmetima. Kako bi u smislu efikasnosti

rada u pravosuđu obuka najviše doprinijela kvalitetu rada novoimenovanih sudija i tužilaca, postoji mogućnost da se ova obuka održava kao dvosedmična obuka u kontinuitetu, dva puta godišnje.

Novitet u početnoj obuci novoimenovanih tužilaca tokom naredne godine biće mogućnost *online* edukacije na osnovu razvijenih *online* modula. U cilju efikasnosti pravosuđa i racionalnijeg korištenja vremena i resursa, u saradnji s projektom „Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa u Bosni i Hercegovini“, izrađeno je pet *online* modula za edukaciju novoimenovanih tužilaca a odnose se na teme: Pritvor i druge mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog i Saradnja s policijom; Radnje dokazivanja u krivičnom postupku i zakonitost dokaza; Posebne istražne radnje; Tehnike izrade tužilačkih akata i Glavni pretres. Moduli su koncipirani kao interaktivni edukacijski materijali s dosta praktičnih elemenata.

Pored specijalističke obuke za konsultativne tužioce (budući mentori novoimenovanih tužilaca unutar institucija) koju smo započeli prethodne godine, novitet će biti obuka za sudije mentore. Obzirom da je postupak uvođenja mentorsta u sudovima za novoimenovane sudije u toku, tokom 2020. godine će se vršiti odabir mentora sudija, tako da će obuka o mentorstvu, integritetu novoimenovanih nosilaca pravosudnih funkcija imati svoje mjesto u programu stručnog usavršavanja. Cilj aktivnosti će biti usmjeren na edukaciju mentora i prezentaciju andragoških principa učenja odraslih, individualno stručno praćenje i podršku razvoju stručnih kompetencija mentorisanim novoimenovanim sudijama, te na razmjenu dosadašnjih iskustava i pripremu za ulogu mentora novoimenovanim sudijama.

Primjena standarda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu i Ustavnog suda BiH, predstavljanje stavova Vrhovnog suda FBiH, pravo EU, engleski jezik za pravnike, alternativno rješavanje sporova, zaštita svjedoka i oštećenih kao i njihovo obeštećenje u krivičnom postupku, razvijanje „mekih vještina“ u rukovođenju postupcima, sloboda govora, njena ograničenja i efikasna primjena članova 10 i 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima, posebna specijalistička obuka o postupanju s maloljetnicima, kao i specijalistička obuka u oblasti forenzike, samo su neke od oblasti koje su zastupljene u kontinuiranoj obuci.

U okviru ljudskih prava, osmišljen je regionalni projekat Vijeća Evrope i Evropske unije po pitanju primjene člana 10 Evropske konvencije „Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi JUFREX“, u okviru kojeg ćemo imati aktivnosti edukacije edukatora i dvodnevne radionice za sudije i tužioce na temu člana 10, Pravo na slobodu izražavanja, što će napraviti osvrt na primjenu standarda Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu zaštite od klevete i standarda u kontekstu govora mržnje.

Okrugli sto na temu „Nacionalna interpretacija Evropske konvencije o ljudskim pravima u BiH – izazovi u praksi domaćih sudova“, u okviru saradnje s AIRE Centre predstavlja nastavak uvođenja noviteta u Program stručnog usavršavanja za 2020. godinu.

U okviru učenja na daljinu i razvoja *online* obuka ostvarena je saradnja kroz HELP Program Vijeća Evrope. Kursevi koje smo uvrstili su na teme: Trgovina ljudima i Obrazloženje presude. Sudska etika i integritet je tema koja je konstantno zastupljena u Programu.

Za ovu priliku, posebno je potrebno istaći borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije. U cilju realizacije preporuka Evropske komisije i akcionih planova za realizaciju istih, nastavljamo poboljšavati saradnju i koordinaciju na finansijskim istragama, pružati zajedničku obuku zasnovanu na sudskoj praksi, te stvarati uslove za višegodišnju specijalizaciju sudija/tužilaca i OSL koji rade na predmetima korupcije i organizovanog kriminala i pranja novca, te na finansijskim istragama.

Naredne godine predviđeno je nekoliko radionica zasnovanih na završenom edukativnom materijalu za nosioce pravosudnih funkcija.

Novitet u realizaciji Programa tokom 2020. godine je i saradnja s projektom „Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa u Bosni i Hercegovini“, kojeg provodi Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, kao zajednička aktivnost centara za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Pravosudne komisije Brčko distrikta BiH na realizaciji dvogodišnjeg programa obuka u domenu specijalizacij sudija i tužilaca u tri oblasti: Korupcija, Organizovani i privredni kriminal i Kibernetički kriminal. Program specijalizacije sudija i tužilaca će biti realizovan kroz osam seminara u okviru navedene tri oblasti. Na ovaj način, specijalizacije nosilaca pravosudnih funkcija će biti prezentovane teme poput istrage, optuženja i presuđenja koruptivnih krivičnih djela s finansijskim elementom kao i krivičnih djela organizovanog kriminala. Suzbijanje korupcije i borba protiv organizovanog kriminala su veoma dobro obrađeni u pripremljenim materijalima i praktičnim studijama slučaja koji će moći biti realizovani na radionicama na temu korupcije u javnim nabavkama i zloupotrebe u javnim nabavkama. Putem razvijanja vještina kritičkog razmišljanja i rješavanja problema u vezi s analizom predmeta i dokazima, nastojat će se potaknuti proaktivne istrage koruptivnih predmeta i predmeta iz oblasti finansijskih prevara i finansijskog kriminala.

Analiza segmenata sudske prakse koji se odnose na krivična djela podmićivanja i krivična djela protiv službene i druge odgovorne funkcije iz glave XXXI Krivičnog zakona Federacije Bosne Hercegovine, primanje dara i drugih oblika koristi, zatim protuzakonito posredovanje, zloupotrebu položaja i ovlaštenja kao materijalno krivično pravo, sve to prezentovano s velikom pažnjom – zbog velikog interesovanja i na insistiranje prvenstveno sudija ove teme kontinuirano zadržavaju svoje mjesto u programskim aktivnostima i naredne godine.

Ljudska prava i razmjena iskustava u borbi protiv novih trendova u korištenju žrtava trgovine ljudima za svrhe organizovanog kriminala, prisilnog rada i eksploatacije u radne svrhe se ističu kao noviteti u edukaciji koji će u narednom periodu biti zastupljeni u Programu u oblasti jačanja kapaciteta pravosuđa u borbi protiv trgovine ljudima.

Upoznavanje nosilaca pravosudnih funkcija s prepoznavanjem i razumijevanjem savremenih karakteristika organizovanog kriminala će biti izvedeno u okviru nekoliko radionica na temu „Visokotehnološki kriminal i uticaj interneta na organizovani kriminal“. Na ovaj način će se nosiocima pravosudnih funkcija omogućiti lakše shvatanje koncepta terorizma i sticanje uvida u buduće potencijalne smjerove organizovanog kriminala.

Najnoviji vidovi zloupotrebe interneta u svrhe organizovanog kriminala kroz krivična djela iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece u digitalnom okruženju, te nasilja nad djecom putem informaciono-komunikacijskih tehnologija predstavljaju potpuno nove teme edukativnih aktivnosti u narednom periodu, kojima se s više aspekata nastoji približiti i zaokružiti sveobuhvatno jačanje kapaciteta pravosuđa u borbi protiv organizovanog kriminala.

Potpuno novi koncept zloupotrebe interneta i iskorištavanja djece teme su novog oblika specijalističke obuke za sudije i tužioce koji rade s djecom i maloljetnicima. Naime, u okviru projekta „Prevencija i rad na sprečavanju zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece u digitalnom okruženju u BiH“ će biti realizovana jednogodišnja specijalistička obuka kroz nekoliko povezanih radionica za sudije i tužioce na teme digitalnog okruženja maloljetnika, vršnjačkog nasilja, upotrebe interneta u svrhu dječje pornografije, *bulling-a*, te zaštite od nasilja nad djecom. Grupa nosilaca pravosudnih funkcija koji rade na predmetima vezanim za maloljetnike imat će priliku proći specijalističku obuku, razmijeniti iskustva i dobre prakse, posebno vezane za Konvenciju o pravima djeteta i Lanzarote konvenciju.

Trogodišnji plan obuke o forenzici u krivičnom pravu i kriminalistici ima za cilj da sudije, tužioce, stručne suradnike i ovlaštena službena lica upozna sa svim neophodnim informacijama vezanim za određene forenzičke oblasti (balistika, mehanoskopija, biologija – uključujući i DNK analize – hemija, daktiloskopija, dokumenti i rukopisi, mobiteli, itd., uključujući i probleme na koje se nailazi). Posebna pažnja će biti posvećena dokaznoj snazi pojedinih tragova, problematici izrade nalaza vještačenja, kao i izgledu/formi naredbe za vještačenje. Kroz proaktivni pristup edukatori – učesnici seminara analizirat će se sve karakteristične teme te razmijeniti iskustva i stavovi. Navedene radionice će biti protkrijepljene interaktivnim radom učesnika kroz alternativne vježbe, kao i procedure istraživanja lica i mjesta krivičnih djela i forenzičko-kriminalističke analize specifičnih slučajeva.

Više o edukativnim aktivnostima i realizaciji istih će biti predstavljeno u samom Programu početne obuke i Programu stručnog usavršavanja sudija i tužilaca za 2020. godinu.

Treća godišnja konferencija najviših sudova u Bosni i Hercegovini na temu „Pravo na suđenje u razumnom roku“

Pripremili: organizatori Pravosudnog foruma i konferencije

Ustavni sud Bosne i Hercegovine i AIRE centar, kao suorganizatori, a u saradnji s Visokim sudskim i tužilačkim vijećem Bosne i Hercegovine, organizovali su u okviru Pravosudnog foruma za Bosnu i Hercegovinu treću godišnju konferenciju najviših sudova u Bosni i Hercegovini na temu „Pravo na suđenje u razumnom roku“ na Jahorini, 14. i 15. novembra 2019. godine.

Na konferenciji se razgovaralo o standardima Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, građanskim i krivičnopravnim aspektima suđenja u *razumnom roku* s posebnim osvrtom na praksu bosanskohercegovačkih sudova i uzrocima kašnjenja u donošenju odluka. Praksa Evropskog suda vezana za dužinu postupka, moguća rješenja i mjere je predstavljena učesnicima *Forum*a, kao i strukturalna analiza problema predugog sudskog postupka u pravnim sistemima Južne i Istočne Evrope. Svjetska banka je pripremila izvještaj: *Privredno pravo BiH – efikasno sudstvo kao preduslov za održiv ekonomski razvoj* s kojim su učesnici *Forum*a upoznati, a također su održane prezentacije na teme: *Uloga države u obezbjeđivanju uslova za suđenje u razumnom roku iz člana 6 Evropske konvencije; Nadležnosti i rad Vrhovnog suda Ujedinjenog Kraljevstva - transparentnost procesa i dostupnost odluka*, te je održana panel-diskusija s ministrima pravde o Zakonima o suđenju u razumnom roku.

U radu *Forum*a je učestvovalo više od 70 učesnika, Faris Vehabović sudija Evropskog suda za ljudska prava, lord Robert Reed, potpredsjednik Vrhovnog suda Ujedinjenog Kraljevstva, predsjednik, potpredsjednici i predstavnici Ustavnog suda BiH, predstavnici entitetskih ustavnih sudova i najviših redovnih sudova (Sud BiH, vrhovnih entitetskih sudova i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH), članovi Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, predstavnici ministarstava pravde, međunarodnih organizacija i drugi istaknuti pravници.

Pravosudni forum za BiH je organizovan uz pomoć britanske vlade u cilju poboljšanja primjene Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i podrške pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine u procesu harmonizacije sudske prakse i pripreme za evropske integracije.

Zaključci

Na osnovu izloženih referata, veoma konstruktivnih izlaganja i diskusije, bez namjere da donose obavezujuće zaključke, učesnici su se složili da su ključne poruke Konferencije kako slijedi:

1. Podržava se Pravosudni forum za Bosnu i Hercegovinu kao vid godišnje konferencije najviših sudova u Bosni i Hercegovini u svrhu jačanja kapaciteta sudova za poštivanje i afirmaciju ustavnih i konvencijskih prava i sloboda;
2. Član II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i član 6 stav 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jamče i obavezuju na poštivanje prava na pravično suđenje, odnosno prava na donošenje odluke u *razumnom roku* kao jednom od segmenata tog prava;
3. Pravo na suđenje u *razumnom roku* i pravo na obrazloženu sudsku odluku su međusobno povezani i uvjetovani, jer i u slučaju kada je suđenje provedeno u *razumnom roku*, ali odluka nije adekvatno obrazložena, ovaj standard nije ispunjen;

4. Kada je riječ o dužini trajanja sudskog postupka, a s obzirom na to da se, prema Ustavu Bosne i Hercegovine, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno primjenjuje i da ima supremaciju nad svim zakonima u Bosni i Hercegovini, sudovi su dužni i u slučaju kada to eventualno pozitivni propisi eksplicitno ne reguliraju, primjenjivati standarde koje su povodom ovog pitanja Evropski sud za ljudska prava i Ustavni sud Bosne i Hercegovine kroz svoju bogatu sudsku praksu već uspostavili;
5. Da li je dužina postupka *u okvirima razumnog roka* treba procjenjivati u svjetlu posebnih okolnosti svakog slučaja, pri čemu naročitu pažnju treba posvetiti sljedećim kriterijima: periodu koji se uzima u obzir, složenosti predmeta, ponašanju strana u postupku, ponašanju nadležnog suda ili drugih javnih vlasti, te značaju koji konkretna pravna stvar ima za stranke u postupku;
6. Povreda prava na suđenje u *razumnom roku* u Bosni i Hercegovini je sistemski problem koji, pored povrede prava na pravično suđenje, dovodi i do povrede prava na djelotvoran pravni lijek iz člana 13 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda;
7. Mjere koje je u vezi sa ovim problemom u posljednje vrijeme svojim odlukama naložio Ustavni sud Bosne i Hercegovine još nisu provedene u cjelini, niti su preduzete mjere dale očekivane i efektivne rezultate;
8. Država ima pozitivnu obavezu da svoj pravni (sudski) sistem organizira tako da sudovima omogućći sve potrebne pretpostavke kako bi mogli efikasno i trajno poštovati i primjenjivati standarde prava na pravično suđenje, uključujući i standard „suđenje u razumnom roku“;
9. S druge strane, sudovi i organi javne vlasti su dužni preduzimati sve neophodne mjere kako bi se izbjeglo nepotrebno dugo trajanje postupka, odnosno neopravdano odugovlačenje postupka;
10. Kako bi se postigli ciljevi iz prethodnih tačaka, neophodno je kritički analizirati organizaciju pravosuđa u cjelini, uključujući i nadležnosti sudova;
11. Učesnici *Foruma* su saglasni da mjere kojima će se osigurati unapređenje stanja povodom pitanja primjene standarda *suđenje u razumnom roku* mogu uključivati i donošenje posebnih zakona na različitom nivou. U ovom kontekstu neka rješenja u zemljama okruženja, pa i šire mogu biti korisna zakonodavcima u Bosni i Hercegovini. U svakom slučaju, jedna od mjera bi bila ustanovljavanje adekvatnog pravnog lijeka, odnosno instrumenta koji bi bio na raspolaganju strankama u postupku pred sudovima prije obraćanja Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine;
12. Učesnici *Foruma* posebno skreću pažnju na to da bi finansijska sredstva koja se isplaćuju na ime naknade nematerijalne štete, odnosno kompenzacije koju građanima Bosne i Hercegovine dosuđuju Evropski sud za ljudska prava i Ustavni sud Bosne i Hercegovine (u slučaju kada utvrde da je povrijeđeno njihovo pravo na suđenje u *razumnom roku*) racionalnije i djelotvornije bilo usmjeriti na unapređenje organizacije i osiguranje niza preduvjeta za efikasniji rad sudova. Relevantni podaci pokazuju da se radi o velikim sredstvima za bosanskohercegovačke prilike čija je tendencija da se stalno povećavaju;
13. Učesnici pozdravljaju opredjeljenje organizatora da sve radove prezentirane na Konferenciji objavi u posebnom zborniku, koji će, kao i dosadašnji, biti široko distribuiran.

Prikaz priručnog pedagoškog izdanja pod naslovom "Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima"

Pripremio: Eldan Mujanović, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

Uvodne napomene

Institut oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom egzistira u domaćem zakonodavstvu skoro punih šest decenija i, uvažavajući izvjesni stepen ambivalentnosti, u smislu njegove pravne prirode i načina normativnog uređenja, sastavni je dio materijalnih i procesnih propisa krivičnog zakonodavstva.

Razlike u pravnoj prirodi se najprije odnose na činjenicu da je oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u prvim fazama postojanja imalo karakter mjere sigurnosti, da bi kasniji razvoj doveo do toga da se zakonodavac opredijelio da ovaj institut pozicionira u grupu posebnih, mjera *sui generis* kako bi se iskazao složeni i mješoviti karakter oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Radi se o mjeri koja se izriče u krivičnom postupku, povodom izvršenog krivičnog djela, ali koja u svom sadržaju obuhvata i niz različitih sadržaja građanskog, izvršnog i drugih grana prava. Za razliku od domaćeg, neka druga zakonodavstva oduzimanju imovinske koristi priznaju i određeni drugi značaj, tako da se ono u pojedinim slučajevima tretira kao krivično-pravna sankcija, pravna posljedica osude, mjera prevencije kriminaliteta, i sl.

U praksi su zastupljeni različiti modeli normativnog uređenja oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, pri čemu dominira krivično-pravno uređenje koje je svojstveno evropskim kontinentalnim sistemima. S druge strane, anglo-saksonski model poznaje dualni pristup, u kojem se pored krivičnog, oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom uređuje i propisima građanskog prava. Vremenom se ove razlike sve više smanjuju, a osim toga javljaju se i određene nove perspektive u zakonskom uređenju samog instituta.

Također je značajno i to što se u nekim zakonodavstvima pojavljuju tendencije zasebnog, odvojenog zakonskog uređenja instituta oduzimanja imovinske koristi u okviru *lex specialis* propisa, upravo radi izdvajanja ove inače vrlo složene materije u okvire jednog propisa i očekivanog postizanja veće efikasnosti u primjeni. Dakle, cilj takvih nastojanja je da se oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom ekstenzivnije i intenzivnije primjenjuje od strane nadležnih pravosudnih institucija, naročito u složenim predmetima organiziranog, korupcijskog, privrednog i finansijskog kriminala. Osim toga, na ovaj način se kroz posebno zakonsko normiranje želi poslati jasnija politička poruka da se oduzimanjem imovinske koristi iz ovih i drugih teških oblika krivičnih djela kriminal ne bi trebao „isplatiti“, što ima i vrlo specifičnu vrijednosnu dimenziju u kontekstu aktualnih nastojanja za suzbijanjem kriminaliteta. Ukoliko bi se na jednom mjestu nastojala izložiti sva ili većina zakonskih rješenja ili barem pristupa u zakonskom normiranju materije oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima, to ne bi bio nimalo jednostavan zadatak. Razlozi su brojni i uglav-

nom se tiču neujednačenog pristupa, tj. različitih modaliteta u uređenju ovog instituta, i postojanja koncepata kojima pojedina zakonodavstva nastoje primjenu odredbi o oduzimanju učiniti efektivnim u praksi. S druge strane, moguće je kroz prikaz susjednih i pravnih pristupa sa zajedničkom ili sličnom tradicijom dati pregled aktualnih nastojanja pojedinih država u normiranju i primjeni oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima u svjetlu suprotstavljanja svim oblicima organiziranog kriminala, korupcije, i dr.

S tim u vezi, tokom 2019. godine objavljen je poseban priručni tekst pedagoškog karaktera, pod naslovom *Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima* u zajedničkom izdanju AIRE Centra (*Advice on Individual Rights in Europe*) i Regionalne antikorupcijske inicijative (*RAI - Regional Anti-corruption Initiative*). *Priručnik* je regionalnog tipa i obuhvata pregled zakonodavstava i prakse u oblasti oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima u šest jurisdikcija (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija). Podrška za izradu i objavu *Priručnika* je osigurana putem projekta „Jačanje kapaciteta za borbu protiv korupcije u Jugoistočnoj Evropi kroz poboljšanje mjera oduzimanja imovine“. Urednici ove stručne publikacije su prof. dr. sc. Eldan Mujanović i prof. dr. sc. Darko Datzler, a ista je objavljena u više jezičkih varijanti i pisama (engleski, BHS, albanski i makedonski jezik, u latiničnom i ćiriličnom pismu). Popis literature sadrži 17 izvora domaće i međunarodne provenijencije. U zavisnosti od toga o kojoj jezičkoj varijanti se radi, obim *Priručnika* se kreće od cca. 150 do cca. 170 stranica A4 formata. *Priručnik* je štampan u tiražu od 1.000 primjeraka na BCMS jezicima, 450 primjeraka na albanskom i 250 na makedonskom jeziku. Zahvaljujući projektnoj podršci, *Priručnik* je distribuiran u svih šest obuhvaćenih jurisdikcija, naročito institucijama koje su zadužene za obuku pravosudnih djelatnika, te je besplatno dostupan u elektronskoj verziji na internet stranicama tih institucija.

Pregled sadržaja

Sadržajno se *Priručnik* sastoji iz četiri poglavlja i zaključka, te popisa bibliografskih jedinica korištenih u tekstu. Osim navedenog, predgovor i popis skraćenica termina su također sastavni dio teksta ovog izdanja. Tematski ključne cjeline obuhvataju pregled univerzalnih (Ujedinjene nacije) i regionalnih izvora (Vijeće evrope i Europska unija) koji uređuju materiju oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima, naročito koruptivnim, te druge instrumente u ovoj oblasti koji su međunarodnog karaktera. Značaj ovog poglavlja *Priručnika*, koje su pripremili eminentni međunarodni eksperti sa zavidnim teorijskim znanjem i praktičnim iskustvom, je u tome što u njemu nisu obrađeni samo relevantni izvori koji uređuju ovu oblast, nego je nastavno izložena analiza nekih od ključnih pitanja aktualnog karaktera koja se vežu za ovu materiju. To se posebno odnosi na pravna pitanja modaliteta u kojima se imovinska korist može oduzeti (izvorna, direktno stečena korist, protuvrijednost koristi, sjedinjena korist, prihvati od imovinske koristi, i dr.), revidiranje tereta dokazivanja u odnosu na tradicionalna pravila u krivičnom postupku, oduzimanje od trećih osoba i posebni postupci za samostalno oduzimanje bez postojanja krivične presude, kao i druga vrlo važna pitanja koja su inače predmet razmatranja i uređenja zakonskih odredbi u okvirima nacionalnih zakonodavstava. Poseban značaj ovog poglavlja leži u činjenici da su detaljno obrađene odredbe Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koje imaju direktno ili posredno značenje za materiju oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima. Bez jedne ovakve analize i ukazivanja na značaj materije zaštite ljudskih prava, naročito prava na mirno uživanje imovine i prava na pravično suđenje, jedan ovakav priručnik ne bi ispunio svoju osnovnu svrhu, a to je da sveobuhvatno i iscrpno upozna stručnu javnost kojoj je namijenjen s time ne samo koji su instrumenti na raspolaganju da se imovinska korist otkrije i oduzme, nego i kako da se svim učesnicima u postupcima gdje dolazi do oduzimanja imovine osiguraju i zaštite prava koja im garantira ova Konvencija i relevantno zakonodavstvo nacionalnog (domaćeg) karaktera.

U okviru trećeg poglavlja, koje predstavlja usporednu analizu zakonodavstava u šest obuhvaćenih jurisdikcija (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija), dat je pregled postupaka za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima na jedan vrlo pregledan i sistematičan način. Naime, uzimajući u obzir da se radi o relativno većem broju propisa koje je trebalo najprije analizirati i potom predstaviti, izabran je pristup da se kroz prikaz ključnih faza postupaka za oduzimanje (financijska istraga, privremene mjere osiguranja imovinske koristi, postupci za trajno oduzimanje i izvršenje sudskih odluka o privremenom i trajnom oduzimanju) ukaže kako pojedina zakonodavstva tretiraju pojedine faze, tako da je u potpunosti omogućeno uspoređivanje i šire sagledavanje pojedinih zakonskih rješenja. Tekst je time dobio ne samo na preglednosti nego je omogućena veća praktična primjena, s obzirom da se na jednom mjestu može vidjeti kako je pojedino pitanje (npr. privremeno oduzimanje imovine) uređeno kroz prizmu međunarodnih izvora, potom na nivou pojedinog nacionalnog zakonodavstva, te u konačnici u drugim zakonodavstvima koja su prikazana po istoj metodologiji i načinu izlaganja materije.

Četvrto poglavlje je namjenski izdvojeno u posebnu cjelinu jer je institut proširenog oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima relativno novijeg datuma, ako se gleda njegovo ozakonjenje u okvirima domaćih propisa u regionu. S druge strane, radi se o poprilično složenom pravnom mehanizmu namijenjenom efikasnijem suzbijanju teških oblika organiziranog kriminala, korupcije i drugih teških zločina, kojim se značajno modificiraju tradicionalna pravila i standardi zastupljeni u krivičnom postupku, pogotovo kada je riječ o dokaznim standardima. I ovdje je zastupljen pristup koji u prvi plan stavlja preglednost i jasnoću izlaganja materije proširenog oduzimanja na način da je za svaku jurisdikciju predstavljen zakonski okvir za prošireno oduzimanje, zatim obim primjene u smislu kataloga krivičnih djela na koja se odnose odredbe o oduzimanju i druga pitanja, te na koncu analiza kriterija koje pojedina zakonodavstva koriste gledajući kroz prizmu zakonskog osnova, (ne)proporcionalnosti između zakonitih prihoda i vrijednost koristi koja se oduzima i obrnutog tereta dokazivanja. Nije do sada poznato da postoji slična analiza s ovolikim brojem uključenih jedinica analize i pitanja kojima se bavi u odnosu na vrlo složenu i aktualnu problematiku proširenog oduzimanja imovinske koristi, što *Priručnik* čini dodatno atraktivnim i zanimljivim široj čitalačkoj publici.

Zaključno poglavlje *Priručnika* sadrži dvije ključne cjeline: sintezu usporednih analiza međunarodnog pravnog okvira u oblasti oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima i obuhvaćenih zakonodavstava u šest jurisdikcija regiona. Izneseni su ključni nalazi provedenih analiza, te sličnosti i razlike u odnosu na pojedina pitanja, odnosno aspekte i faze postupaka za oduzimanje. Na ovaj način sažetak svih provedenih analiza se može pronaći na jednom mjestu za one koji nemaju ambiciju upoznavanja s cjelokupnim tekstom *Priručnika*, ali s dovoljnim kvalitetom sadržaja kako bi se čitatelj mogao ne samo informirati o području analiza nego i o rezultatima istih i spoznajama do kojih se došlo. Da bi se teorijska i komparativno-pravna dimenzija nadopunila i dodatno unaprijedio kvalitet *Priručnika*, završna izlaganja u ovom poglavlju čine rezime aktualnih iskustava iz prakse, koja su prikupljena kontinuirano, kroz edukacije i stručne rasprave na kojima su tokom dužeg vremenskog perioda učestvovali autori ovog stručnog izdanja. Ta iskustva su vrlo poučna, zanimljiva i nude jednu novu perspektivu iz ugla praktičara, čime *Priručnik* ispunjava svoju osnovnu svrhu da bude nastavni, pedagoški i praktično primjenjiv izvor saznanja za praktičare, studente i drugu zainteresiranu stručnu javnost.

Zaključna razmatranja

Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima nesumnjivo predstavlja sastavni dio i vrlo važan aspekt sveukupnih nastojanja za što uspješnijim savladavanjem aktualnih oblika kriminaliteta koji se čini s isključivom ili pretežnom namjerom pribavljanja imovinske koristi. Samim

time, oduzimanje imovinske koristi nije samo predmet interesovanja praktičara, pravosudnih djelatnika, policijskih službenika i drugih profesionalaca u sistemu krivičnog pravosuđa, nego i šire stručne javnosti koju potencijalno može zanimati kako je ovaj institut nastao, šta je obilježilo njegov razvoj i kako je trenutno uređen na nivou međunarodnog prava i nacionalnih zakonodavstava pojedinih država. S tim u vezi postoji nekoliko izvora koji se bave ovom materijom, ali niti jedan do sada nije na ovakav sveobuhvatan, komparativan i sistematiziran način i iscrpno dao pregled svih relevantnih aspekata vezanih za oduzimanje imovinske koristi, barem ne u regionalnom kontekstu na koji je fokusiran ovaj *Priručnik*.

Stoga je realno očekivati da će jedno ovakvo priručno, pedagoško sredstvo pronaći svoju konkretnu upotrebu i pomoći praktičarima koji primjenjuju zakonske odredbe u svakodnevnom radu. Ukoliko barem u jednom uspješno okončanom predmetu *Priručnik* bude od pomoći i doprinese shvatanju i ispravnoj primjeni zakona svi oni koji su učestvovali u organizaciji, vođenju i izradi ovog *Priručnika* imaju pravo biti zadovoljni učinjenim.

Lista korištenih skraćenica

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine – **BD BiH**

Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca RS – **CEST RS**

Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH – **CEST FBiH**

Evropska konvencija o ljudskim pravima – **EKLJP**

Evropski sud za ljudska prava – **ESLJP**

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi – **OSCE/OEBS**

Sud Evropske unije – **Sud EU**

Vijeće Evrope – **VE**

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH – **VSTV BiH/VSTS BiH**

Najava sljedećeg broja *Pravne hronike*

Sljedeći broj *Pravne hronike* (broj 11) će biti objavljen u proljeće 2020. godine.

Praksa Suda Evropske unije, novine u praksi Evropskog suda za ljudska prava, Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH, sve za drugu polovinu 2019. godine će biti obuhvaćene u sljedećem broju. U jedanestom broju *Pravne hronike* članci će biti posvećeni tendencijama u razvoju i praćenju sudske prakse.

Elektronsko izdanje *Pravne hronike* je dostupno na internet stranici www.pravnahronika.org.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine
Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине
High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

British Embassy
Sarajevo